

Gaspar René Gregory.

Joh. Ev. Wp. 67-89.

Ann. D. 1871.

Class

Book

University of Chicago Library

GIVEN BY

Casper R. Gregory

Besides the main topic this book also treats of

Subject No.

On page

Subject No.

On page

Leipzig. 1 September 1874.

Caspar René Gregory.

Joh. Ev. Wh. 67-89.

Class

Book

University of Chicago Library

GIVEN BY

Caspar R. Gregory

Besides the main topic this book also treats of

Subject No.

On page

Subject No.

On page

Leipzig. 1 September 1874.

OM
HUFVUDINNEHÅLLET OCH PLANEN

I
NYA TESTAMENTETS HISTORISKA SKRIFTER.

Ett bidrag till besvarande af frågan om dessa skrifers förhållande till hvarandra.

Af
HERMAN WILHELM ULFF.

TO THE
HONORABLE
MEMBERS OF THE
HOUSE OF REPRESENTATIVES

BS 2375

.U4

Gift of Prof. R. H. Rogers

Innehåll.

Inledning	sid.	1.
Till Matthei Evangelium	„	15.
Till Marci Evangelium	„	33.
Till Lucæ Evangelium	„	48.
Till Johannis Evangelium	„	67.
Slutanmärkningar till alla fyra Evangelierna	„	89.
Till Apostlagerningarne	„	101.
Slutord	„	123.

Om hufvudinnehållet och planen i Nya Testamentets historiska skrifter.

En bidrag till besvarande af frågan om dessa skrifers förhållande till hvarandra

af

Herman Wilhelm Ulff.

Inledning.

I den samling af böcker, som kommit till oss under namn af den Heliga Skrift, upptäcker en samvetsgrann forskning ju längre dess mer en inre enhet, öfverensstämmelse och planmässighet, alltifrån de första orden: "I begynnelsen skapade Gud himmel och jord" ¹⁾ intill de sista: "Kom Herre Jesu! Vår Herras Jesu Christi nåd vare med Eder alla, Amen" ²⁾. I början berättas om världens ingång i tid och tillvaro på ett Guds allmagts *varde*, och slutet förer världens framtidshistoria utöfver gränsen af vår verldsålder in i nya, visserligen blott såsom i en dunkel spegel, dock med bestämda hufvuddrag, förutskådade æoner. Mellan denna begynnelse och detta slut ligger Skriftens tidshistoria; men denna är icke i vanlig mening en världshistoria, utan världens *frälsnings* historia. Derföre är för största delen af Skriften det folk det allravgigtigaste, i hvilket världens frälsning förbereddes och bragtes till sitt första utförande, under det andra i densamma blott komma i betraktande i deras förhållande till detta. Men icke meddelar Skriften heller, hvad beträffar Judiska folket, dess på öfligt sätt tecknade häfder; öfver hufvud taget icke människors tankar och vägar i historien utan framförallt Guds. Men "mina tankar äro icke edra tankar, och edra vägar äro icke mina vägar", säger Herren ³⁾; "det som för människor högt är, der stygges Gud vid" ⁴⁾. Deraf kommer det, att den

¹⁾ 1 Mos. 1: 1.

²⁾ Uppb. 22: 20 f.

³⁾ Es. 55: 8.

⁴⁾ Luc. 16: 15.

Heliga Skrift ser all historia i ett annat ljus och mäter människornas värde med en annan måttstock, än hvarje från dess åskådning sig lösgörande verldslig historieskrifning.

På denna den Heliga Skrifts frälsningshistoriska beskaffenhet skall det äfven vid en närmare undersökning visa sig bero, att densamma å ena sidan blott med få ord eller alldeles icke vidrör många menniskoåldrar i Israelitiska folkets eller de på hvarje dess stadium samtidiga nationers historia, äfven då dessa för en vanlig historieskrifning skulle hafva varit af vikt, å andra sidan deremot med mycket stor vidlyftighet behandlar sådana tider, personer och förhållanden, hvilka för den liktidiga verldshisteskrifningen visat sig vara jemförelsevis obetydande. De tider, hvilka den Heliga Skrift antingen hastigt eller helt och hållet öfvergår, äro sådana, som icke medfört några för Guds rikes vidare utveckling omedelbart viktiga och djupt ingripande händelser; hvaremot Skriften med mer eller mindre utförlighet behandlar allt, som i frälsningshistoriskt afseende är af vikt.

Emellertid äro icke heller de af Skriften mestadels eller helt förbigångna menniskoåldrar utan betydelse för frälsningshistoriens vidare fortgång. Under dessa förberedas i stillhet efter dem följande stora händelser, hvilka sedan så mycket hastigare utveckla sig. En sådan bidandets tid möter i Gamla Testamentet i de omkring 400 år¹⁾, under hvilka Israel lefde i Egypten och der bar slafveriets ok, för att uppfostras och beredas på den förebildande befriarens ankomst och Guds lags emottagande. Sedan den föregående tiden, isynnerhet Israels urfäders och stamfäders historia, blifvit jemförelsevis mycket utförligt framställd i första Mose bok, egnas, utom de knapphändiga och dunkla notiserna i första Chrönikebokens²⁾ slägtregister, knappt det första capitlet af 2 Mose bok odeladt åt Israels tillstånd och förhållanden under den sekellånga trældomen i Egypten. Derefter öfvergår berättelsen genast till de omedelbara förberedelserna för uttåget. Och sedan äro, såsom för frälsningshistorien högst betydelsefulla ting, lagen, dess utgifvande, innehåll och, med ett ord, Israels slutliga skickliggörande att, såsom Guds folk i gamla förbundet, taga det utlofvade landet i besittning, det uteslutande föremålet för allt det öfriga af Pentateuchens fyra följande böcker. Men endast det första och sista af de 40 åren i öknen visa sig härvid för den bibliska hi-

¹⁾ Jfr profetian till Abraham, 1 Mos. 15: 13. Egentligen var hela vistelsen i Egypten 430 år, 2 Mos. 12: 40, hvaraf *Melin* ("Den Heliga Skrift"), till 2 Mos. 1: 8, räknar 250 år såsom förtryckets tid.

²⁾ 1 Chr. 4: 18, 22; 7: 21; 8: 13; jfr *Melin* till 1 Mos. 50: 26.

historien vara af vigt. Om de öfriga 38 åren erfara vi deremot intet ¹⁾. Dessa 38 uppfostringsåren under ökenvandringen medförde, lika litet som de 400 i Egypten, något märkbart framåtskridande i Guds rikes historia. Dessemellan var detta så mycket tydligare.

Lika förhållanden se vi nu också upprepade i senare tid. Sedan Gamla Testamentets kanon i Maleachis, Esras och Nehemias dagar blifvit afslutad, iakttager den kanoniska Skriften en fullkomlig tystnad öfver åter en tidrymd af mer än 400 år af Guds folks historia. Under dessa sekler skedde i frälsningshistoriskt afseende intet nytt. Guds folk bidar nu och förberedes att emottaga sin Messias — lagens och löftenas fullbordan — och med Honom Nya Testamentets evangelium. De fyrahundrade åren synas icke alls hafva någon betydelse för den kanoniska Skriftens historieskrifning. Men väl visar sig — att döma efter berättelsens utförlighet — för densamma den tid af knappt tre år, hvilken sedan i början af Nya Testamentets Heliga Skrift med mycken vidlyftighet afhandlas inom största delen af fyra hela böcker, vara af den alldråhögsta vigt. Framförallt gäller detta om de få timmar af dessa trenne års tid, för hvilka alla de fyra författarne i slutet af sina arbeten så särdeles utförligt redogöra.

Dock historien om dessa år och dessa timmar är det just, som i det följande till allrastörsta delen skall utgöra föremålet för närvarande arbete. Frågan om den utförlighet, hvarmed densamma är behandlad, skall också strax återupptagas. Men dessförinnan bör, i sammanhang med det nyss föregående, uppmärksamheten äfven fästas derpå, att, sedan Nya Testamentets skrifter meddelat jemförelsevis mycket vidlyftiga underrättelser från — utom nyss omtalade tid — ännu några årtionden och dertill lemnat profetior om vissa tillkommande ting, den bibliska historieskrifningen alldeles upphört.

Sedan nemligen den Heliga Skrifts kanon fastställdes på kyrkomötet i Hippo år 393, har densamma, såsom väl bekant, icke fått någon tillökning. Verldshistleskrifningen fortgår ännu från århundrade till århundrade. Det skingrade Judiska folket vet också att bevara sina öden genom häfdateknarens hand; men till den Heliga Skrift har nu halftannat årtusende icke lagt ett enda blad. Äfven detta märkliga förhållande torde visa sig bero derpå, att den Heliga Skrift är verldens frälsnings historia. En flygtig blick på Skriftens uppkomst och bestämmelse kan måhända räcka till för att sprida något ljus öfver denna fråga.

¹⁾ För ännu noggrannare bestämmande af dessa tidsförhållanden, se *Keil, die Bücher Mose's, Leipzig, 1861, II, 247.*

Se vi först på Gamla Testamentets tid, så ledde eller beledsagade Jehovas sändebud, Moses, profeterna och de öfrige helige skriftstäl-larne, under denna folkets omyndighetsålder detsamma århundraden ige-nom under alla de viktigaste utvecklingsstadierna af dess historia. Men först sedan folket återkommit ur landsflykten, och gudstjensten genom nye Guds män återstälts, blef Gamla Testamentets kanon afslutad. Berättelserna om nyss omtalade tilldragelser äro slutet af dess historie-skrifning. Förutsägelsen om den närmast kommande stora och af-görande händelse i Guds rikes utveckling, Messiæ föregångares an-komst, utgör, såsom lämpligt synes, slutordet i Gamla Testamentets profetior hos den siste profeten. Med den sålunda fulländade sam-lingen af gamla förbundets skrifter till ledstjerna var Israel tillräckligt rustadt för de århundraden, under hvilka det ännu hade att vänta Messiæ ankomst. Guds ord till fäderna i löften och förutsägelser skulle nu af barnen besinnas och behjertas, om de annars ville vara beredde att emottaga uppfyllelsen.

Hvad åter beträffar Nya Testamentet, så är dess uppkomst såväl som ock dess betydelse för det kommande något olik det gamlas. Un-der det att Gamla Testamentets författande, till följe af detta förbunds nyss antydda egendomlighet, upptog en tid af mer än 1000 år¹⁾, så erfordrades för fullbordan af Nya Testamentets ännu viktigare skrifter blott några årtionden²⁾. Det gamla förbundets uppgift var att upp-fostrande förbereda på Christum. Sedan Han såsom profetiornas upp-fyllelse är kommen, så synes det vara klart, att, då vi ega evange-listernas framställning af Jesu och den första kyrkans lif, apostlarnes anvisningar till de första församlingarne och förutsägelserna om de yt-tersta tingen i Guds rikes framtidshistoria, vi ock dermed äro i besitt-ning af allt, som Nya Testamentets församling under Guds Andas led-ning kan behöfva, för att förstå de kommande tiderna och segrande genomgå alla mötande svårigheter ända intill Herrans nya stora dag. Då den christna kyrkan har Jesu Christi och apostlarnes ord och

¹⁾ Om Moses väsendtligen är Pentateuchens författare och, enligt Melin, Bengel, m. fl., uttåget ur Egypten skedde omkring 1497 f. Chr.; så äro dessa de äldsta af G. Ts skrifter icke författade senare än 1457, som en-ligt lika beräkning vore Mose dödsår. Den siste profeten, Maleachi, be-räknas hafva profeterat 433—424 f. Chr. Se *Melin* t. 2 Mos. 2: 33; *Rösch*, "Bibl. Zeitrechnung" i *Herzogs R. Encykl.*; *Keil* Einl. des A. Ts. S. 275.

²⁾ *Horne & Tregelles*, Introduction to the New Testament, London 1860, angifva, S. 24, ungefär 60 år. Enligt *Thiersch* var det ännu kortare tid. Se "Versuch z. Herstellung des hist. Standpunkts f. d. Kritik der N. T. Schrif-ten", Erlangen 1845, Ss. 45, 83 f.

Guds Anda för dess rigtiga utläggande i hvarje särskildt fall, så är hon derigenom det myndigvordna Israel. I kyrkans utvecklingstid återkommer, så är vår tro, blott på olika sätt gestaltadt och efter hvartannat, hvad som i den händelsedigra apostoliska tiden sammanträngdes inom få år, eller, om väsentligen nytt sker, är det redan i Skriften förutsagdt. Så behöfvas nu inga profeter i Gamla Testamentets mening, inga nya utomordentliga uppenbarelsen. Nej, sedan äfven Uppenbarelsboken såsom slutsten blifvit, på ofvansagde kyrkomöte, infogad i den Heliga Skrifts underbara byggnad, kunna vi säkerligen anse äfven Nya Testamentets kanon, och dermed hela den skriftliga uppenbarelsen, vara fullt afslutad. Herrans och Hans apostlars ställning i den tid, då de lefde, och deras betydelse för all kommande förklara helt och hållet, hvarföre efter apostlarnes död ingen kanonisk helig skrift vidare blifvit författad och ej heller hädanefter är att förvänta. Frälsaren är kommen, frälsningen är fullständigt förvärfvad; dess anammande fortgår nu århundrade efter århundrade. När evangelium blifvit förkunnadt för alla folk, när hedningarnes fullhet ingått, skall också Israels förstockelse taga en ända. Och sedan skall Herren komma åter för att afsluta hela den frälsningshistoria, hvars allt väsentligt omfattande urkund redan är fullständigt upptecknad, vare sig såsom berättelse om förgånget eller förutsägelse om tillkommande.

Fasthållande alltså, att den Heliga Skrift är verdens frälsningshistoria och såsom sådan ett afslutadt helt, återkomma vi nu närmast till den ofvan berörda frågan om den egendomliga utförlighet, hvarmed en jemförelsevis kort tid af Jesu lif i de första af Nya Testamentets skrifter behandlas. Hvaraf kommer det, att här fyra olika författare, i allrastörsta delen af lika många särskilda skrifter, så vidlyftigt redogöra för en tid af knappt tre år? Och hvarföre uppehålla de sig allesamman så länge vid de få timmar, som utgöra ett hufvudföremål för senare delen af hvarderas berättelse? Svaret är lätt. Det är klart, att ingenting kan vara vigtigare för frälsningshistorien, än den menniskovordne Guds Sons, än Frälsarens verksamhet till utförande af verdens frälsning, att inga timmar äro betydelsefullare för framställningen om, huru lifvet återgafs den åt döden hemfallna verden än de, under hvilka dödens udd blef bruten och lifvets herravälde för evigt fastställt, nemligen Lifsfurstens sista stunder, död och uppståndelse. Det är derföre som evangelierna, likasom från en annan synpunkt Jesus Christus sjelf, äro att anse såsom den Heliga Skrifts kärna och medelpunkt. Eller, om man betraktar hela Skriften såsom en tempelbyggnad och Nya Testamentet såsom detta tempels allra-heligaste, så äro evangelierna de fyra hörnstenarne i denna innersta

skrifthelgedom. Vill man föra denna bild vidare, så vore Apostlagerningarne jemförlige med den stensättning, som till *ett* sammansluter och liksom fulländar grundvalen, men tillika utgör den deruppå uppstigande byggnadens begynnelse. Apostlagerningarne bilda nemligen det fyrfaldiga evangeliets enda omedelbara fortsättning. Och, såsom en sådan hörnstenarne förenande grundbyggnad i sin ordning är basis för templets vidare uppbyggande, så äro Apostlagerningarne det nödvändiga underlaget för de apostoliska breffen, af hvilka många stödjå sig så väsentligen på nyssnämnda skrift, att de utan densamma blefve liksom hängande i luften och omöjligen kunde rätt förstås. Breffen åter kunna i sin ordning lämpligen liknas vid pelare och andra dylika uppåsträfvande byggnadsdelar. Högst reser sig Uppenbarelseboken, liknande templets öfversta sig i himlen förlorande spets. — Evangelierna och Apostlagerningarne äro också tillsamman, såsom urkunder, christna kyrkans och trons historiska grundvalar, de apostoliska breffen hafva från första början tjenat särskildt församlings-uppbyggandet, och Uppenbarelseboken pekar mer än någon annan af alla Skriftens böcker rakt mot målet deroftan.

Är evangeliernas ställning och betydelse sådan, äro de den Heliga Skrifts förnämsta del, de viktigaste bladen icke blott i all verldshistoria utan i frälsningens, i Guds rikes historia, så skulle redan derigenom en hvarje troendes synnerliga förkärlek för sysselsättning med desamma vara fullt rättfärdigad. Lägge vi då dertill den omständigheten, att i vår tid fiendtligheten mot christen tro och Christi kyrka allmännare än någonsin rigtar sina hufvudanfall mot dessa christendomens allraväsentligaste urkunder, så förefinnas sannerligen skäl nog att åt just dessa heliga skrifter egna all uppmärksamhet och ett ansträngdt arbete. Men då å ena sidan just på detta område så otaliga försök misslyckats, och å andra sidan mången i den theologiska vetenskapens tjänst grånad veteran förtviflat om lösningen af här förekommande hufvudfrågor, så kan det synas oförsynt, att en nybegynnare begifver sig in på ett sådant fält. Må då kärleken till dessa urkunder och det af öfvertygelsen om deras osvikliga sanning alstrade begäret att i någon mån kunna bidra till en klarare insigt i deras innehåll, lända till ursäkt att försöket vågas.

Om nu, och dermed bildas öfvergången till ett närmare bestämmande af uppgiften för närvarande arbete, om öfver Jesu lif fyra berättelser i den Heliga Skrift föreligga, författade enligt uppgift af fyra olika personer, kunna vi då, såsom ofta skett, fordra, att de skulle berätta detsamma eller i samma ordning? ¹⁾ Hvertill tjenade

¹⁾ Så, t. ex., *Parker* (En afhandling om Religionen), S. 218: "alla fyra"

väl i förra fallet, att mer än *en* berättade och i senare afseendet, hvad betyder väl dagföljden i enskilda händelsers framställande, då det gäller de största evighetsfrågor? Det har behagat Gud, att det ena evangelium, τὸ εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ, hvilket skulle bringas till alla jordens folk, då det predikades till frälsning i norr, söder, öster och vester till världens ändar, äfven sjelft skulle hafva ett fyrfaldigt vittnesbörd¹⁾. Detta ändamål skulle icke så hafva vunnits genom en evangeliernas enformiga likhet, som det ernåts genom deras väsentliga öfverensstämmelse vid all yttre olikhet. Vi hafva sålunda i sjelfva verket blott *ett* evangelium, men ett εὐαγγέλιον τετραμόρφον²⁾. Af fyra människotungor förkunnas, af fyra händer upptecknas berättelsen om det ena och samma Guds allrastörsta verk till världens frälsning; eller för att åter tala med de gamle: εὐαγγελιστὰὶ μὲν τέσσαρες εὐαγγέλιον δὲ ἓν. Men häraf följer så litet, att berättelsen skulle vara enformigt likartad, att vi redan på förhand borde förutsätta motsatsen.

Vid undersökningen af de Heliga Skrifterna besinnar man icke blott icke dessas frälsningshistoriska egendomlighet, utan förblindad af fördomar låter man vid dessa skrifers pröfning icke ens de allravanligaste reglor för granskning af urkunder af hvad slag som helst komma i betraktande. Om flere författare behandla samma verldshistoriska persons lif, anses det ju för en förtjenst hos dem, om de dervid sätta sig olika mål och sålunda betrakta sin hjelte från flere sidor. Så kunde vid framställningen af, t. ex., Gustaf Adolfs lif en häfdatecknare hafva gjort till sin uppgift att visa hans betydelse för fädernes-

(evangelierna) "hafva i åtskilliga punkter så stridiga uppgifter, att deraf ådagaläggas, det de ingalunda voro ofelbart inspirerade; ty i så fall skulle icke blott den minsta motsägelse hafva varit omöjlig, utan de måste alla, utan föregående öfverenskommelse, hafva skrivit alldeles samma sak. I samma anda yttrar sig *En Lekman* (Selander): "Historiens oordentliga beskaffenhet i dessa böcker, den ena bokens förtigande af ämnen, som berättas i den andra, och den stridighet som finnes emellan dem, beteckna att de äro alster af några åtskilliga individer, många år efter de händelser de föregifva sig hafva bevittnat, af hvilka hvardera gjorde sin legend, och icke skrifter af män, som lefde förtroligt tillhoppa, såsom de män som kallas apostlar antagas hafva gjort." (En histor. forsk. blick på Rel. etc., 4:de brefvet, S. 325).

¹⁾ Jfr *Augustinus*, de consensu evangelistarum, I, 2.

²⁾ *Iræneus*. Jfr *Kraft*, Chronol. u. Harm. der 4 Evv., Erlangen 1848, S. 29 f. *Melin*, (Jesu lefverne I, 27), som kallar Evv. ett tetrachord, ett fyrstämmigt evangelium. *Kraft* säger: "Auch in den Aufschriften der 4 Evv.: *κατὰ Μ., κ. τ. λ.* liegt das kirchliche Bekenntniss der Einheit des Evangeliums, im Sinne des Apostels, Gal. 1: 6 f."

landet, en annan för Europa, en tredje kunde fästa sig företrädesvis vid hans krigareverksamhet såsom sådan, en fjerde hufvudsakligen söka gifva en bild af hans personliga karakter, o. s. v. Huru olika måste icke då de fyra författarne gå tillväga, huru skiljaktigt måste icke utförandet af deras arbeten blifva, huru olika skulle icke de särskilda framställningarne af Gustaf Adolfs lif utfalla redan blott genom denna olika synpunkt, hvarifrån det blifvit sedt? Men huru många andra förhållanden komma icke här också i fråga! Författarnes egen personlighet, samhällsställning, bildningsgrad måste hafva haft inflytande på deras arbeten; likaså om de varit samtida med sin hjelte eller lefvat kortare eller längre tid efter honom. De flere författarne kunde vidare haft tillgång både till gemensamma och olika källor, äfvensom de senare författande haft tillfälle att begagna föregångarnes arbeten. Ur alla eller några dem tillgängliga källor och hjälpmedel, gemensamma eller ej, muntliga, skriftliga eller den personliga erfarenhetens, måste hvardera författaren, för sitt egendomliga ändamål och alltefter omfånget och planen för sitt arbete, hafva gjort olika urval af händelser och förhållanden i Gustaf Adolfs lif, dessutom ock af de särskilda händelserna, äfven der de varit gemensamma, gjort ett mycket olika bruk. En annan skilnad måste äfven hafva uppkommit, om desse författare afsett hvar sine läsare: landsmän eller utlänningar, bildade eller obildade, enskilde eller många, med Gustaf Adolfs person, tid, land och öfriga förhållanden mer eller mindre bekanta eller derom alldeles okunniga.

Då nu de fyra framställningar af Jesu Christi lif, som finnas i den Heliga Skrift, hvar för sig äro försedde med särskilda författarnamn, och redan vid första blicken förete många olikheter, så hafva vi redan i denna omständighet anledning nog att vid en fullständigare granskning af dessa arbeten göra afseende på, hvad inverkan flere eller färre af ofvanberörde förhållanden på deras författande må hafva haft. Men dertill kommer med afseende på såväl evangelierna som alla andra Bibelns skrifter deras förr omtalade frälsningshistoriska synpunkt¹⁾. Med all insigt i konsten att pröfva världshistoriens urkunder, skola vi dock aldrig kunna rätt förstå och bedöma de evangeliska berättelserna, om vi icke vid dessa skrifers undersökning städse göra afseende på, hvad

¹⁾ Denna viktiga omständighet förbises af bland andra *Ignell* (Relig. vetenskapliga Upps. 1862, I, 64 f.), som fordrar, att hvarje skrift i Bibeln skall ställas "under samma tolkningsmethod som hvarje annan mensklig skrift." Liknande missförstånd föranleder *Lilja* (Kristendomen, S. 234) till den omeningen, att evangelierna "mången gång kunna beskyllas för en viss knapphändighet och med allt för torftiga uppgifter om hans (Jesu) medborgerliga lefnadsförhållanden."

inflytande de kunnat röna deraf, att de i dem omtalade personer äro världens Frälsare och medtjenarne vid eller fienderne till utförandet af världens frälsning. Men för en riktig uppfattning af dessa förhållanden fordras att redan hafva anammat Frälsaren och frälsningen, att vara delaktiggjord af det lif, som födes och näres af Guds i och genom det uppenbarade ordet verkande Anda; ty "den naturliga människan förnimmer icke det Guds Anda tillhör; ty det är henne en galenskap, och hon kan icke begripa det; ty det måste andeligen bedömas."

Då vi äntligen, efter dessa allmänare anmärkningar om de heliga skrifterna, om den rätta ståndpunkten för undersökning af desamma och särskildt af evangelierna, vilja söka göra användning af ofvan uttalade grundsatser, för att vinna någon kännedom om dessa senare bibeldelars förhållande till hvarandra, så är det ingalunda vår afsigt att genomföra ett sådant jättearbete i alla dess delar. Fastmer åtnöja vi oss åtminstone för närvarande med att söka tillse, från hvilken egendomlig sida evangelisterne hvar för sig betraktat Jesu lif. Eller med andra ord, och då, för det nära sammanhanget mellan Lucæ evangelium och Apostlageringarne, äfven skall göras afseende på denna senare bok, blir hufvuduppgiften för nu ifrågavarande undersökning, beständare fattad, den: att redogöra för *hufvudinnehållet* eller *grundtanken i hvardera af Nya Testamentets historiska skrifter*. För detta ändamål är nödigt att i någon mån söka komma till klarhet öfver *dessas skrifter* plan, d. v. s. deras yttre anordning eller gång. Det ena kan icke gerna ske utan det andra. Närmast är sålunda fråga om att med afseende på nyss omtalade den Heliga Skrifts böcker tillse, huruvida man i hvardera af dem kan finna något af den inre enhet och planmässighet, hvars upptäckande i denna afhandlings begynnelseord angafs vara en frukt af den samvetsgranna skriftforskningens utveckling. Men allt efter som vi tro oss under detta hufvudarbete och genom detsamma hafva blifvit iståndsatta dertill, skola vi ock söka att, med hvad på den vägen vunnits, något litet belysa sagde skrifter *förhållande till hvarandra* för att sålunda i någon mån lära känna, om man kan antaga, att de vare sig öfverensstämma med och komplettera eller att de utesluta hvarandra. — Sådan, så litet omfattande, är föreliggande afhandlings uppgift. Vi kunna nemligen antingen alls icke, eller, der det för vår framställning icke synes kunna undgås, dock blott i förbigående och med förutsättning af bevisning från annat håll såsom allmänt erkänd, särskildt inlåta oss på de många frågorna om evangeliernas källor, författare, författaretid, läsare, chronologi, m. fl. En utläggning af enskilda ställen kan icke heller komma i fråga, annat än der den är nödig för det angifna syftemålet; men det är sjelfklart,

att den¹ enskilda utläggningen eller Exegesen öfverhufvud skall vinna mycket i säkerhet, der den ledes af en sammanhängande insigt i det hela. Likaså litet hafva vi nu att göra med, hvad man vanligen kallar evangelii Synops och evangelii Harmoni. Dock torde icke förnekas, att en tillfredsställande lösning af den ifrågavarande uppgiften skulle vara af största betydelse för det rigtiga besvarandet af isynerhet några bland hithörande frågor. Finnes i evangelierna en genomgående grundtanke, en sammanhängande plan, så kan man, t. ex., icke få en sann och fullständig bild af allas innehåll eller sluta till naturen af deras källor genom att, såsom så många synoptiker eller bearbetare af Jesu lefnad försökt, atomistiskt sönderstycka dem och sedan sammanställa eller jemföra de lösplockade bitarne ur ett evangelium med likartade stycken af ett annat. Man måste tvärtom i förra fallet närmast undersöka hvarje evangelium för sig i sin helhet och vinulägga sig om att förstå dess inre sammanhang, innan man tänker på att ur alla uppställa en totalbild; och i senare afseendet, för att komma till någon riktig slutsats med afseende på evangeliernas ursprungliga grundmaterial, framförallt betrakta, från hvad synpunkt hvarje evangelist sett sina källor vid begagnande af det, de erbjödo honom, för uppnåendet af det mål, han i sitt verk sig föresatt. Harmonistik och Synoptik skulle dessutom vinna mycket i säkerhet och klarhet, om de äfven för enskilda berättelser kunde påräkna en bestämd insigt i de allmänna orsakerna, hvarför den ene meddelat ett, den andre annat, eller af de olika författarne samma händelse berättats olika och just med de eller de egendomligheterna. Så långt en viss plan okonstlad kunde uppvisas, skulle man ej heller gerna, såsom dock äfven eljest grundliga män stundom gjort¹⁾, vidare tala om lösa tillsatser i begynnelsen af en skriftens bok lika litet som om felande slut, o. s. v. Äfvenså skulle icke den, som öfvertygat sig om ett fullständigt inre sammanhang i evangeliernas framställning finna sig tillfredsställd af Weizsäckers åsigt, om de tre första evangelierna, hvilka han säger utgöra "obwohl sie schon mit einer gewissen Kunst verfasst sind, doch im Grossen und Ganzen noch Reihen von einzelnen Geschichten, deren Zusammenhang grossentheils mehr oder weniger lose ist"²⁾. Men ännu mycket mindre är det under sådan förutsättning möjligt att kunna hålla till godo med en Renans orimliga meningar om dessa skrifers uppkomst³⁾.

¹⁾ Exempel skola anföras under framställningens fortgång.

²⁾ Unters. üb. d. Ev. Gesch., Gotha 1864, S. 11.

³⁾ Med afseende, t. ex., på de båda första evangelierna anser han i sin "Jesu lefnad" (Stockholm. Bonnier 1863, S. 14) sannolikast, att vi ej hafva

Dock icke blott för de Exegetiken och Inledningsvetenskapen närmast berörande delar af det theologiska vetandet är nu ifrågasvarande undersökning betydelsefull. Då evangelierna, såsom historiska källor, äro hela christendomens och dermed hela theologiens förnämsta grundvalar, så kan visserligen en väsentligen klarare insigt i desamma helsosamt återverka på hela den theologiska vetenskapen. I all synnerhet måste dock en utredning af de olika evangeliernas inre sammanhang och derpå beroende väsentligaste egendomligheter vara af stor vikt för Homiletiken och dermed äfven komma att utföva mycket inflytande på predikan sjelf. Från evangelierna hemtas ju de förnämsta predikotexterna än i dag, såsom det också skett under alla den christna kyrkans århundraden. Det är själfklart att öfver sådana bland dessa texter skall spridas ett alldeles nytt ljus, om hvilka det klarligen kan uppvisas, att de hvar för sig, ur hvilketdera af evangelierna de än må vara tagna, stå uti ett bestämdt sammanhang, hvilket ofta utfövat inflytande både på deras innehåll och den form, i hvilken detta blifvit framställt. Denna belysning blir ännu rikare, der samma händelse blifvit på olika sätt berättad af mer än en bland evangelisterna, om det visar sig, att berättelsernas olikhet icke innebär nå-

originalerna utan arrangerade bearbetningar, der man sökt fylla luckorna i en text genom en annan. "Enhvar", heter det, "ville hafva ett fullständigt exemplar. Den som i sitt exemplar hade blott berättelserna, ville hafva talen, och tvärtom. På detta sätt kom Evangeliet enligt Mattheus att omfatta alla" (äfven detta orätt. Se, t. ex., *Agardh: Om Evangeliernas uppkomst och sanning*, Stockholm 1856. S. 133 f.) "Marci anekdoter, och innehåller evangeliet enligt Marcus f. n. en mängd drag, som härleda sig från Matthei logier." Denna egendomliga åsigt belyses sedan närmare, der R. (S. 16) talar om "det ringa anseende"(!), "som de evangeliska texterna åtnjöto i hela 150 år. Man hade inga betänkligheter att i dem införa tillägg, vid att sammanställa dem på olika sätt och komplettera dem genom hvarandra. Den fattige, som eger blott en bok, vill, att denna skall innehålla allt, som ligger honom på hjertat. Man lånade hvarandra dessa små böcker, och enhvar skref i margen af sitt exemplar de ord, de liknelser, som han fann på andra ställen och som anslogo på honom. Den yppersta skrift i världen har på detta sätt haft sitt ursprung från ett okänt från folkets leder utgånet författarskap. Ingen redaktion hade något oinskränkt anseende." — Sålunda, om någonsin, vore ett inre sammanhang, en plan i evangelierna obegriplig, och huru vill man väl förnuftigt förklara att ett så af hopens okunnighet godtyckligt sammanfickadt verk, likt, såsom R. (S. 46) låter förstå, en biografi, der man utan plan och system om hvartannat (*pêle-mêle*) meddelar anekdoter från hjeltens ungdom, hans ålderdom, hans mannaålder — att ett sådant osammanhängande och förvirradt lappverk kan vara "*den yppersta skrift i världen*"?

gon motsägelse utan beror på skiljaktighet i det helas plananläggning. Man kan då också å ena sidan inse, hvarföre en evangelist behandlar såsom bisak eller i sin berättelse alldeles förbigår, hvad som för den andre är hufvudsak, och å andra sidan fatta, huru det kommer till, att det berättades ordning ofta är så olika, och att hela afdelningar af Jesu historia, som finnas hos den ene evangelisten, saknas hos den andre.

Tager man härtill förhållandet i vår Svenska kyrka i betraktande, der just under senare år evangelierna till större omfattning än någonsin gjorts till föremål för predikan vid hufvudgudstjensterna, så torde det ej vara för mycket sagdt, om man påstår, att under Homiletikens och den Svenska predikans närvarande ställning ett för båda tacknamligare ämne knappast kan till behandling upptagas än ifrågavarande undersökning af evangelierna. Vål går det, hvad beträffar predikningarne, hos oss stundom ända derhän, att man får höra sådana, hvilka nästan alldeles icke stå i något eller åtminstone blott i ett mycket lösligt, mera konstgjordt än naturligt, förhållande till den text, som för dagen skulle vara bestämmande. Emot ett sådant ytligt predikosätt förefinnas redan botemedel såväl i Exegetiken som i Homiletiken, till hvilkas studium man derföre i sådana fall har att hänvisa. Men gäller det att afhjelpa den vida allmänna bristen i afseende på predikandet både inom och utom fäderneslandet, hvilken beror på saknad insigt både om det sammanhang, i hvilket enskilda texter stå hvar i sitt evangelium, och om deras ofta deraf beroende förhållande till andra likartade texter i liknande eller icke sällan annat sammanhang inom hela det fyrfaldiga evangeliet, så befinner man sig stundom i stor förlägenhet med afseende på pålitlig hjälp. Öfver dessa stycken finner man nemligen, äfven hos de vanligast begagnade och i andra afseenden utmärktaste utläggare af de heliga skrifterna, för det mesta antingen nästan ingen eller dock alltför otillfredsställande utredning. Då dessa frågor emellertid äro af så stor betydelse, så må man väl förvånas, att just denna sida vid evangeliernas undersökning varit så litet uppmärksammas, under det man på detta samma fält offrat så utomordentligt mycken tid på en mängd mycket mindre viktiga men vida mera invecklade frågor.

Ser man sig om på den bana, hvilken evangeliundersökningen under förgångna århundraden genomlupit, så måste det visserligen medgifvas, att man icke alldeles förbisett en allmän åtskilnad i dessa böckers framställning af deras heliga föremål, och att man äfven stundom i det enskilda sökt göra bruk af en sådan insigt. Men det återstår dock anledning nog till förundran deröfver, att, oaktadt så många

århundradens fortsatta arbete, den klara och sammanhängande kunskapen om denna viktiga del af den Heliga Skrift är så ringa. De välbekanta meddelanden i denna riktning, hvilka Eusebius hemtat från Papias ¹⁾, Irenæus ²⁾, Origenes ³⁾ synas oss jemte hans egna omdömen framförallt lemna ett nytt vittnesbörd om, huru stor klyftan var mellan den apostoliska tiden och den närmast derpå följande. Redan här spåras nemligen föga af en djupare insigt i de särskilda evangeliernas inre sammanhang och inbördes förhållande. Synnerligen högt kunna vi ej heller i detta afseende uppskatta Augustini "De consensu quatuor evangelistarum libri IV" ⁴⁾. Hos Reformatorerne finner man väl här och der djupa blickar i evangeliernas åtskilnad och förhållande till hvarandra, men ännu ingen fullare insigt i deras sammanhang. Luther, t. ex., betraktade äfven här allt helst i dess förhållande till den Paulinska läran om rättfärdiggörelsen af tron ⁵⁾. Detta har väl sin stora betydelse för det subjectiva frälsningsbehofvet. Men med en sådan kännedom kan väl förenas den allmänna och mångsidigare kunskap om dessa böckers innehåll, hvilken kan vinnas, om man betraktar dem icke blott såsom läroböcker utan närmast såsom historiska urkunder. Icke heller Bengel, ehuru eljest måhända Protestantismens förnämste skrifttolkare, hvilken utmärker sig genom en så synnerlig samvetsgrannhet och så mycket djup i den heliga textens utläggning i det enskilda, — icke heller Bengel synes hafva haft blicken rätt öppen för sammanhanget i det hela ⁶⁾. Ja ännu i dag finner man hos ganska många commentatorer af dessa heliga skrifter föga eller åtminstone alltför litet afseende göras derpå, huruvida det är möjligt att i enskilda af dem upptäcka en det hela bestämmande plan. I detta afseende kunna

¹⁾ *Eus. Hist. Eccl.* III, 39.

²⁾ *Ib.* V, 8.

³⁾ *Ib.* VI, 25.

⁴⁾ Jfr t. ex. för vår fråga I, 5 m. fl. st.

⁵⁾ Betecknande är i detta afseende följande ställe. "Matthäus der Evangelist treibet den hohen, rechten Artikel vom Glauben an Christum nicht so seher, als Joannes, sondern legt vielmehr aus das ander Stücker von den Werken und Früchten des Glaubens: dagegen Joannes der Evangelist höher und stärker ist zu treiben den christlichen Glauben, denn die andern Evangelisten, welche am meisten die Mirakel des H. Christi beschrieben haben." (*Erl. Uppl. af Luthers sämmtl. Werke*, XLVII, 372).

⁶⁾ Man jemföre, t. ex., hans yttranden om evangeliernas hufvudinnehåll i inledningen till Matthei evangelium i *Gnomon*. "Matthæus scripsit præcipue ad demonstrandum implementum scripturarum et ad convincendos Judæos: Marcus condidit Breviarium, et multa notabilia ab illo relictæ adjecit, præcipue spectans tirocinium apostolorum: Lucas relationem contexuit de officio præcipue Christi, maxime historice: Johannes refutavit oppugnatores Deitatis."

icke heller de eljest i så många stycken utmärkta bibelutläggningsverken af den Tyske Meyer och den Svenske Melin sägas vara fullt tillfredsställande, om de ock i öfrigt väl förtjena det höga anseende, som de vunnit.

Man kan väl med skäl fråga, huru det är möjligt, att en så vigtig sak under så många sekler kunnat, på det sätt som skett, förbises och försummas. Emellertid låter detta förhållande förklara sig. — Om man besinnar bibeltextens ursprungliga beskaffenhet, der allt utgjorde en så mycket möjligt odelad följd — ingen ord-delning, ingen interpunktion, långt mindre några större eller mindre afdelningar under framställningens lopp —, så skulle naturligen redan derigenom den pålitliga insigten i det hela mycket försvåras. Dertill kommer, att när sedan ett indelningssystem, den ännu gängse capitel- och vers-indelningen, äntligen fullt genomfördes och antogs, detta var af den beskaffenhet, att det i många fall mycket mera tjänade att hindra än att underlätta kännedomen om det genomgående totalsammanhanget. Vill man lära känna detta, så måste man nu vid våra vanliga bibeltexter tänka bort både capitel- och vers-afdelningar, för att ur blotta innehållet söka komma till klarhet öfver den rätta indelningen och det ursprungliga sammanhanget. Detta förfarande har icke kunnat komma ifråga under de tider, då man, förvillad af nyss berörda förhållanden, vid bibelbevisning eller predikan, var van att betrakta den Heliga Skrift såsom en samling lösryckta språk och texter utan inre sammanhang. Af en sådan bristfällig uppfattning finnas ännu, icke blott i det vanliga predikosättet utan äfven bland den theologiska vetenskapens sakkörare, tydliga spår.

Deremot erkännes såsom vår läromästare med afseende på ett riktigare uppfattande af en sammanhängande skriftundersöknings betydelse framförallt Prof. v. *Hofmann*, hvars muntliga föreläsningar öfver "die Entstehungsgeschichte des Neuen Testaments" äfven särskildt gifvit impulsen till och ledning vid närvarande arbete. Utomdess hafva *Luthardts* "Das Johanneische Evangelium" ¹⁾ och *Baumgartens* "Apostelgeschichte" ²⁾ hvar för sin del derpå utöfvat inflytande. Bland engelske författares arbeten hafva Biskop *Ellicotts* "Historical Lectures on the life of our Lord Jesus Christ" ³⁾ varit nyttiga. Öfver evangeliernas förhållande till hvarandra synes mig *Thiersch* i den alltför litet uppmärksammade skriften "Versuch zur Herstellung des historischen Standpunkts für die Kritik der neutestamentlichen Schriften" ⁴⁾ hafva

¹⁾ Nürnberg, 1853.

³⁾ London, 1861.

²⁾ 2 Aufl. Braunschweig, 1859.

⁴⁾ Erlangen, 1845.

spridt mycken klarhet. Desse äro vi i afseende på föreliggande arbete mesta tack skyldige. Många öfriga skola hvar på sin ort anföras.

Med afseende på gången af framställningen i det följande må anmärkas, att de ifrågavarande böckernas undersökning sker i den ordning, i hvilken de sjelfve inom den Heliga Skrift förekomma och sålunda, att vid en föregående skrift i allmänhet icke göres afseende på de efterföljande men väl tvärtom. För öfrigt ligger det i sakens natur, att, då det här förnämligast är fråga om att söka dessa böckers hufvudinnehåll, framställningen kommer att dröja vid de för detta ändamåls vinnande viktigaste punkter, under det att för öfrigt endast antydningar göras till beredande af en allmän öfversigt. — Om i en så vidlyftig undersökning, och på ett i detta afseende så föga bearbetadt fält, misstag och brister i enskilda fall esomoftast visa sig förekomma, så torde detta så mycket mildare bedömas, i händelse det befinnes, att i det hufvudsakliga ett riktigt resultat vunnits.

Till Matthei Evangelium.

Öfvergå vi nu efter dessa förberedelser till den af Nya Testamentets historiska skrifter, som i kanon innehar första rummet, så finna vi den vara öfverskrifven *Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον*. Det är dock, såsom redan blifvit sagdt, icke vår uppgift att hvarken vid denna eller de följande skriftens böcker, som nu äro i fråga, anställa någon undersökning, huruvida deras författarenamn äro de rigtiga. Emellertid, då desse allmänt brukas och hafva både inre och yttre vittnesbörd för sin äkthet, kunna vi ock för vighetens skull så mycket hellre begagna dem, som det för vår närvarande undersökning i det hela är af blott ringa betydelse, hvem som författat de särskilda skrifterna. Vi hafva deremot framförallt att hålla oss till deras innehåll. Men för kännedomen om böckers innehåll plägar man vanligen finna mycken ledning af deras titlar. Har då Matthei evangelium någon sådan utom den redan angifna öfverskriften? Låtom oss tillse, huru dermed förhåller sig!

De första ord, som efter denna öfverskrift möta oss, lyda så: *Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ*. Då vi omedelbart efter dessa ord finna en mängd namn, som uppenbarligen äro hemtade ur Gamla Testamentet och bilda ett gammalttestamentligt släktregister, då vi dessutom se hela evangeliet vara fullt af hänvisningar till Gamla Testamentet, så äro vi derigenom föranledda att

också för förklaringen af det i profangrekiskan ej förekommande uttrycket *βίβλος γενέσεως* vända oss till Gamla Testamentet. Der finna vi detsamma i Septuaginta — redan Gen. 2: 4; 5: 1, m. fl. st. — såsom öfversättning af de hebreiska uttrycken *תולדות*, så Gen. 2: 4, eller *סֵפֶר תולדות*, såsom 5: 1. Öfver betydelsen af *תולדות* säger Keil¹⁾: "Das nur im *plur.* gebräuchliche und nur im *stat. constr.* oder mit Suffixen vorkommende *תולדות* als hiphilisches *nomen* von *תוליד* gebildet, bed. eigentlich die Zeugungen oder Nachkommenschaft Jemandes, dann die Entwicklung dieser Zeugungen oder seiner Nachkommen, die Geschichte der Gezeugten, das was mit ihnen vorgeht, was sie thun und vollbringen; in keinem Falle" — och derpå må läggas särdeles vikt — "die Geburts- oder Entstehungsgeschichte des genitivisch Genannten, sondern immer dessen Zeugungs- und Lebensgeschichte." Alldeles i öfverensstämmelse med denna senare betydelse öfversätter Gesenius *תולדות נח* ²⁾ med: *hæc est historia Noachi*. Är sålunda någons *תולדות* hans lefnadshistoria eller släkt såsom efterkommande och deras utveckling, men hvarken uppkomst- eller födelse-historia, så bör väl ej heller gifvas annan mening åt orden *βίβλος γενέσεως*, der de i LXX äro öfversättning af ofvannämde. Måhända kunna vi härigenom ock förstå betydelsen af vårt evangelii begynnelseord. Det synes oss åtminstone, såsom skulle de, i det Mattheus lämpade sig efter LXX:s språkbruk, vilja anknyta Jesu Christi *תולדות* vid himmels och jordens (Gen. 2: 4), Adams (5: 1), Noahs (6: 9), hans söners (10: 1), Tharahs och Abrahams (11: 27), hvilket väl ock funne ytterligare bestyrkande deri, att Jesus i detta sammanhang af Mattheus kallas *υἱὸς Δαυὶδ υἱὸς Αβραάμ*. Huru väl anslöte sig icke då också släktledningen, och huru passande en sådan begynnelse för det evangelium, "welches sich so vollkommen an die heiligen Bücher des alten Bundes anschliesst, dass es als allereigentlichste *πλήρωμα* derselben erscheint" ³⁾. Hafva vi icke härutinnan misstagit oss, så lär man hvarken med Meyer⁴⁾, och alla de auktoriteter han anför, kunna hänföra dessa inledningsord till blott den följande genealogien, ej heller med Vitringa, m. fl., närmast till Jesu Christi begynnelsehistoria, eller med Fritzsch och Delitzsch till 1:a, eller med Guericke⁵⁾ till de 2 första Capp. Fastheltre måste man, och detta sker icke mot, såsom Meyer med anförande af alls icke hithörande och

¹⁾ Die Bücher Mose's, Leipzig, 1861, till Gen. 2: 4.

²⁾ Gen. 6; 9. Se *Ges. Lex.* 1847.

³⁾ *Thiersch*, l. c. S. 347.

⁴⁾ *Ev. Mt.* 4. Aufl. 1858, S. 40 f. Likaså ock *Reuss*, *Gesch. d. H. Schriften N. Ts.*, Braunschweig 1864, S. 166. *Melin* till Mt. 1: 1.

⁵⁾ *Neutestam. Isag.* Leipzig 1854, S. 117.

i öfrigt äfven olämpliga ställen ¹⁾ vill påstå, utan just tillfölje af språkbruket — man måste väl, tro vi, såsom ock stundom skett ²⁾, utsträcka de omtalade ordens gällande kraft öfver hela Matthei evangelium, i allranärmaste öfverensstämmelse med betydelsen af תולדות i Gamla Testamentet, hvilket ord, såsom ock i nyss anförde exempel, hvarje gång gäller, intill dess en ny dylik öfverskrift börjar en ny תולדות. — Kunne vi sålunda antaga, att Mattheus i 1:a versen af sitt evangelium vill gifva vid handen, att han afser att i detsamma berätta Jesu Christi, Davids Sons Abrahams sons historia, så få vi dock lika litet här, som vid de i Gamla Testamentet med תולדות öfverskrifna böcker, vänta oss en i vanlig mening fullständig historia. Såsom i Genesis uti de så titulerade afdelningar framställdes förhållanden och personer i deras betydelse för frälsningshistorien i sin helhet, så ses ock Jesus Christus i Matthei evangelium från denna sida och särskildt i sitt förhållande till Gamla Testamentet och Israel. Han är Davids son Abrahams son ³⁾; men Hans namn är Jesus Kristus, den utlovade och af profeterna förutförkunnade Frälsaren, Messias. Så kunna vi, om annars Matthei evangelium motsvarar sin titel, göra oss räkning på att framförallt deri finna, huru Gamla Testamentets förutsägelser uppfyllts i Jesu Christi lära och lif, och att således de drag i dessa, som tjena detta ändamål, här skola vara hufvudsak. Men med profetiorna, sådane desamma i mån af folkets tilltagande affall efterhand utbildades, öfverensstämmelse ingalunda de köttslige messiasförhoppningar, som folkets förderfvade massa förespeglade sig. Derför kunna vi ej heller af Matthei evangelium vänta någon mot dessa svarande Jesu Christi historia. Skall deri visas oss den verkliga Messias, så får dess målning ej sakna de drag, hvartill utkastet finnas i Es. 52: 14 ff. 53: Ps. 22, m. fl. st. Profetians alla sidor måste i den komne hafva funnit om ock blott sin första ⁴⁾, allmänna uppfyllelse. Tillfölje

¹⁾ Hvarken Judith 12: 19 eller Sap. 7: 5 är fråga om βίβλος γενέσεως. Dessutom torde kunna ifrågasättas, huruvida Meyer rätt angifvit betydelsen af ordet γένεσις på dessa ställen.

²⁾ T. ex. Bengel.

³⁾ "Auf David und Abraham wird sein Geschlecht zurückgeführt, als auf die zwei Hauptträger der alttestamentlichen Verheissung. Sohn Abrahams heisst Er als der Same, in welchem gesegnet werden sollten alle Völker auf Erden, 1 Mos. 22: 18, Sohn Davids als der Erbe der königlichen Würde, die bei dem Hause Davids bleiben sollte ewiglich, 2 Sam. 7: 12—16." *Burger*, Die Evangelien, Nördlingen, 1865, S. 7.

⁴⁾ Den slutliga har ju sedan visat sig vara en längre aflägsen, en ännu förestående.

af folkets otrohet och affall skulle dess allrastörsta del förarga sig öfver denne *אֲבִיר יְהוָה*, "efter Hans skapnad är ledare än andra menniskors." Hans yttre ringhet skulle göra, att Han icke blef igenkänd, utan misskänd, föraktad, vanvördad, förkastad, förföljd och dödad af Sitt eget folk. Men icke desto mindre skall Han, därför att Hans själ arbetat hafver, nog hafva och genom sin kunskap göra många rättfärdiga. Han skall få mycket till byte och hafva de starka till rof, därför att Han gifvit Sitt lif i döden och vardt ogerningsmän lik räknad. Så några drag af profetian, sådan Esaias förkunnar den i 53 Cap. Männe vi återfinna dem, liksom många andra Gamla Testamentets förutsägelser, i vår *βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ?*

Då vi gå att tillse detta genom att närmare undersöka Matthei evangelium, så möter, såsom redan sagts, närmast efter den nu genomgånga öfverskriften, hvilken vi uppfattat såsom bokens egentliga titel, en släktledning. Denna synes oss hafva utom ofvan antydda betydelse att uppvisa, huru Jesu *יהושע* anslöt sig till Abrahams, äfven och närmast den att visa Jesus, såsom Josefs rättmätige arfvinge enligt Israelitisk successionsrätt, vara Abrahams och Davids son och de i Matthei släktledning omtalade konungars egentlige efterföljare¹⁾. I öfrigt tyckes stamtaflan med sina 3 gånger 14 släktleder vilja åskådliggöra, att nu var den "tidens fullbordan", i hvilken Christus skulle födas²⁾. Den följande delen af Cap. 1 visar oss först, huru den meniskoblifvande Guds Son redan i moderlifvet så misskännes, att det fordras Guds omedelbara ingripande för att hindra, att Han icke blottställes för skymf. Dock, det som tilldrager sig vid Jesu födelse "är allt skedt, på det fullbordas skulle det af Herranom sagdt var genom profeten, som sade: Si en jungfru skall varda hafvande och föda en son, och de skola kalla hans namn Immanuel; det är uttydt: Gud med oss." Framhållandet af dessa båda sidor, de Messianska profetiornas uppfyllelse och det i dem inbegripna misskännande, hvarför den komne Messias var utsatt, genomgår ock på det bestämdaste det 2:a Cap. Den i Bethlehem i Juda, enligt skriften, födde Judakonungen³⁾ hyllas väl af hedningar, som sökt Honom i den naturliga uppenbarelsens ljus. Deremot bland Hans eget folk stegras misskännandet till missaktning från öfverstepresternes och de skriftlärdes, till grym förföljelse från den politiska öfverhetens sida. Så kan ock Davidssonen vid sitt framträdande icke visa sig såsom kommande från Davids stad,

¹⁾ Jfr *Thiersch*, ss. ofvan S. 138 f.

²⁾ Jfr *Melán* till 1: 17. *Burger*, l. c. S. 8 f.

³⁾ Jer. 23: 5; 33: 15.

Bethlehem, utan göres oigenkännelig ¹⁾ för sitt folk, då Han för att räddas till lifvet först föres till Egypten och sedan visar sig såsom en föraktad Nazareer; men med detta och allt annat, som här omtalas, uppfylldes Skriften ²⁾).

Gäller detta på det allra noggrannaste med afseende på Jesu ankomst i världen och Hans jordelifs begynnelse, så förhåller det sig ock icke annorlunda med Hans anträde till Sin kallelseverksamhet. Detta visas i begynnelsen af den nu vidtagande nya hufvuddelen i Matthei evangelium. Den af profeterne bebådade vägberedaren kommer före Herrans dag såsom en ny Elias ³⁾). Han skall förena de i Gamla Testamentet frälsningen väntande fädernas hjertan med deras barns, hvilka upplefva dess första stora förverkligande ⁴⁾). Derför har han det uppdraget att hänvisa på Honom, som skulle rensa sin loge och församla dess hvete i ladan men uppbränna agnarne. Öfver Jesus nedkommer, då Han döpes med Johannis vattendop den Heliga Andä, och *ἰδοὺ πνεῦμα ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα* (v. 17); men Jehova hade sagt hos Esaia (42: 1): *הֵן אֶבְרִי אֶתְמַקְדִּיבֹו בְּחִירִי רִצְתָהּ נִפְשִׁי נִחַמִּי רוּחִי עָלָיו*. Här förklaras nu *אֶבְרִי יְהוָה* vara *υἱὸς Θεοῦ*. Att Han dock är den Guds vilja underdånige tjenaren, som genom ödmjukt fastblifvande vid Guds Ord besegrar djefvulen, visar den följande berättelsen. Dopet och frestelsen äro i deras olika ursprung och motsatta förhållande till hvarandra Messiae dubbla invigning för Hans jordiska kallelses verk. Så utrustad och bepröfvad är Han färdig att inträda i detsamma. Men både *rummet* och *sättet* för Hans begynnande arbete visa sig vara gamla förbundets profetiors uppfyllelse. Att så förhåller sig med Jesu verksamhetsort lära vi Cap. 4: 12—16. *Huru* Han fullbordade profetiorna i utförandet af sin kallelse omnämnes korteligen i de närmaste verserna men meddelas utförligt i de följande capitlen. Dessas allmänna innehåll angifves dock redan i 4: 23—25; Jesus *lärde* och *botade* alla handa sjukdomar. Sin läras förhållande till Gamla Testamentet angifver Han sjelf ⁵⁾): "I skolen icke mena, att jag är kommen till att upplösa lagen eller profeterna; jag är icke kommen till upplösa utan till att *fullborda*"; och *huru* Han med denna lära fullbordade lagen och profeterna ställes oss klarligen för ögonen i många olika exempel i 5: 3—7: 27 ⁶⁾ och bekräftas ytterligare genom meddelande af den ver-

¹⁾ Jfr Joh. 7: 41 f.

²⁾ Exempel anföras efter hvarandra ur Esaias, Micha, Hosea, Jerem. jfr Matth. 1: 23; 2: 6, 15, 18.

³⁾ Mal. 4: 5; 2 Kon. 1: 8.

⁴⁾ Mal. 4: 6.

⁵⁾ 5: 17.

⁶⁾ Jfr Deut. 18: 18.

kan, hvilken Hans lära utöfvade på folket, 7: 28 f. Men Jesus botade också sjukdomar, och derpå gifvas exempel i 8: 1—16. Först göres en spetälsk helbregda, så höfvitsmannens i Capernaum förklarade tjänare, derefter Petri febersjuka svärmoder, och, "när aftonen kom, förde de till Honom många som voro besatte; och Han dref ut andarna med Sitt ord, och alla, som kranke voro, botade Han" (v. 16); men allt detta skedde så, "på det fullbordas skulle det som sagdt var genom profeten Esaia, som säger: "Han hafver tagit på sig vår skräplighet, och våra sjukdomar har Han burit" (v. 17) ¹⁾. — Det är lätt att inse, att här åter en afdelning är slut.

I det nu följande råder uppenbarligen en annan synpunkt än i det föregående. Men huru långt skola vi utsträcka det här börjande nya stycket af evangeliet? Från 8: 18 synes vara ett sammanhang ända till och med 9: 34. Med denna vers sker åter ett tydligt afbrott i berättelsen; och, att med den nästa, 9: 35, en ny afdelning begynner, synes ännu vissare, om man jemför de här närmast följande orden med dem, som utmärkte början af ett nytt i 4: 23.

Der med 8: 18 den nya afdelningen börjar, se vi Jesus först lära om Sin efterföljd, om de ej lätt uppfyllda villkoren för att vara Hans lärjunge. Derpå följer närmast ett under, som nu ej längre afser botande af sjukdom, utan uppenbarligen att stärka lärjungarnes tro; sedan åter ett, hvaraf följden är, att, sedan derom blef förkunnadt, "gick hela staden ut emot Jesum; och då de sågo Honom, bådo de, att Han ville gå bort utur deras landsändar"; således ett exempel på otro. De olika sidor, som genomgå denna del af evangeliet, synas också vara å ena sidan Jesu lära och underbara verksamhet, hvilka mötas med tro eller otro, å andra sidan dessas olika förhållande till Jesum. På den särskildt till bevisande af profetiornas uppfyllelse gjorda, öfvervägande objektiva, framställningen om Jesu lära och helbregdagörande följer här en allmänare hållen, der profetiorna icke mera uttryckligen afses, der undergerningar af flere olika slag gå hand i hand med lärandet, och der det, framförallt, visas, huru de subjekter, som äro föremål för Jesu verksamhet, förhålla sig till densamma i olika grader af tro och otro.

Undersöka vi detta något närmare, så finne vi först den lämpliga inledningen: Det är svårt, kostar full själförsakelse att vara Jesu lärjunge, 8: 18—22. Den undervisning Jesus i detta afseende här gifver, bekräftas af den omedelbart följande erfarenheten. Jesu lif i utförandet af kallelsen är mycket oroligt. "Menniskones Son" har

¹⁾ Es. 53: 4.

ingenstädes något varaktigt hem, 8: 23; 9: 1, 9, 19, 27, 35¹⁾. Men än mera, Han är icke allestädes tåld²⁾; Han beskylls för hädelse³⁾; Han föraktas derföre, att Han äter med publikaner och syndare⁴⁾; Han missförstås äfven af Johannis lärjungar⁵⁾; man gör narr af Honom⁶⁾. Många förundra sig väl öfver Jesum⁷⁾; Hans rykte utbredes⁸⁾; men endast få komma till den tro, att de — såsom Jesu lärjungar⁹⁾, den borttagne¹⁰⁾, Mattheus¹¹⁾, öfversten (Jairus)¹²⁾, o. s. v. — kunna blifva föremål för Hans rikets egentliga välsignelser. Hvarthän det skulle komma, kan man redan ana. Jesus visar sin guddomliga allmakt och kärlek, i det Han efter hvartannat dämpar stormen på hafvet och i de besattes hjertan, förlåter den borttagnes synder och helar honom, stillar tolfårig blodgång, uppväcker från döden, öppnar de blindes ögon och, i det han utdrifver en djefvul, löser den dumbes tunga. Men hos den ombytliga hopen stannade det icke desto mindre vid en utomordentlig förvåning; och såsom, då Herren förlät den borttagnes synder, de skriftlärde menade: "Denne häder Gud", så förklarade Phariseerne, när Han hade utdrifvit djefvulen från den dumbe: "Med den öfversta djefvulen drifver Han djeflar ut." Sådan var följden af det sista under, som Mattheus i denna afdelning berättar, och på en sådan undrens *verkan* till förhårdelse, till blott förvåning eller tro hafva vi här tydligen att isynnerhet gifva akt.

Innan vi öfvergå till den nu begynnande nya delen måste hänvisas på en omständighet, som öfvergicks i det 4:de capitlet, emedan den icke syntes af sig sjelf alldeles förklarlig i sin ställning uti dervarande sammanhang. Innan Mattheus omtalade, huru Jesus lärde och botade, berättade han nemligen om de fyra första lärjungarnes kallande, 4: 18 ff. Sedan har evangelisten i den afdelning, som nu nyss genomgåts, gjort sin egen kallelse till lärjunge, och hvad som dermed sammanhängt, till medelpunkt för framställningen om, huru de få för tron tillgänglige och de många otroende förhöllo sig till den alltfört lärande och underbart verkande Herren. Och nu, när de skriftlärde nyss hade ansett Honom för en gudsförsmädare och Phariseerne beskyllt Honom för att utdrifva djeflar med den öfverste djefvulen, varkunnade Sig Jesus öfver folket, då Han såg, att de voro "förlätne och förskingrade som de får, som ingen herde hade", och "då sade Han till Sina lärjungar: Säden är mycken och arbetarena äro få,

¹⁾ Denna sista vers, som bildar sjelfva öfvergångslänken, hafva vi ur denna synpunkt äfven anført.

²⁾ 8: 34.

³⁾ 9: 3.

⁴⁾ v. 11.

⁵⁾ v. 14.

⁶⁾ v. 24.

⁷⁾ 8: 27; 9: 8, 33.

⁸⁾ 9: 26, 31.

⁹⁾ 8: 24 ff.

¹⁰⁾ 9: 2.

¹¹⁾ v. 9.

¹²⁾ v. 18 ff.

beder fördenskull sädens Herre, att Han sänder arbetare i Sin säd; och Han kallade Sina tolf lärjungar till Sig och gaf *dem* magt öfver de orena andar, att de skulle drifva dem ut och bota allahanda sjukdom och allabanda krankhet." Sedan följer de tolf's namn och sändning, 9: 35 — 10: 5. De bud, som gifvas dem vid detta tillfälle och uppfylla hela återstoden af det 10 Cap., d. v. s. af hela denna afdelning, visa sig i många stycken stå i nära sammanhang med det, som föregående afdelning lärde om lärjungaskapets svårigheter.

Har det någorlunda lyckats att hittills uppvisa ett planmässigt sammanhang i Matthei evangelium, så vilja vi ej förneka, att det med afseende på de nu närmast följande capitlen synes oss svårare både att finna de mest passande afdelningspunkter och det väsentliga i innehållet. Från 14: 13 f., der en ny begynnelse torde vara antydd på ett sätt, som liknar begynnelsepunkterna af föregående afdelningar¹⁾, tyckes, i det derefter följande, berättelsen åter få en bestämdare karakter. Vilje vi utan att afgöra om här är mer än en afdelning i det mellanliggande stycket, 11: 1 — 14: 12, söka följa dess gång, så finna vi först, huru till och med Johannes döparen är nära att förargas öfver Jesum, hvilken, med anledning af budskapet från Johannes, allvarligen bestraffar folket för dess ostadighet och otillgänglighet. Det hinder, som mötte Jesu verksamhet, synes vara det gemensamma för berättelserna om Johannis fråga och Jesu klagande verop och hotelser, 11: 1 — 24. — Måhända kan den nu följande Jesu tacksägelse till Sin himmelske Fader och inbjudning till de arbetande och betungade af evangelisten vara ställd såsom en inledning till det följande. Åtminstone ser man der tydligen, huru Herrans verk och Herrans ord till deras rätta betydelse voro fördolda för de visa och förnumstiga, men uppenbaras för de fåkunniga, arbetande och betungade, om hvilka Han har en synnerlig omsorg.

De "vise och förnumstige" Phariseernes förhållande visas först i exempel från tvenne sabbather. Jesu kärleksunders guddomliga art är dem så fördold, att de för deras skull rådslå om, huru de skola förgöra Honom. Och under det Jesus alltfört enligt profetian uppträder saktmodigt mot de elända, icke sönderbrytande en krossad rö, icke utsläckande en rykande veke, så framkalla Phariseerne Hans stränga bestraffningar både för deras förnyade anklagelser, att Han stode i förbund med djefvulen och derföre, att de med de skriftlärde begärde tecken af Herren. Men detta fiendernas förhållande i både det ena och andra afseendet visar, huru Guds rikes hemligheter voro dem fördolda, otill-

¹⁾ 4: 23, 8: 18, 9, 35. 11: 1.

gängliga. Så till 12: 45. I motsats mot förhållandet till desse och till folket begagnar Herren ett gifvet tillfälle att förklara Sin förtroliga gemenskap med lärjungarne, 12: 46 ff., de fåkunnige, för hvilka Han fullt uppenbarar Guds ords och rikets natur i det 13 Cap., under det att folket fick del endast af liknelserna utan deras tydning. Phari-seerne hade visat dödlig fiendskap. I Sin hembygd kunde Jesus icke göra många tecken "för deras otros skull." Man kände Honom och de ringa omständigheter, hvarunder Han uppvuxit, alltför väl och "för-argades öfver Honom." Den med Jesus endast genom ryktet bekante Herodes åter var betagen af den vidskepligaste vantro och menade, sedan han låtit taga Johannes döparen af daga, att denne vore återuppstånden i Jesus. På alla håll var här otillgänglighet för Jesu verksamhet och Guds rikets utbredande. Endast lärjungarne hade visat sig mottaglige.

Under sådana omständigheter blef underrättelsen om Johannes döparens död för Jesus en anledning att draga sig undan offentligheten, att icke mera uppsöka folket utan låta Sig uppsökas, och att, sedan det nu tydligen börjat uppenbara sig, hvad vändning tingen skulle få, så mycket mera egna Sig åt deras undervisning, hvilka, om än fåkunnige, dock visat sig tillgänglige för sanningen. Sedan det i 14: 13 omtalats, huru Jesus, efter det Johannis lärjungar förkunnat Honom om sin mästaress fränfalle, drog Sig till ett öde rum afsides, följer ända till 20: 28 en framställning, som hufvudsakligen går ut på att visa, huru Jesu verksamhet från denna tid företrädesvis rigtades på lärjungarnes undervisning och utbildning till ledare af den blifvande församlingen. Dervid underlåter Han dock icke att sysselsätta Sig med och underbart hjälpa folket äfven nu, då Han uppsökes, 14: 13 ff., 35 f.; 15: 10, 22, 30, 32. Men vid alla tillfällen afses dock särskildt, och till sist uteslutande, lärjungarne. Vi erfara också, huru väl detta behöfdes. Ännu var äfven deras tro likaså svag, som deras oförstånd var stort. För de femtusen visste de ingen råd, då Jesus uppmanade dem att draga försorg om deras spisande, 14: 13 ff. Ett spöke tro de sig se gå på hafvet och ropa af räddhåga, då Jesus kom till dem; men då de igenkänd Herren, är Petrus oförståndig nog att också genast vilja gå på vattnet samt klentrogen nog, att, sedan han på Herrans bud börjat vandringen, dock snart frukta vågorna och börja sjunka, 14, 22 ff. Samma brist hos lärjungarne genomgår ock berättelsen i Cap. 15 och framkallar åter Jesu undervisning. Phariseernes förargelse öfver Jesu ord synas de ej hafva förstått, eller menade, att de kunna undervisa Herren, v. 12. Petrus begär uttydning på en liknelse, som ett barn kunde begripa, v. 14. Den i tro enträgna

Cananeiska qvinnan finna lärjungarne besvärlig och önska, att Jesus skall befria dem från henne, v. 22. Vid en förnyad spisning af tusenden — hvilken, då redan i föregående Cap. berättelsen om de femtusendes spisande var omtalad, här, v. 30 ff., anföres måhända endast för de nya bevis på lärjungarnes oförstånd, som ådagalades genom denna händelse sjelf och dess följder, v. 33 jfr 16: 9 ff. — stå de likaså handfallna som vid den första. Lika okunnighet visa de ock, då de icke förstå att tillämpa Jesu varning för de Phariseers och Sadduceers surdeg på det skrymtaktiga väsende, desse nyss förut visat, utan dervid tänka på sin glömska att ej hafva medtagit bröd, 16: 1 ff. Men ehuru väl dessa mångfaldiga bevis på bristande insigt och tro hos lärjungarne alltför påkallade Jesu tillrättavisningar och förnyade undervisning, så hade de dock något väsentligt framför folket. Under det detta var i största ovisshet om Jesu person — somlige ansågo Honom för Joh. döparen, andra för Elias, andra åter för Jeremias eller någon af profeterne —, så bekände Petrus Jesus vara Christus, lefvande Guds Son. Och så vigtig var denna insigt, att Jesus besvarar dess uttalande med att förklara bekännaren, klippmannen, för den klippa, på hvilken Han skulle bygga Sin öfvervinneliga församling, och att Han "från den tiden begynte förkunna Sina lärjungar, huru Han måste gå till Jerusalem och lida mycket af de älte och af de öfverste presterne och af de skriftlärde, och dräpas och tredje dagen uppstå igen." Men med denna Petri bekännelse var hans oförstånd så litet öfvervunnet, att han rent af förebrår Herren, att Han hängaf sig åt sådana dystra dödstankar. Dermed framkallar Petrus åter en allvarlig bestraffning för sig och föranleder allas undervisande derom, att korset och den fullkomliga sjelfförsakelsen voro oundgängligt nödvändiga villkor för all Jesu efterföljelse och för vinnandet af den lön, som Han vid sin nästa tillkommelse skulle medföra, 16: 13—27.

Att låta de sedan i 28:de versen förekommande ord vara en Jesu hänsyftning på Sin förklaring, finner Meyer ¹⁾ visserligen vara "sonderbar verkehrt." Oss synes dock, om vi noga gifva akt på dessa ords ställning och något förändrade lydelse i parallellställnen, ingen annan utläggning så tillfredsställande som denna ²⁾. Dermed må vara huru som helst; men visserligen fingo *någre* af de lärjungar, som Han hade omkring sig, då de ifrågavarande orden uttalades, inemot en vecka senare på förklaringsberget en mycket djup blick in i människones sons

¹⁾ Till detta ställe.

²⁾ För densamma talar ock en jemförelse mellan Marci (9: 1) och Petri (2 P. 1: 16 ff.) sätt att omtala denna tilldragelse.

herrlighet och rike. Och Jesu förklaring sjelf hörde så äfven till dessa lärjungars undervisning; men också till denna tilldragelse och med afseende på densamma anslöt sig en ny muntlig lära, och sedan en annan dylik, bestraffande de öfrige lärjungarne, för det de af ännu återstående otro under Jesu frånvaro icke kunnat utdrifva djefvulen af en månaderasande, 17: 1—21. — Men då det är tydligt, att alla händelser, som i det följande meddelas ända till 20: 28, omedelbart eller medelbart gå ut på lärjungarnes undervisande, så är det ej nödigt att alltigenom särskildt hänvisa derpå. Det skulle ock ligga utom vår plan att uppvisa dessa berättelsers inbördes förhållande till hvarandra. Vi öfvergå derföre till den punkt, der framställningen börjar få ett annat skaplynne, 20: 29 ff.

Sedan Herren sålunda fullföljt Sin Galileiska verksamhet med lärande och botande och, för Israels otros skull, afskiljt och undervisat Sina lärjungar var tiden ändtligen inne, att den profetiska förutsägelsen om Hans lidande, död och uppståndelse i Jerusalem, 16: 21, skulle nå sin fullbordan. Jesus hade lemnat Galileen och genom Pereen¹⁾ kommit till Jericho. Härifrån är Han just beredd att, följd af en stor folkhop, gå mot Jerusalem, 20: 29, för att der hålla Sitt intåg såsom Messias. De förste, som nu, trots folkets ovilja, högljudt bekänna sig till Honom såsom Davids son, äro de blinde, hvilkas tro får sin lön. Från Bethphage håller Davids ättling sitt konungliga intåg i Davids konungastad, på det sätt Zacharias förutsagt. Folket firar ock Hans intåg konungsligt och helsar Honom såsom Davids son med sina jubelrop. Sedan berättar evangelisten, huru Jesus äfven i Jerusalem begynner en verksamhet såsom förr i Galileen och på resorna. Men denna verksamhet börjar Han med en handling, som utvisade konungslig magtfullkomlighet inom det område, som lydde under den andlige konungen. I det renade templet är sedan Hans verk i första rummet att underbart bota blinda och halta, under det äfven här till och med barn uppstämman ropet: Hosianna, Davids Son. Allt detta ådrog Honom nu öfverstepresternes och de skriftlärdes synnerliga missnöje. Så slutade den dagen, och Jesus begaf sig öfver natten till Bethanien. Följande morgon återvänder Han till staden. Under vägen söker Han, hungrig, frukt på ett fikonträd. Då Han icke finner, hvad Han åstundar, dömer Han trädet till ständig ofruktbarhet, och det förtorkas genast. På samma sätt hade Herren, hungrig att frälsa folket, nu under långa och mödosamma arbetsdagar och vandringar sökt frukt på fikonträdet Israel. Ännu fåfångare, än Hans

¹⁾ Jfr 19: 1.

bemödanden hittills varit, skulle de blifva bland folkets öfverste i Jerusalem. Äfven Israel skulle derföre snart träffas af ofruktsamhetens dom och förtorka. Denna mening med fikonträdets förtorkande förstodo lärjungarne väl icke nu. Så blir Jesu handling dem blott en anledning till förvåning, hvarför ock Jesus på deras fråga om möjligheten af detta under blott undervisar dem om trons segerkraft vid äfven de största hinder. Detta stycke, 20: 29 — 21: 22, kan måhända fattas såsom inledande det följande.

Med den skildring, som nu börjar från 21: 23 — 22: 46, gifves oss en bild, huru templets Herre emottages i Sitt hus, huru ofruktbart fikonträdet Israel var i alla dess grenar, huru den försåtligaste fiendskap från alla partier möter den saktmodige Konungen i Hans hufvudstad. Men icke mindre se vi Honom Sjelf med guddomligt majestät afväpna och besegra alla Sina fiender, den ena efter den andra. Det allt genomträngande och allt öfvervinnande Ordets svärd gör Honom, som är Davids Son och Davids Herre på en gång, alldeles oöfvervinnelig, såsom 22: 46 visar. Först tillbakavisas öfverstepresternes och folkets älstes fråga om Jesu magtfullkomlighets ursprung — uppenbarligen föranledd af föregående dagens händelser — med en annan om Johannis döpelse, och sedan bestraffas de i liknelser, 21: 23 — 22: 14. Phariseerne, som i det längsta vilja spara sig sjelfve en möjlig förödmjukelse af samma art, sända sina *lärjungar*, förstärkte med det dem eljest högst obehagliga politiska partiet, Herodianerne, för att med frågan om skattpenningen söka göra Jesus till statsförbrytare. Då äfven detta misslyckats, vilja Sadduceerne i sin otro på uppståndelsen snärja Honom med försåtliga frågor i denna rigtning; men lika fåfängt. När derför Phariseerne hörde, att Han tillstoppat¹⁾ munnen på Sadduceerne, församlade de sig, och en af dem, som var en skriftlär, sökte bringa Jesum på fall med den i deras skolor tvistiga frågan om budens olika vikt. Jesu svar afväpnar dem, och Hans motfråga bringar ändtligen alla motståndarne till fullkomlig tystnad: "Ingen kunde svara Honom ett ord; och ifrån den dagen dristade sig ej heller någon att fråga Honom något mer", 22: 15—46.

Derefter vänder sig Jesus först till folket och lärjungarne gemensamt, Cap. 23, och blottar här Phariseernes och de skriftlärdes gränslösa förderf. Så är detta sista prof på Jesu offentliga läroverksamhet med dess återupprepade *οὐαί* ett motstycke till det första dylika med dess många *μακάριοι*. Men icke gäller detta straffal ledarne allena. Folket måste ock, der det följer dem i otro, drabbas af otrons dom.

1) ἐφίμωσεν.

Dermed slutar talet. "Jerusalem, Jerusalem", heter det, "du som dräper propheterna och stenar dem, som sändas till dig, huru ofta har jag icke velat församla dina barn, på samma sätt som hönan församlar sina kycklingar under sina vingar, och I villen icke! Si edert hem skall varda ödelagdt; ty jag säger eder, efter denna tid skolen I icke se mig, till dess I sägen: Välsignad vare Han, som kommer i Herrans namn." Hvad som här för folket blott antydts, Jerusalems förstöring och Jesu stundande återkomst, blir, sedan Herren lemnat templet, föremål för ett utförligare lärjungarnes undervisande. Såsom i Galileen ytterst Jesu verksamhet i det hela, så egnas här under andra förhållanden Hans sista tal uteslutande lärjungarne. Dessa tal fylla hela Capp. 24 och 25.

Vi komma nu till slutet af Matthei evangelium, till framställningen om Jesu lidande, död, uppståndelse och uppdrag till lärjungarne. Äfven här är allt sådant, som vi kunna fördrå af en *βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ*. Såsom den allvetande Messias går Herren fullkomligt frivilligt Sitt lidande till mötes. Han förut-säger för Sina lärjungar, att Han i högtiden skulle förrådas och dö korsets död, och först derefter (*τότε*), sedan Jesus profetiskt bestämt just denna tid, hålla öfverstepresterne, de skriftlärde och folkets älste den rådplägnings om sättet att gripa Jesum svekfullt för att döda Honom, vid hvilken de deremot kortsynt besluta, att det för undvikande af folkupplöpp *icke* skulle ske i högtiden. Då en qvinna i Simon Spet-älskes hus i Bethanien begjöt Jesus med smörjelse, medan Han der satt till bords, kallade Han detta redan Sin balsamering och sträckte sitt guddomliga förutseende ända till denna dag och den stund, i hvilken dessa rader nedskrifvas, när Han högtidligen försäkrade, att, hvarhelst Hans evangelium skulle predikas i hela världen, skulle ock denna qvinnas kärleksgörning till hennes minne omtalas. Men först *efter*, och just *efter denna* händelse gick Judas Ischarioth, en af de tolf, till öfverstepresterne för att fråga, huru mycket de skulle vilja betala honom, om han åtog sig att förråda Jesum. Sedan de gjort upp den skändliga handeln och kommit öfverens om 30 sikler¹⁾, sökte Judas lägligt tillfälle att utföra förräderiet. Men vid påskalamsmåltiden, deri han dristar sig taga del, såsom hade han intet ondt i sinnet, 26: 25, möter Herren hans skrymteri med öppen förklaring, att han vore känd såsom förrädare. Och under det de åto, tog Jesus brödet välsignade det och gaf lärjungarne deri Sin lekamen, och Han tog bägaren och tackade, gaf dem och sade: dricker häraf alle, ty

¹⁾ Jfr Zach. 11: 12; 2 Mos. 21: 32.

detta är mitt blod, förbundets, som för många utgjutes till syndaförlåtelse. I Guds rådslut, i Jesu frivilliga bifall dertill var Jesu leka-
men redan utgifven, Hans blod utgjutet. Han visste ju, att Han icke skulle dricka något vin med lärjungarne intill den dag, då Han drucke det nytt med dem i Sin Faders rike. Efter måltiden går Han åtföljd af dem till Oljoberget, der Han skulle förrådas. Han förutsäger, att lärjungarne alla skulle fly och Petrus förneka Honom, ehuru de dock försäkra motsatsen. I Gethsemane öfvervinner Han i bön och undergifvenhet under Sin Faders vilja lidandet och döden, innan de komma. Derefter förutsäger Han förrädarens ankomst och förbjuder allt försvar mot dem, som kommo att gripa Honom. Han hade ju bedit: "Fader ske Din vilje; men icke beder Han, ehuru Han väl ock skulle kunnat det, om en legion englar för hvarje lärjunge, ty huru skulle då skriften kunna fullkomnas, som säger: *וְיִשָּׁה לְמַכּוֹת יִיכָל* (1). Det måste ju i alla afseenden och utan undantag nu blifva uppenbart, att "detta är allt skedt, på det profeternes skrifter skulle fullkomnas", 26: 56. Men äfven Jesu egna förutsägelser måste gå i fullbordan. Då Han gripits, öfvergäfvö Honom alla lärjungarne och flydde, och då Petrus följde långt efter och kom till förhöret inför Caiphas, förnekade han under detsamma Jesum. Men Herren bevisar och bekänner sig såsom Messias, såsom Christus Guds Son, världens domare. Endast på denna frivilliga bekännelse kan Hans dom fällas, sedan de falska vittnena ej räckt till. Sådan är gången i det 26:te Cap. Det är lätt att inse, huru det nästföljande sammanhänger med det hela, och huru äfven i dess minsta drag Gamla Testamentets profetior, såsom t. ex. Es. 53: Pss. 22 och 69, m. fl., deri uppfyllas. Vi se, att Israels Messias, som kommit till Sine egne, icke blott icke anammas, utan — sedan äfven den hedniske domaren endast på Judarnes oafflätliga fordringar, och med högtidligt betygande af Jesu oskuld, utlemnadt Honom — närmast genom Israels öfverhets skuld gisslas, begabbas, korsfästas och dör en missdådares död; men dertill hade också allt folket både instämt i de upprepade skriken: "Låt korsfästa Honom" och, då domaren sjelf förklarade sig oskyldig till Jesu blod, fällt sin egen dom i de orden: "Hans blod öfver oss och våra barn!" — Dock, ännu skulle det förstockade Israel kunna räddas. Jesus visar sig såsom dess Messias äfven i döden. De tecken, som åtföljde denna, aftvinga till och med den råa hedniska krigareskaran bekännelsen: "Visserligen var denne Guds Son." Men Guds Sons död är världens lif; ty Han står på tredje dagen upp igen, Cap. 28. Om Israel nu ej är hårdare än de hedniske soldaterna, så kan Hans af Israel sjelft förorsakade död blifva

¹⁾ Es. 53: 7.

dess frälsning. Men öfverstepresterne hade redan förut, 27: 62, med Phariseerne sört för en vakt vid grafven, på det, såsom de menade, Hans (τοῦ πλάνου) lärjungar icke skulle stjäla Honom bort och säga till folket: Han är uppstånden från de döda. Detta tjänade nu der-till, att Israels öfverhet sjelf blef alldeles utan ursäkt vid sin fortsatta förhårdelse, om hvilken vidare berättas, att då Jesus verkligen upp-stått och öfverstepresterne fått veta det af vakterne, de "församlade sig med de älte och rådgjorde och gåfvo krigsknektarne en stor sum-ma penningar och sade: säger, att hans lärjungar kommo om natten och stulo honom bort, medan vi sov, och om detta kommer för landshöfdingen, vilje vi ställa honom tillfreds och begå det så, att I kunnen vara utan bekymmer. Och de togo penningarne och gjorde, som de voro lärde; och detta talet är utspridt bland Judarne intill denna dag", 28: 12 ff.

Sålunda gick, enligt evangelisten Matthei berättelse, välsignelsen äfven af Jesu uppståndelse förlorad för Judarne såsom nation. Om ock enskilde kunde räddas, så var dock den Israelitiska folkförsam-lingen tillsvidare hemfallen åt förstockelsens dom. Deremot hade hed-ningar visat sig tillgänglige för tron. Det *måste* då komma till en Jesu församling oberoende af Israel. Det skedde denna eller dess and-liga öfverhet, vid den allmänna förhårdelsen, ingen orätt, när Jesus Messias vid mötet med de elfva i deras hembygd tog det afgörande ste-get till stiftande af en utaf Israel oberoende kyrka och befullmäktigade dem att vara hennes ledare.

Vilja vi nu, efter att hafva ända till slut följt gången af Matthei evangelium, kasta en sammanfattande öfverblick öfver det hela, så vi-sar det sig lätt, att denna βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δα-vid υἱοῦ Ἀβραάμ icke blott i allmänhet vill meddela ett Jesu Christi lif, utan att detta framställles med ett visst syfte. Allratydligast fram-träder ändamålet med Matthei berättelse om Jesus just i slutet. Det gäller ytterst att uppvisa, att den ifrån Israel utgångna och af Israel oberoende Jesu församling är berättigad i denna sin ställning. Tänk om oss evangeliets författare — det må nu hafva varit Mattheus eller hvem som helst — flere eller färre år efter Jesu död lefvande såsom christen och måhända äfven evangelii predikant ibland Judar och Jude-christna ¹⁾. Det är isynnerhet af Apostlagerningarne fullväl bekant,

¹⁾ Huru väl en sådan ställning passar på det, som traditionen förmäler om evangelisten Mattheus, hvilken berättas hafva blifvit i Jerusalem och predikat evangelium för Ebreerne ännu 15 år efter Christi himmelsfärd, se *Guericke*, Isag. S. 110.

att den det Judiska folkets otro, som bragte dess Messias på korset, icke upphörde eller minskades genom Dennes död och uppståndelse. Men samma urkund visar också från början till slut, att evangeliets predikan ännu alltid fortfor att utgå till Israel. Under dylika förhållanden kunde för en evangeliets förkunnare bland Israel lätt uppstå ett behof att försvara Jesu Christi församlings goda rätt, dels för att stärka dennas tro, dels för att, om möjligt, öfverbevisa och öfvertyga dess motståndare.

Sådana förhållanden synas hafva föranledt och varit bestämmande vid författandet af denna Jesu Christi historia. "Mattheus skrifver ej blott för att i allmänhet uppvisa, att Jesus är det profetiska löftets Messias, utan för att ådagalägga det berättigade deri, att en församling bestående till större delen af Galileer, under ledning af olärda och skenbart obefogade Galileer, afsöndrar sig från det Israelitiska samhället. Hon gör detta och måste göra det, emedan Israel såsom folk, såsom massa, genom sin öfverhets skuld, misskänner och förkastar Messias. Men just detta misskännande och förkastande, som nödgär Hans egne att aflösa sig från deras folk, är icke ett vittnesbörd mot Honom utan det starkaste vittnesbörd för Honom; ty derföre har Han blifvit förkastad, emedan Han icke hade skenet utan väsendet, var det profetiska löftets men icke de Judiska förhoppningarnes Messias. Det är hvad Mattheus åskådliggör" ¹⁾). Detta är också, hvad vi tro oss hafva funnit, då vi sökt följa gången af Matthei evangelium. Att i hvarje fall de rigtige indelningspunkterna ²⁾ angifvits och inom alla afdelningar det väsentliga af innehållet riktigt uppfattats och med de bäst passande uttryck återgifvits, våga vi väl ingalunda hoppas. Men så mycket torde vara ådagalagdt, å ena sidan, att en plan, om ock kanhända en icke i alla delar noga genomförd, i det hela ³⁾ af Matthei evan-

¹⁾ Så *Held*, *Jesus der Christ*, *Sechszehn Apolog. Vorträge*, Zürich, 1865, S. 163.

²⁾ *v. Hofmann* räknar ända till 13 afdelningar. *Delitzsch* anser Matthei evangelium såsom Gamla Testamentets Thora hafva en pentateuchisk plan. Dess Genesis skulle räcka från 1: 1 — 2: 15; Exodus från 2: 16 — 7: Leviticus från 8: 1 — 9: Numeri från 10: 1 — 18: Deuteronomium från 19: 1 — 28. Denna åsigt genomföres i "Untersuchungen über die Entstehung und Anlage des Matthäus-Evangeliums", Leipzig, 1853.

³⁾ Deremot förklarar *Holtzmann* i sitt mycket omtalade och af många uppburna — om med rätta kan sättas i fråga — arbete: "Die Synoptischen Evangelien" (Leipzig 1863), S. 169, att det "kann von einem Plane des Mattheus eigentlich blos im Bezug auf Cap. 5—13 die Rede sein." I motsats häremot erkänner *Knös* (redan 1842 i afhandlingen "Om äktheten och trovärdigheten af de fyra kan. evv." S. 67 i *Ecl. Tidskrift för samma år*),

gelium förefinnes och å andra sidan, att det icke räcker till för att uppfatta denna skrift i sin helhet, om man, såsom vanligen sker, blott angifver dess ändamål bestå deri "att framställa Jesus vara den utlovade Messias"¹⁾. Fattas Matthei syfte uteslutande på detta sätt, så blifva hela delar af evangeliet, i all synnerhet dess slut, svårigen förstådda. Men gör man till den uppgiften, att Jesu Christi historia här berättas såsom prophetiornas uppfyllelse, blott det lilla tillägget, att detta sker i akt och mening att dermed afgifva en apologi för Jesu Christi församling, så synes ock det väsentliga af *Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον* i alla dess delar svara deremot.

Tiden för Jesu ankomst i världen, Hans födelse och barndom, allt är i full öfverensstämmelse med en hel kedja af profetior. Men icke destomindre blir den nyfödde Judakonungen intill döds förföljd af Judiska folkets politiska öfverhet och förbisedd af dess öfversteprester och skriftlärde, de närboende, under det han tillbedes af fjerranifrån komna hedningar. Då Han sedan uppträder i sin kallelses verk, så fullbordar Han väl i alla omständigheter, ja äfven med afseende på orten, der Han begynner, och hela det sätt, hvarpå Han går till väga, i lära och helbregdagörande det Gamla Testamentet och dess profetior. Det oaktadt förklarar Han redan i denna sin verksamhets begynnelse — i det Han beprisar en hednings tro såsom öfverträffande allt, hvad Han funnit i Israel — att "många varda kommande af östan och vestan och skola sitta till bords med Abraham, Isaac och Jakob i himmelriket; men riksens barn skola varda utkastade i det yttersta mörkret; der skall varda gråt och tandagnisslan"²⁾. Snart derefter omtalas, huru en hel stad beder Honom att gå bort ur deras landsändar³⁾, andra göra spe af Honom⁴⁾, under det att hvar i sitt slag framstående bland riksens barn beskylla Honom, de skriftlärde för att försmäda Gud⁵⁾ och Phariseerne för att utdrifva djeflar med den öf-

om ock blott ofullständigt redogörande derför, en sammanhängande plan i Matthei evangelium ifrån början ända till och med Cap. 13.

¹⁾ *Knös* l. c. Jfr *Isagogiken* (Upsala, Edqvist, 1863), §§ 241—243. Väsentligen så ännu *Meyer*, 5te uppl. 1864; *Reuss*, *Gesch. des Neuen Test.*, 2 uppl. 1864, S. 187. — Ännu mindre kan det vara riktigt, att såsom *Holtzmann* fränkänna Mattheus nästan allt särskildt ändamål med sin skrift. I nyss anförda arbete, S. 381; heter det om detta evangelium: "sein Inhalt erklärt sich im Einzelnen meist nicht sowohl aus irgend einer leitenden Tendenz, als vielmehr blos aus der stofflichen Beschaffenheit der Quellen."

²⁾ Detta redan 8: 10—12, inom den afdelning, der Mattheus först redogör för några af Jesu under, af hvilka kunde ses, att "Han hafver tagit på sig vår skröplighet."

³⁾ 8: 34.

⁴⁾ 9: 24.

⁵⁾ 9: 3.

verste djefvulen ¹⁾. Vid denna punkt meddelas lärjungarnes sändning och uppdrag, der de bland annat förberedas på att offentligen anklagas, hudflängas och varda hatade af alla för Jesu namns skull ²⁾. Att det skall komma till en brytning är redan uppenbart. Men icke framkallas denna af Jesus och Hans lärjungar. Tvärtom få desse senare vid sin sändning uttryckligen det uppdraget: "Går icke på hedningarnes väg och går icke i de Samariters städer, utan går hellre till de borttappade får af Israels hus." Och Jesus sjelf fortsätter offentligen Sin välsignade verksamhet. "De blinde se, de halte gå, de spetälske göras rene och de döfve höra; de döde resas upp och dem fattigom varder predikadt evangelium", så vittnar Han om Sig ³⁾. Först sedan Phariseerna lagt "råd emot Honom, huru de måtte förgöra Honom ⁴⁾, sedan innevånarne i Hans egen fädernestad uppenbarat sin otro ⁵⁾, och Herodes tagit Hans förelöpare Johannes döparen afdaga ⁶⁾, drager Sig Jesus något undan och gör, under det att Han dock alltfört är underbart hjälprik mot alla, de ännu mycket oförståndige lärjungarnes undervisande till hufvudsak ända till den tid, då Han drager upp till Jerusalem med den tydliga förutsägelsen, att Han skulle öfverantwardas presterne och de skriftlärde, dömas till döden, öfverantwardas hedningarne till att begabbas, hudflängas, korsfästas och på tredje dagen uppstå igen ⁷⁾. Och när nu allt detta bokstafligen inträffar, när äfven härutinnan Gamla Testamentets profetior punkt för punkt uppfyllas, när konflikten mellan Israel och dess Messias stegras till det yttersta, och Jesus Christus genom Sitt folks öfverstes skuld och med hela folkets bifall dör en missdådares död, är det då alldeles ute med Messiae rike, ingen räddning mer att förvänta af den dödade Jesus? — "Icke desto mindre skall Han, derföre att Hans själ arbetat hafver, nog hafva och genom sin kunskap göra många rättfärdiga. Han skall få mycket till byte och hafva de starka till rof, derföre att Han gifvit Sitt lif i döden och vardt ogerningsmän lik räknad" ⁷⁾. Äfven denna del af den Esaianska prophetian måste uppfyllas. Jesu uppståndelse är derför det första vilkoret. Då Israel gjorde sig otillgängligt äfven för dennas välgörningar, så är det både billigt och nödvändigt, att profetian uppfylles utom Israel. Dertill tages det afgörande steget, då den Uppståndne på berget i Galileen med guddomlig myndighet meddelar sina apostlar deras kallelses uppdrag, sägande: "*Mig är gifven all magt i himmelen och på jorden. Går för-*

¹⁾ 9: 34.²⁾ 10: 17, 22.³⁾ 11: 5.⁴⁾ 12: 14.⁵⁾ 13: 58.⁶⁾ 14: 12 f.⁷⁾ 20: 18, 19.⁶⁾ Jfr S. 18.

denskull ut och görer allt folk till lärjungar, döpande dem i Fadrens och Sonens och den Helige Andes namn och lärande dem hålla allt det jag hafver eder befallt; och si, jag är när eder alla dagar intill världens ända.

Till Marci Evangelium.

icke derföre, att Marci evangelium hade "eine Entstehungszeit, in welcher unter Heidenchristen dergleichen noch nicht die Wichtigkeit Bestandtheil des Evangeliums zu sein, erlangt hatte"¹⁾, utlemnar han det, som skulle motsvara Matthei båda första capitel, en Jesu genealogi och barndomshistoria²⁾. Vi tro oss genom den följande undersökningen kunna uppvisa, att detta förhållande beror af den grundtanke Marcus i sitt evangelium velat genomföra. Denna åter anse vi vara antydd i begynnelseorden: Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Θεοῦ³⁾: man må nu kalla dem titel, öfverskrift, hufvudinnehåll, angifvande af ändamålet eller dylikt. Oss synas de uttala, hvad vi kalla, grundtanken i Marci evangelium⁴⁾. Men blott till första versen, icke såsom Meyer vill äfven till de båda följande, utsträcka vi denna öfverskrift⁵⁾. Emot vår uppfattning talar ej på minsta sätt, att det ganmaltestamentliga citatet i 2:a versen hänföres till Johannes döparens uppträdande, hvarigenom det ej förlorar sin bestämmelse, utan tvärtom just synes motsvara den bättre än genom Meyers construction. När Marcus fattar Döparens uppträdande såsom begynnelsepunkt för sitt arbete och visar, att hans predikan var uppfyllelse af

¹⁾ Meyer, Markus, 4 Aufl., S. 8.

²⁾ Ännu mindre låter deraf det allraringaste sluta sig till, att Marci evangelium skulle vara det äldsta, såsom Meyer menar i inl. t. Matth. Ev., 5 Aufl., S. 36. Och alldeles förvänt är att såsom Schenkel (Charakterbild Jesu, 3 Aufl. 1864, S. 239) på denna grund basera det påståendet, att Petrus i sina föredrag ej haft något om Jesu barndom, och att berättelserna derom "sind nicht apostolischen Ursprungs", utan tillhöra sagans område.

³⁾ Att codex N saknar orden υἱοῦ Θεοῦ betyder vid de öfriga handskrifternas öfverensstämmelse föga.

⁴⁾ I motsats häremot hänföra Thiersch (l. c. S. 146), m. fl. denna öfverskrift blott till Johannes döparens uppträdande.

⁵⁾ Sålunda, enligt Meyer, redan Erasmus. Likaså Bengel, hvilken i Gnomon, så angifver betydelsen af dessa begynnelseord: "Proprius hujus evangelistæ, quem ipse tali titulo profitetur, scopus est, Evangelii de Jesu Christo Filio Dei, origines, historiam, rationes, consummationem describere."

Gamla Testamentet, så ställer han dermed hela sitt evangelium i sammanhang med detta, hvilket ju kunde vara af stor vikt äfven för hednchristne läsare, som dock skulle lära känna Gamla Testamentet, om man ock icke hos dem kunde *förutsätta* denna kännedom så, som Mattheus hos sina läsare gjorde.

Hvad nu åter beträffar de anförda begynnelseordens innehåll, så försätta vi oss för att helt förstå dem, såsom ofvan vid Matthei evangelium¹⁾, in i de förhållanden, under hvilka Marci skrift anses författad²⁾. Hade då en apostel eller apostalärjunge haft att predika bland hedningar, så skulle ju lätt och af sig sjelft för honom uppstått ett behof att uppvisa, hvilken början det Jesu Christi Guds Sons evangelium haft, hvilket nu redan några decennier gått genom världen. För Jesu Christi evangelium, sådant det predikades, var ju dess begynnelse, Jesu Christi lif, den nödvändiga grundvalen, hvartill alltid måste återkommas, och att uppvisa detta evangeliis upphofsman hafva varit Guds Son, skulle ju för predikandet bland hedningar varit viktigare, än att, såsom Mattheus har gjort, visa Honom vara den i Gamla Testamentet utlofvade Messias. Hafva vi, såsom vi tro, icke utan skäl lagt en synnerlig vikt vid dessa Marci inledningsord, såsom angifvande hvad han afsett att författa, så torde detta genom dessa evangelistens egna ord vara bättre uttryckt än genom de af Knös³⁾ begagnade. Denne säger, "att Marci syftemål isynnerhet varit att framställa Frälsarens yttre embetsverksamhet⁴⁾, hvarför han ock mycket sysselsätter sig med omständlig skildring af underverken"⁵⁾. Det synes oss, såsom vi skola söka ådagalägga, att evangelistens ord låta oss djupare skåda in i hela evangeliets mening. Vi tro oss af dem allena hafva lärt mera om denna dess inre sida än allt, hvad vi af den äldsta kyrkohistoriens vittnesbörd derom erfarit. I detta afseende äro vi icke fullt öfvertygade om, att Knös har alldeles rätt, då han i sammanhanget med en redogörelse för de äldste kyrkolärarnes meningar

¹⁾ Jfr S. 29 f.

²⁾ För vår undersökning är det af lika liten vikt, om Marci ev., såsom de fleste bland kyrkofäderne och nyare antaga, har blifvit författadt i Rom eller i någon annan af hednaverldens stora städer — Alexandria (Chrys.), Antiochia (Storr) — som huruvida det författats några årtionden förr eller senare.

³⁾ Isagogik § 256.

⁴⁾ Häri på liknande sätt *Alford* (t. Mc. 1: 1): "The object of Mark being to relate the official life and ministry of our Lord, he begins with his baptism."

⁵⁾ Än mindre klarhet gifver oss *Meyers* åsigt: "Wie alle kanonischen Evangelien, so hat auch das unsere die Bestimmung, die Messianität Jesu geschichtlich nachzuweisen", l. c. S. 7.

om detta evangelium rörande den allraförsta af dessa yttrar ¹⁾: "Karakteren af Marci Evangelium har redan Papias riktigt angifvit." Hvad Papias anför, såsom honom meddeladt af Johannes Presbyter, är följande. *Μάρκος μὲν ἐρμηνευτὴς Πέτρου γενόμενος, ὅσα ἐμνημόνευσεν, ἀκριβῶς ἔγραψεν, οὐ μέντοι τάξει, τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα. οὔτε γὰρ ἤκουσε τοῦ κυρίου, οὔτε παρηκολούθησεν αὐτῷ, ὕστερον δὲ ὡς ἔφην Πέτρον, ὃς πρὸς τὰς χρείας ἐποιεῖτο τὰς διδασκαλίας, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ σύνταξιν τῶν κυριακῶν ποιούμενος λόγων, ὥστε οὐδὲν ἡμαρτε Μάρκος οὕτως ἔνια γράψας ὡς ἀπεμνημόνευσεν. ἐνὸς γὰρ ἐποιήσατο πρόνοιαν, τοῦ μηδὲν ὧν ἤκουσε παραλιπεῖν, ἢ ψεύσασθαι τι ἐν αὐτοῖς* ²⁾). Förstår man Papias såsom Knös — "Papias berättar här, att Marcus ej hört eller åtföljt Frälsaren, utan varit Petri lärjunge och tolk samt uppskrifvit vissa delar af hvad Petrus om Frälsaren förkunnade, att han gjort detta med noggrannhet, men ej i ordning, så som han fattat det i minnet, och utan att i visst sammanhang framställa Frälsarens tal" ³⁾ —, så har väl Credner sett riktigare än Knös, då han af de ofvan anförda orden dragit denna slutsats ⁴⁾: "Diese Schilderung passt nicht auf unser Evangelium des Marcus, in welchem die evangelische Geschichte nach einer gewissen Ordnung erzählt ist" ⁵⁾). Vi kunna nemligen icke frånsäga det kanoniska Marcusevangeliet ordning i framställningen och tro det vara emot språkbruket att, såsom Knös synes vilja, inskränka betydelsen af *τάξις* till blott *chronologisk* ordning.

¹⁾ l. c.²⁾ *Eus.* l. c. III, 39.³⁾ l. c. § 255.⁴⁾ *Einl. in das Neue Test.* Halle 1836, I, 123.

⁵⁾ Då vi ej här anse oss böra, än mindre behöfva, våga försöket att utreda, hvad Papias verkligen menat, vilje vi hänvisa till *Credner* och *Reuss* (l. c. S. 177) å ena sidan, samt *Thiersch* (l. c. Ss. 178 ff.) och *Meyer* (Evang. Matth., Ss. 38 ff.) å den andra såsom målsmän för olika meningar. Och för alla händelser torde böra förklaras, att vi ingalunda äro benägna att, såsom Credner vid denna tid gör (l. c. jfr ock S. 205), af den ordning, som visar sig i det i kanon förefintliga Marci evangelium, draga den slutsats, att detta icke är det ursprungliga, emedan detta enligt Papias skulle hafva varit oordnad, utan ett af obekant hand senare bearbetadt. Det skulle ju ock likasåväl kunna vara tänkbart, att Papias hade misstagit sig om "den äldstes" mening. Ett sådant antagande synes så mycket mera berättigadt, om man besinnar, hvad Eusebius (l. c.) anmärker med afseende på Papias' åsigt om det tusenåriga riket: *ἃ καὶ ἡγοῦμαι τὰς ἀποστολικὰς παρεκτετάμενον διηγήσεις ὑπολαβεῖν, τὰ ἐν ὑποδείγματι πρὸς αὐτῶν μυστικῶς εἰρημμένα μὴ συννωρακίᾳ. σφόδρα γὰρ τοι σμικρὸς ὢν τὸν νοῦν ὡς ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων τεκμηριόμενον εἶπεν. φαίνεται.* Hade Papias ett "synnerligen inskränkt förstånd", så torde man ej heller böra bygga alltför mycket på ett meddelande af honom.

Dock det är tid, att vi nu börja tillse, om evangeliet sjelft motsvarar, hvad vi hafva angifvit vara dess titel och hufvudinnehåll. Vid försöket att åstadkomma någon bevisning derfor gå vi dock — föranledda af den nu ifrågavarande skriftens olika beskaffenhet — en helt annan väg än med afseende på Mattheus. Ur några enskilda Marci evangelium utmärkande egendomligheter skola hufvudsakligen skäl hemtas för, att dess grundtanke är den, enligt vår uppfattning af öfverskriften, i densamma angifna.

Vill Marcus ställa sina läsare begynnelsen af Jesu Christi *Guds Sons* evangelium för ögonen, så bör han väl lägga en särdeles vikt vid sådant i Jesu lif och lära, som var synnerligen egnadt att uppvisa Honom vara Guds Son. Härvid kan man dock, då Jesu evangelium för hedningar skall framställas såsom Guds Sons, anse lämpligt att ett särdeles afseende fästas vid lifvet, de underbara gerningarne ¹⁾.

Men hvar är begynnelsepunkten för "begynnelsen af Guds Sons evangelium"? Marcus sätter den med Döparens förberedande, och omedelbart Jesu egen verksamhet föregående, predikan; ty Johannes var äfven kallad att genom sitt dop förmedla Jesu egen invigning till Hans kallelseverksamhet. På Jesu dop följde omedelbart dess motsats i frestelsens eldprof. Så var Jesus rustad att anträda sitt kall. — Sedan Johannes var fången, kom Jesus in i Galileen och predikade. Redan här torde det måhända icke vara utan betydelse för Marci afsigt att framställa *ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου υἱοῦ Θεοῦ*, att han betecknar den verksamhet, hvarmed Jesus efterträdde Johannes döparen, såsom *κη-*

¹⁾ Detta har *Güder* — i *Herzogs R. E.*, Art. Marcus — i allmänhet väl uttryckt, äfvensom han närapå riktigt förstått Marci öfverskrift och den med denna sammanhängande grundtanken i Marci evangelium. Stället har följande lydelse. "Welches ist nun der *Zweck*, den Marcus sich gesetzt hat? Wir antworten einfach und kurzweg mit seinem eigenen Ausdruck 1: 1, er beabsichtigte die Darstellung des *εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ*. Er zieht nicht in der Art des Matthäus den organischen Zusammenhang in Betracht, in dem die Erscheinung Jesu mit der vorausgehenden Offenbarung Gottes unter seinem Volke steht. Vielmehr ist es die *göttliche Herrlichkeit der Person Jesu Christi, ihre gotterfüllte Erhabenheit und Einzigkeit*, wie sie sich unabweislicher noch, als aus seinen Reden und Lehren, aus der *Unvergänglichkeit und Uebermenschlichkeit seiner Thaten* aufdrängt und die staunende Welt mit sich fortreisst, welche zur Anschauung gebracht werden soll. Ohne dass die Lehre nach ihren wesentlichen Elementen übergangen wäre, aber so dass sie nur in ihrer Bezogenheit auf die Person ihres Begründers ihre wahre Bedeutung hat, entrollt das zweite Evangelium in übersichtlicher Gedrängtheit, das gewaltige Tagewerk des Sohnes Gottes mit seinen heilskräftigen, weltbewegenden Wirkungen".

κρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ¹⁾), under det att han kallat Johannes döparens: κηρύσσειν βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτίων. Mattheus nämner nemligen bådas helt enkelt κηρύσσειν²⁾). Hvad sedan beträffar Jesu predikans lydelse, så synes det olika sätt, hvarpå den angifves af dessa båda evangelister också för Marcus vara betecknande; hos denne: πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ³⁾), hvarför Mattheus i stället endast har: μετανοεῖτε· ἤγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν⁴⁾). Är redan denna lilla egendomlighet i begynnelsen af Marci evangelium icke utan all betydelse för den grundtanke, som genomgår hans skrift i det hela, så torde vi också finna andra olikheter mellan hans och Matthei evangelium bero af deras åtskilnad i hela planen. Att här gå in i enskildheter skulle föra för långt. Vi kunna blott göra några antydningar.

Framförallt finna vi, isynnerhet i första delen af Marci evangelium, åtskilliga omständigheter, hvarigenom han synes vilja uppvisa, att Jesus Christus är Guds Son, tillfölje hvaraf ock Hans evangelium Guds Sons. Hos Mattheus kom ju deremot med afseende på Jesu person an på att bevisa Honom vara Davids Son Abrahams Son, prophetiornas uppfyllelse. Betrakta vi, t. ex., hvilken synnerlig vikt Marcus lägger på Jesu *under*, så skola vi lätt öfvertyga oss, att han ansåg dem för sin framställning hafva en i viss mening större betydelse än Mattheus för sin. Man kan jemföra, bland andra, berättelserna om den borttagne, Mc. 2: 1—12 med Mt. 9: 1—7; om Jairi dotter och qvinnan som haft blodgång, Mc. 5: 22—43 med Mt. 9: 18—26; om spisandet af de femtusen, Mc. 6: 34—44 med Mt. 14: 14—21; om en döf och dumbe, Mc. 7: 31—37 med Mt. 15: 29—31. Marcus berättar just sådana händelser utförligare, söker dervid ock gerna att framhålla det, som kunde komma undren att synas så stora som möjligt och den verkan, de frambragte, såsom öfvermenschlig⁵⁾). Men isynnerhet ett slag af Jesu under är för Marcus af en särdeles vikt. Han omtalar ofta djeflarnes utdrifvande och med stundom vida större omständlighet än någon af de öfrige evangelisterne, 1: 23—27, 32—34, 39; isynnerhet är 5: 1—16 ojemförligt vidlyftigare än Mt. 8: 28—33; 7: 24—30,

¹⁾ 1: 17.²⁾ Mt. 4: 17; 3: 2.³⁾ 1: 18.⁴⁾ 4: 17.

⁵⁾ Då i denna Marci framställning sjelfva *undren* visa sig vara hufvudsak, så går, om man med *Renan* (Jesu lefnad, S. 41; Apostlarne, S. 34 ff.), *Schenkel* (l. c. S. 15 ff.), m. fl., vill borttaga dessa, just det väsentliga, för hvars skull händelserna omtalas, sjelft förloradt. Jfr *Uhlhorn*, Die modernen Darstellungen des Lebens Jesu, 2:r Abdruck, Hannover 1866, S. 45.

9: 17—26. Tvenne gånger omtalar äfven denne evangelist, att lärjungarne fingo magt öfver de orene andarne, 3: 15; 6: 7, och 6: 13 tillägges, att de gjorde bruk af denna magt. Måne Marcus icke härmed ville visa Jesus Christus vara Guds Son? Härvid är anmärkningsvärdt, att ehuru Guds Son uppenbaras för att nederslå djefvulens gerningar, låter oss evangelisten veta, huru djefarne, som tro men bäfva, ifrån början bekänna Jesum, såsom den Han verkligen var, ty de kände Honom. Derfor kalla *de* Honom *ὁ ἀγίος τοῦ Θεοῦ*, 1: 24, och uttryckligen *ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ*, 3: 11, Ἰησοῦς, *υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου*, 5: 7, redan långt innan Hans egne lärjungar kommit till sådan insigt, jfr 8: 29.

Marci egendomlighet, att lägga en särdeles vikt på Jesu under, visar sig så mycket mera anmärkningsvärd, om vi, såsom vi härutinnan jemfört honom med Mattheus, äfven sammanställe bådas bilder af Jesu *lära* och *lärosätt*. Mattheus måste i Jesus också i detta afseende visa uppfyllelsen af profetior sådana som, t. ex., den till Moses gångna: "Jag skall uppväcka dem en Profet, såsom du är, utaf deras bröder och gifva mina ord i Hans mun; Han skall tala till dem allt, det jag Honom bjuda vill; och den som mina ord icke hör, som Han i mitt namn talande varder, af honom vill jag utkräfvä det" (Deut. 18: 18 f.). För detta ändamål meddelar denne evangelist icke mindre än sju längre tal eller talgrupper ¹⁾ såsom prof på Jesu profetiska verksamhet. För Matthei plan äro dessa tal af betydelse. Marcus åter hade naturligtvis för sitt ändamål icke anledning att begagna hvad som särskildt var beräknadt att visa Jesu *lära* vara uppfyllelse af Gamla Testamentets lag, eller, för att taga ett annat exempel, de tal och talsamlingar, som hos Mattheus tjänade att visa motsägens ytterliga stegring. Deremot kunde för berättelsen om begynnelsen af Guds Sons evangelium vara af betydelse att erfara, huru Guds Son lärt om Guds rikes natur och kommande öden, och just derom handla de omfångsrikaste tal, Marcus anför ²⁾. Men om han här äfven har något litet, som ej förekommer hos de andra evangelisterne ³⁾, så ser man dock alltigenom, att Marcus ansåg en utförligare bild af Jesu lära mindre egnad att bevisa Honom vara Guds Son än ett undrens noggrannare meddelande. Då emellertid lära och lif hos Jesus voro oupplösligen förbundna, förbigår Marcus därför ej heller den förra, men oftast meddelar han dithörande jemförelsevis kort eller åtnöjer sig med blott den anmärkningen, att Jesus talade och lärde ⁴⁾.

¹⁾ 1) Capp. 5: 3—7: 27; 2) 10:; 3) 13:; 4) 18:; 5) 21: 23—22: 14; 6) 23:; 7) 24 och 25.

²⁾ Capp. 4 och 13.

³⁾ Stycket 4: 26—29.

⁴⁾ Jfr 1: 21, 39; 2: 2; 6: 2, 6.

En annan egenhet i Marci framställning synes ock vara beräknad på att öfvertyga läsarne om, att Jesus var Guds Son. Det oerhörda *folkttilloppet*, hvarhelst Jesus uppträdde, och folkets ovanliga beteende dervid, hvarom denne evangelist så ofta talar, har väl ej heller annan mening. Man gifve i detta afseende akt på sådana ställen som 1: 33, 37, 45; 2: 2—4¹⁾, 13; 3: 7—10, 20; 4: 1; 5: 21, 24, 31; 6: 31—34, 54 ff.; 8: 1, o. s. v. På ett af dessa ställen (3: 7—10) heter det: "Jesus med sina lärjungar gick *afsides* bort till hafvet; och Honom följde *en stor hop folk från Galileen, Judeen, Jerusalem, Idumeen, andra sidan om Jordan, från trakten omkring Tyrus och Sidon en stor mängd*, som kommo till Honom, då de hörde Hans många gerningar, och Han sade till sina lärjungar, att en båt skulle stå till hands åt honom för *folkhopens* skull, att de icke skulle *tränga* Honom; ty Han botade många, så att de *föllo öfver* Honom, att de skulle vidröra Honom, så många som hade några plågor." Ett annat (6: 31—34) lyder sålunda: "Han sade till dem" (neml. apostlarne): "kommer I *afsides* till något ensligt ställe och *hvilen eder* litet; ty *de som kommo och gingo voro många*, och de *hade ej tid till att äta*, och de foro bort till ett ensligt ställe *afsides* till sjös, och de sågo dem fara bort och *många* finga veta det, och till fots *sammanlupo de dit från alla städerna* och kommo före dem. Och då Han steg i land, såg Han *en stor folkhop*." Några verser längre fram (6: 54 ff.): "När de gingo ur skeppet igenkände de Honom strax och *lupo omkring hela den trakten* och började *kringföra de kränka* på sängar, dit de hörde, att Han var. Och hvar Han ingick i byar, städer eller gårdar, der lade de de sjuka på de öppna platserna och bådö Honom, att de åtminstone måtte få vidröra Hans klädesfäll och alle, som vidrörde Honom, blefvo helbregda."

Dock icke blott folkets sammanströmmande och oupphörliga efterhängsenhet omnämner evangelisten på så många sätt. Han synes ej heller kunna finna tillräckligt många eller nog uttrycksfulla ord och vändningar för att beskrifva, hvilken *häpnad* och alldeles utomordent-

¹⁾ I stället för de enkla orden: "Och si de hade in för Honom en borttagen, som låg i en säng", med hvilka Mattheus inleder den motsvarande berättelsen (9: 1), har Marcus i sist anförda ställe denna utförliga beskrifning: "och det spordes, att Han var i huset, och strax *församlades der många*, så att de *icke rum hade icke heller utanför dörren*, och Han hade tal för dem, och de hade fram för Honom en borttagen, den der framburen var af fyra. Och då de icke kunde komma till Honom *för folkets skull*, refvo de taket på huset, der Han var, och gjorde ett hål på taket och med tåg släppte de ned sängen, der den borttagne låg."

lig *förvåning* Jesu verksamhet öfverallt åstadkom. Isynnerhet anmärkningsvärda äro härutinnan följande ställen: 1: 27; 2: 12; 4: 41; 5: 42; 6: 51; 7: 37; 9: 15; 10: 26; men man kan ock jemföra 1: 22; 5: 15, 20; 6: 2; 11: 18. Och det egendomliga i Marci synnerliga framhållande af denna verkan af Jesu uppträdande får än större betydelse, om vi finna, att flere af de högst växlande uttryck, som han begagnar för detta ändamål, eljest alls icke eller dock ytterst sällan förekomma i Nya Testamentet. Så finnas orden *θαμβεῖσθαι*¹⁾, 1: 27, m. fl. st., och *ἐκθαμβεῖσθαι*, 9: 15, m. fl. st., endast hos Marcus. För honom alldeles egna äro sammanställningarne: *ἐξέστησαν ἐκστάσει μεγάλῃ* (5: 42), *λίαν ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο* (6: 51), *ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσοντο* (7: 37) och *περισσῶς ἐξεπλήσσοντο* (10: 26)²⁾. Det utomordentliga i denna allmänna, ytterliga, utsägliga förvåning stegras än mera derigenom, att Jesus å sin sida af Marcus framställles såsom beflitande sig att *undvika* allt uppseende, t. ex. 1: 34 f. 44; 3: 12; 4: 34; 5: 43; 7: 24, 36; 8: 26, 30; 9: 9.

Ingen blott menniska skulle väl under sådant förhållande kunnat på ett så oerhördt och öfver all beskrifning förvånande sätt vid alla möjliga tillfällen föranledt folkets sammanskockande och häpnad. Åtminstone tro vi oss kunna hänföra äfven dessa egendomligheter i Marci beskrifning dertill, att han vill berätta *ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Θεοῦ*.

Intet annat än detta skäl torde heller hafva kunnat föranleda en sådan skriftställare till det för detta ändamål högst förträffliga och väl passande, eljest obegripliga och besynnerliga bruket af orden *εὐθύς* och *εὐθέως*. Intetdera af dessa ord förekommer någon enda gång i de första nio verserna af Marci 1:a Cap., hvilka utom öfverskriften omtala Döparens verksamhet, men ifrån det *εὐθύς ἀναβαίνων ἐκ τοῦ ὕδατος*, hvilket evangelisten utsäger om den af Johannes nyss döpte Jesus, finnas dessa båda ord, denna gång inberäknad, icke mindre än 12 gånger³⁾ ensamt i detta evangeliets första capitel. I hela Marci verk, det vida vägnar minsta af nu ifrågavarande, hafva vi räk-

¹⁾ I textus rec. förekommer detta ord ock engång dessutom, ApG. 9: 6; men der är det af Tischendorff och andre nyare såsom oäkta utelemnadt.

²⁾ Det äfven mycket starka uttrycket *ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν*, Mc. 4: 41, förekommer äfven hos Lucas, 2: 9.

³⁾ Då *Agardh* (l. c. S. 136) angifver, att ordet *straw* (*εὐθέως*) förekommer på 9 ställen i 1:a Cap., förbiser han väl, att *εὐθύς* har samma betydelse, eller misräknar han sig. Hela hans framställning för förklarandet af detta ords bruk hos Mc. synes oss ej riktig.

nat dem förekomma tillsammans 45 gånger, hvaraf väl högst tre fall, 5: 36, 7: 35 och 14: 72 kunna anses osäkra, ehuru denna osäkerhet i läsarten, såsom ock det senare i D¹⁾) framträdande begäret att alldeles utelemna ordet *εὐθὺς*, äfven torde kunna härröra just deraf, att man ej förstod författarens mening med detsammes besynnerliga upprepande. Att dessa båda adverbens bruk i denna utsträckning är något för Marcus utmärkande, visar en jämförelse med andre författare i Nya Testamentet. Hos Mattheus förekomma de 18 gånger, hos Lucas i både evangeliet och Apostlagerningarne ej flere, i alla de skrifter, som tillskrifvas Aposteln Johannes, 9 och i alla öfrige Nya Testamentets skrifter tillsammans endast 2 gånger, Gal. 1: 16, Jac. 1: 24. — Men vi åtnöja oss icke med att bevisa, att Marcus mer än någon annan af de helige skriftställarne använder dessa ord. Vi ville ock låta förstå, att han så gör, emedan han vill berätta begynnelsen af *Guds Sons* evangelium. Undersöker man nogare, huru Marcus brukar sina 45 *εὐθὺς* eller *εὐθὺς*, så befinnas de allraflESTE stå för att utmärka, med hvilken hastighet Guds Son sjelf eller Hans evangelium verkade, huru snabbt Hans lif utvecklade sig under kallelseverkets fortskridande, till hvilken skyndsamhet Han föranleddes eller föranledde och dylikt. Undantag härifrån äro väl 4: 29, 13: 7. Dertill torde ock 6: 25, 27 kunna räknas, der orden användes om den hastighet, med hvilken Johannes döparens afriktande begärdes och förordnades; men om man besinnar, hvilken betydelse denna händelse hade för den skyndsammare utvecklingen af Jesu *εὐαγγέλιον* ²⁾), så kan man finna sig böjd att tro detta äfven här vara afsedt. Måhända förekommer ock eljest ett och annat undantag.

Emellertid torde det väl ännu finnas mången, som, äfven efter nyss påpekade, särskildt detta ord förbehållna, användning hos Marcus, skulle vilja söka fasthålla den gamla och allmänt antagna meningen, att både denna och dessutom kanske alla ofvan uppräknade detta evangeliis egendomligheter alls icke bero derpå, att Guds Sons evangelium skall beskrifvas, utan på författarens eller, om man så vill, författarnes ³⁾) skaplynne ⁴⁾). Det kan medgifvas, att denna me-

¹⁾ Codex Bezae, i Cambridge befintlig.

²⁾ Må man jämföra, hvilken vändpunkt genom Döparens halshuggning inträdde i Jesu hela verksamhet; ofvan S. 23.

³⁾ Petrus och Marcus, hvilka väl båda med rätta anses hafva samverkat vid författandet af denna skrift, jfr *Credner* Einl. Ss. 112 ff.

⁴⁾ Jfr i detta afseende t. ex. *Credner*, l. c. S. 102 f., der det särskildt beträffande *εὐθὺς* heter: "Eigenthümlich ist bei Markus eine gewisse Frische und Lebendigkeit der Darstellung, daher . . . flicht derselbe seinem

ning har mycket för sig. Men ehuru vi icke veta oss hittills hafva sett eller hört en bättre, så kunna vi dock icke finna, att den på ett tillfredsställande sätt förklarar, huru dessa egenheter i evangeliet kunna förekomma just så, som vi se dem der göra. Sedan vi, nemligen, öfvertygat oss, att de på en gång nästan alldeles upphöra midti boken, har det blifvit oss alldeles omöjligt att tillskrifva dem författarens egendomliga natur eller stil, helst det icke är oss bekant, att det fallit någon in att antaga olika upphofsmän till hvardera af evangeliets båda hälfter, om än de allra sista versernas äkthet är mycket misstänkt ¹⁾).

Det tyckes deremot bero på *det berättades* natur och på omständigheter i den omtalade hufvudpersonens lif, att nu en sådan förändring i framställningen inträffar. I båda afseenden är en högst afgörande vändpunkt förberedd i det 8:de capitlet och inträdd, der evangeliets första hälft slutar, 9: 29 ²⁾). Med berättelsen om, huru Jesus inför Petrus, Jakobus och Johannes förklarades på berget, hvarvid utom det, att "Hans kläder blefvo glänsande hvita i så hög grad, att *ingen färgare på jorden kan färga så hvitt*", äfven en röst kom ur skyn, som uttryckligen förkunnade: "*Denne är min älskade Son*, hörer Honom" —, med denna händelses omtalande, hvartill i nära sammanhang ansluter sig meddelandet om derpå följande utdrifvande af en djefvul, tro vi, att evangelisten anser sig tillfullo hafva visat, att i Jesus Kristus uppenbarats Guds egen Son. Nu kunde han derföre i sitt evangelii fortsättning lägga mindre vikt vid denna sida och således mera sällan bruka de för detta ändamål behöflige uttryck. Vi skola ock finna att så sker. Derföre kan det väl vara riktigt, att säga det bero af författarens skaplynne eller af det särskilda ändamålet med hans evangelium — måhända äfven af båda i förening —, att han kom att framställa Jesus Christus såsom Guds Son; men de uttryck, han derföre begagnade, voro icke honom eller hans stil egna, utan för just denna framställning omsorgsfullt och afsigtligt valda.

Kaste vi här en blick tillbaka på begynnelsen af Marci evangelium, så inses nu lätt, hvarför det icke ingått i hans plan att såsom

Berichte häufig ein *εὐθὺς* ein" . . . *Alford* säger om detta adv. (till Mc. 1: 10): "is a favourite connecting word with Mk."

¹⁾ "Unser Evangelium des Marcus ist ganz aus der Hand eines einzigen Verfassers hervorgegangen, doch fehlt demselben der Schluss", säger *Credner*, l. c. S. 102, der ock bevisningen följer.

²⁾ I afseende på evangeliets indelning skilja vi oss från *Knös*, Isag. § 258; *Meyer* § 2 i 4:de uppl. Båda afse blott den yttre historisk-geografiska gången. *Knös* delar 1) Capp. 1—10; 2) 11—16; *Meyer* 1) 1—3: 13; 2) 3: 14—9; 3) 10—16.

Mattheus meddela någon Jesu barndomshistoria. Det intill döds förföljda, flyktiga lindebarnets öden, hvilka väl kunde bevisa profetiornas uppfyllelse, voro ej egnade att visa Guds Sons underbara majestät.

Men om evangelisten nu hufvudsakligen avslutat, hvad han ville anföra såsom bevis för, att Jesus Christus är Guds Son, hvad var det väl, som ännu återstod? Han ville beskrifva ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Θεοῦ. Men något εὐαγγέλιον i djupare mening låg ännu icke deri, att Jesus, genom bevisningen af Sin guddomliga magt, väckte allmänt uppseende och förvåning, och sålunda uppenbarade sig såsom Guds Son. Först om vi tillika få se Honom i Hans förnedring, såsom människones son bära världens synder, lida och dö, kunna vi få ett εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Θεοῦ. Detta evangelium blir nu ock framställt, Marci uppgift förfullständigad i den andra afdelning af hans bok, hvilken börjar med 9: 30. Sålunda ligger det både i händelsernas följd och i naturen af Marci berättelse att, såsom i förra delen Jesu guddomliga natur företrädesvis framhållits, så i denna senare Hans meniska; der herrligheten så stor den någonsin kunde uppenbaras på jorden, här lidandet genomgånet såsom ingen blott meniska kunnat göra det, men ock af den art, att det icke tillkännagifver en blott Gud. På detta sätt se vi Jesus Christus i evangeliets båda hälfter tillsamman framställas såsom Gud och meniska i en person.

Men innan vi gå att något närmare följa gången af denna evangelistens fortsatta berättelse, måste vi ock fästa uppmärksamheten derpå, att han icke ville beskrifva εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Θεοῦ i all dess möjliga utsträckning, utan blott ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰ. Χ. ὁ. Θ. Detta förutsätter en detsammas fortsättning, äfven efter det evangelistens berättelse upphör, och om vi finna, att denna, sådan den oss nu föreligger, icke slutar förrän med Jesu himmelfärd, så kunna vi då ock vänta oss någon upplysning om, huru Jesus sörjde för, att denna Hans evangelii begynnelse blef fortsatt. — Att evangelisten äfven tagit detta med i beräkningen hafva vi redan inom den första hälften af evangeliet kunnat ana, då han meddelat oss, huru Jesus samlat och uppfostrat lärjungar, men vi skola också i det följande få se, huru Herrans verksamhet af Honom Sjelf såsom ock af evangelisten alltjemt betraktas såsom en ἀρχή. Under det Guds Son går lidandet och döden tillmötes såsom människones son, meddelar oss Marcus, huru Han fortfar att uppfostra dem, som efter Honom skulle föra Hans evangelium vidare, och om denna fortsatta verksamhet sjelf blifva vi ej heller lemnade utan all upplysning.

Efter dessa föränmärkningar söke vi nu att finna, om den andra delen af Marci evangelium närmare betraktad, i både det ena och det andra afseendet, motsvarar de i dem gjorda antydningarne. Vi hafva redan sett, huru det med folket i massa aldrig kom längre än till begär efter lekamlig hjälp, till stora sammanskockningar och en utomordentlig förundran, men icke till den tro, som Jesus åsyftade. Motsägelser, missförstånd, ovilja, anklagelser och bitter fiendskap hade Han fått röna redan från begynnelsen af Sin verksamhet ¹⁾. Äfven lärjungarne hade ofta visat bristande tro och stort oförstånd ²⁾. Till och med Petrus hade företagit sig att näpsa Herren, då Han först började förkunna sitt lidande (8: 31 ff.). Under sådana omständigheter heter det då, just 9: 30 f., och detta är synnerligen betecknande för innehållet af denna Marci evangeliis senare del, att Jesus och Hans lärjungar vandrade genom Galileen, "och Han ville icke, att någon skulle veta det; ty *Han undervisade sina lärjungar* och sade till dem *menniskones son skall öfverantwardas i menniskohänder, de skola döda Honom* och sedan Han blifvit dödad, skall Han efter tre dagar uppstå. Men de förstodo icke detta talet och fruktade att tillfråga Honom." Först kommer härefter det välbehöfliga undervisandet. Sedan omtalas fullbordan af Herrans förutsägelser, och huru de kommo till sin uppfyllelse. För undervisningen äro dels lärjungarne ensamme föremål, såsom 9: 30 f., 33 ff., 38 ff., dels äfven folket; men dock så att också vid sådana tillfällen lärjungarne ytterst åsyftas, 10: 10 ff., 13 ff., 23 ff. Denna lärotid var nu lika litet, som den med 10: 46 begynnande sista färden till Jerusalem och tilldragelserna der, åtföljd af sådana under och tecken, sådana magtbevisningar och deraf följande utomordentligt uppseende, som den första tiden, under hvilken Herren isynnerhet visade sin herrlighet. Derför brukas ej heller mer de många olika för dessa förhållanden afpassade uttrycken. Hela berättelsen har en annan art. Under förekomma ytterst sällan, och deras ändamål synes ej heller nu vara att bevisa Jesus vara Guds Son. Ett omtalas hafva utgjort Jesu svar på de blindes i Jericho frimodiga bekännelse, att Han var Davids Son. Ett annat tjenade lärjungarnes undervisande ³⁾. Och när folket samlas, är det ej mer för att obeskrifligen förvånas utan för att undervisas, för att gifva anledning till att lärjungarne må blifva undervisade ⁴⁾ eller för att bevittna, huru Jesus, t. o. m. af en

¹⁾ Jfr 2: 7 ff., 16, 18, 24; 3: 2, 6, 21, 22, 30; 5: 17, 40; 6: 3; 7: 2; 8: 11.

²⁾ T. ex. 6: 37, 49, 52; 7: 17; 8: 4, 16; 9: 18, 28.

³⁾ Det förra 10: 46 ff., det senare 11: 13 ff. jfr 21 ff.

⁴⁾ 10: 1 ff., 10 ff., m. fl. st.

blind, betygas såsom Davids Son, i hvilken bekännelse också folket vid Hans konungsliga själfbetygelse instämmer¹⁾). I stället för den utomordentliga förundran öfver Jesu verk, hvilken förr bemäktigade sig alla, träder nu hos lärjungarne häpnad eller förskräckelse öfver denna tingens nya vändning, 10: 32, eller hos både dem och folket öfver *Jesu lära* 10: 24, 26; 11: 18. Det är härvid anmärkningsvärdt, att af den stora mängd ställen, som ofvan²⁾ anfördes för att uppvisa några egendomligheter i Marci berättelse, blott två, de just nyss åter citerade³⁾), hinna in i denna andra hälft deraf, hvarvid ock båda gånger, som sagdt, är fråga om förundran öfver Jesu lära. Se vi åter på det egendomliga bruket af adverbene *ἐνθαύμας* och *ἐνθαύμας*, så finnes det förra blott 7 gånger, det andra ingen gång i denna senare del af evangeliet, ehuru de, såsom ofvan visats, tillsammans förekomma omkring 45 gånger i det hela. Af dessa 7 *ἐνθαύμας* tjena de tre första⁴⁾ tydligen åter här att såsom tillförene, om vi så få uttrycka oss, beteckna "Guds Son" — öfvergången från det ena framställningssättet till det andra är icke plötslig och alldeles oförmedlad —, ett annat är bland de redan såsom osäkra uppgifne⁵⁾), och detta lilla antals betydelse inom en hel hälft af evangeliet, mer än sju capitel, minskas än ytterligare, om vi erinre oss, att de båda orden ensamt i senare delen af 1:a capitlet förekommo 12 gånger.

Sålunda synes det vara tydligt, att hela vexlingen i framställningssättet beror på de förändrade förhållanden, som nu skola skilldras. Evangelisten åsyftar här att äfven åskådliggöra, huru Guds Son af sitt egendomsfolk, hvars största del vid Hans uppträdande icke bragte det längre än till stor nyfikenhet och obeskriflig förvåning, blef förkastad och såsom menniskones son undergick det svåraste lidande och en missdådares död, på det att frälsningens evangelium skulle varda allom förkunnadt i Hans namn. Men under det lidandet stegras med motsägelsen, ser dock äfven här trons öga, som icke håller sig till tecken och under eller till andra för de naturliga sinnena förvånande ting, i den lidande människan Jesus, Guds egen Son. Hans allsmäktiga ord afväpnar och besegrar alla slags fiender gång på gång (11: 27 ff., 12: 13 ff., 18 ff., 35 ff.), sedan Han efter fikonsträdets förbannande och tempelreningen (11: 12 ff.) upphört att verka genom underbara gerningar. Men med oförskräckthet, oväld och kärlek fortfar Han ännu att lära både folket och Sina lärjungar, 12: 37 ff.

¹⁾ 10: 46 ff., 11: 1 ff.

²⁾ Ss. 38 f.

³⁾ 10: 26 och 11: 18.

⁴⁾ 10: 52; 11: 2, 3.

⁵⁾ I 14: 72 fins detta adv. alls icke hos Tischendorff.

För desse senare afslöjar Han ock såväl den öfver motståndarne kommande domen, som denna verdens slut; ty Han är allvetande. Såsom sådan bevisar Han Sig också i största motsats till Sina fiender i alla förberedelser för Sitt lidande, 14: 1 ff.¹⁾ Inför den andliga och verldliga öfverheten bekänner Han Sig vara Guds Son och Judarnes konung, 14: 61 f., 15: 2. Sjelfve Hans domare förvånas, att Han ej försvarar Sig, 15: 5. I allt visar Han Sig af frivilligt beslut underkasta Sig döden. Ehuru Hans folk i stället för Honom begär mördaren lös, ehuru Han gräsligen hånas och begabbas, korsfästes bland ogerningsmän, ånyo bespottas och smädas, ja ehuru det till och med kommer med Honom ända derhän, att Han måste, med psalmens ord klaga: "Min Gud, Min Gud, hvarför har Du öfvergifvit mig?", så visar Han Sig dock i sjelfva döden såsom Guds Son och betygas äfven kraftigt genom under såsom sådan. Ingen blott menniska ger med tecken till fulla lifskrafter upp andan; och i hvad sammanhang hade väl hela naturens mörker midt på dagen eller förhängets tusltning i templet kunnat stå med en blott människas, och dertill en missdådares, död? Med denna Sin död aftvingar Guds Son derföre till och med den hedniske krigaren den fria bekännelsen: "Sannerligen var denne mannen Guds Son", 15: 6—39. Men ehuru underbart var Jesus dock sannfärdeligen död²⁾, hvaröfver Pilatus gjorde undersökning, 15: 44 f., innan han tillät begrafningen. Så mycket vissare bevisade sig också den döde och begrafne såsom Guds Son, då Han på tredje dagen enligt Sin egen förutsägelse åter uppstod lefvande ur grafven, och såsom sådan uppenbarade Sig för dem, som trognast åtföljt Honom. Och detta kunde så mycket mindre bero på någon inbillning — för att icke tala om bedrägeri —, som desse Hans närmaste af fruktan och otro uppgifvit all tanka på att återse Mästaren. Qvinnorna, som kommo till grafven för att balsamera den döde, förskräckas högeligen, då de höra, att Han lefver, och ehuru det meddelats dem genom englabudskap för att göra dem så mycket vissare, våga de dock icke omtala det för någon. Maria ifrån Magdala blir icke heller trodd, då hon bebådar "de sörjande och gråtande", att Han Sjelf visat Sig för henne. Likaså litet förtroende vunno de två af dem, för hvilka den Uppståndne synts under deras vandring utåt landsbygden. Han måste Sjelf uppenbara Sig för de elfva och bestraffa dem för denna deras otro och hjertehårdhet, "att de icke hade trott dem, som sett Honom vara uppstånden." Uppståndelsen var nemligen slutpunkten och på

¹⁾ Jfr det motsvarande öfver Mattheus 26: 1 ff., S. 27.

²⁾ Man må ock ihågkomma den eftertryckliga bekräftelsen i Joh. 19: 34 f.

sitt sätt hufvudpunkten af ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Θεοῦ: tron på densamma ett nödvändigt vilkor för, att Guds Sons evangelium skulle varda mer än en begynnelse, hvarvid det icke fick stanna.

Huru det genom predikan och tro skulle komma och kom till en fortsättning, som motsvarade begynnelsen, omtalas korteligen i evangeliets slut och på ett sätt, som synes oss synnerligen väl öfverensstämma såväl med dess början som med den i enlighet dermed alltigenom fullföljda planen. Eller hvad lämpligare slut skulle väl *begynnelsen* af Jesu Christi Guds Sons evangelium kunna hafva, än att Jesus Själf, förrän Hans egen omedelbara verksamhet på jorden upphör, gifver sina lärjungar följande uppdrag och löfte? "Gån ut i hela världen och prediken *evangelium* för hela skapelsen. Den som tror och blifver döpt skall frälst varda; den som icke tror skall blifva fördömd. Men dem som tro, skola dessa tecken efterfölja: i *mitt namn* skola de *utdrifva djeflar*, de skola *tala med nya tungor*, de skola vidröra ormar, och om de dricka något dödligt, skall det *icke skada dem*, på *sjuka* skola de *lägga händerna*, så varda de *friska*." Så fingo Guds Sons lärjungar uppdrag att till alla och öfverallt i världen utbreda det evangelium, som först uppenbarats i Honom. Dertill erhöilo de ock löftet, att hvarhelst detta evangelium i tro emottogs, skulle det också alltfört bevisa sig vara Guds Sons. På detta sätt *skulle det komma* till fortsättning af Guds Sons evangelii begynnelse. — Och "efter det Herren talat med dem, blef Han upptagen i himlen och sitter på Guds högra hand." Men att lärjungarne fullgjorde det uppdrag, som Herren dem gifvit, omtalas ock i följande ord: "*de gingo ut och predikade allestädes* ¹⁾, *under det Herren verkade med dem och stadfästade ordet genom de åtföljande tecknen*" ²⁾. — Sålunda angifver evangelisten

¹⁾ "Quo tempore Marcus evangelium scripsit, jam tum apostoli exierant in omnem mundum." Bengel.

²⁾ Hafva vi sålunda funnit, att äfven slutet af εὐαγγέλιον κατὰ Μάρκον ganska väl passar tillsamman med det hela, så kunna vi likväl icke undgå att tillerkänna intygen derför, att de sista verserna skulle vara af annan författare än allt föregående, en ej ringa betydelse. De yttre vittnesbörden stå så, att i flere af de vigtigaste HSS. upptages hela Mc. 16, såsom i ACD, m. fl.; men i de båda högst betydande N och B slutar Marci evangelium med orden ἐπορεύοντο γὰρ (16: 8). Bland inre skäl emot antagande af samme författare till 16: 9—20, som till allt föregående, synas oss följande vara de mest talande. Om ock den med v. 9 börjande delen af berättelsen i det hela passar till det öfriga af evangeliet, så gäller detta dock icke alldeles om sjelfva begynnelseorden i denna 9:de vers. Vidare, det omtalas icke i det följande, såsom man väl skulle väntat, någon uppfyllelse af engels

i denna skrifts sista ord, huru det *verkligen kom* till fortsättning af ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Θεοῦ, och huru detta evangelium äfven i denna sin fortsättning bevisade sig såsom *Guds Sons*.

Till Lucæ Evangelium.

Den inledning till Lucæ evangelium, som möter oss i dess fyra första verser, visar sig ej vara öfverskrift eller titel i samma mening, som vi funno sådan hos Matthæus och Marcus. Fastmer hafva vi här tydligen ett författarens förord till läsaren, deri han redogör för sitt arbetes föranledning, källor och noggrannhet, men endast i största allmänhet yttrar något, som kan tjena till ledning vid uppsökandet af evangeliets hufvudinnehåll och plan. Till de många och vidlyftiga tolkningsförsök, för hvilka denna inledning varit föremål, hafva vi sålunda ingen anledning att söka lägga ett nytt. Endast en del af inledningens ord äro för vår undersökning af någon betydelse.

Att πληροφωρεῖν icke skulle kunna betyda "vollständig geschehen", "verlaufen" förklarar väl Meyer till detta ställe¹⁾ med bestämdhet. Men just de citater³⁾, som han anför i sammanhang med bestyrkandet af sin motsatta mening, att ordets betydelse skulle vara: "zur vollen Ueberzeugung bringen", synas tala för, att den öfversättning af

enligt 7:de v. gifna löfte om ett möte, som lärjungarne skulle få med den Uppståndne i Galileen. Dertill kommer ock, t. ex. det, att, såsom *Alford* (i hans stora Commentar "The Greek Testament" V. I. 4 Ed. London 1859) räknat, ej mindre än 17 ord och uttryck, hvilka eljest icke alls förekomma hos Marcus, skola finnas ensamt i dessa verser. — Vi vilja icke, med *Bengel* (l. c. Marci 1: 1), *Guericke* (l. c. S. 149), *Ebrard* (Kritik der evang. Geschichte, 2 Aufl., Erlangen 1850, Ss. 798 ff.) samt deras föregångare och efterföljare, bestämdt fasthålla Marci författarskap mot de många skäl, som från motsidan (jfr *Credner* l. c. S. 106 f., *Meyer* l. c. S. 201 ff.) anföras; men vi äro åtminstone ännu icke övertygade om, att dessa senare bevisa tillräckligt för att fränkänna äfven dessa verser samme författare, som det öfriga evangeliet; än mindre våga vi utdöma dem ur kanon. Dock är här ej tillfälle att närmare ingå på denna fråga. Man finner vidlyftig redogörelse både hos några af nyssnämde och många andre författare. Så mycket synes oss visst, att, om det ifrågavarande stycket icke är af samma hand, från hvilken det öfriga evangeliet härrör, så synes dock den, som tillagt det, hafva väl förstått grundtanken i det hela och derefter lämpat sitt förfullständigande, om han ock vid sjelfva öfvergången mindre väl afsett sammanhanget med de näst föregående verserna.

¹⁾ Se 4:te Aufl.

²⁾ 2 Tim. 4: 5, 17.

πληροφορεῖν, hvilken han förkastar, dock kan vara riktig. Redan Vulgata återgifver här med "quæ in nobis completæ sunt" och i lika riktning ännu von Hofmann¹⁾: "die sich unter uns begeben haben und nun abgeschlossen vorliegen." — Lika litet kunna vi fatta *καθ'εξῆς* såsom Meyer, enligt hvilken det betyder "der Reihe nach hintereinander, nicht ausser der Ordnung, in welcher sie nach einander geschehen sind." Det synes oss orätt att inskränka betydelsen uteslutande till det chronologiska. Om så sker torde man icke i Lucæ evangelium finna en deremot svarande ordning²⁾. Luthers allmänna uttryck "ordentlich"³⁾ synes vara riktigare, om man besinnar att *ἐξῆς* närmast återgifves med "i rad, i ordning." Fullt klart och bestämdt öfversätter Robinson⁴⁾ *καθ'εξῆς γράψαι* "to write a connected narrative." I öfverensstämmelse härmed är ock Lichtensteins utläggning⁵⁾: "Der Evangelist will einen zusammenhängenden Bericht geben, in welchem er nichts übergeht, was für das Verständniss des Ganzen nach Plan und Anlage seines Werkes von Wichtigkeit ist. So wird die Aufeinanderfolge der einzelnen Erzählungen je nach Massgabe des Erfordernisses jenes Verständnisses bald mehr durch ein chronologisches, bald mehr durch das sachliche Interesse bedingt sein"⁶⁾. — Om händelser, hvilka, när Lucas författade sitt verk, hade kommit till en viss afslutning, vill han, efter att noggrannt hafva från början utforskat allt, gifva Theophilus en sammanhängande skriftlig berättelse. Detta är, hvad vi för vår undersökning kunna lära af inledningen till Lucæ evangelium, om vi rätt förstått densamma.

Dock, denna inledning hör, enligt vår uppfattning, icke blott till evangeliet. Detta utgör, såsom bekant, blott den första hälften af den historiska skrift, som har sin fortsättning i Apostlagerningarne. Till båda dessa hälfter böra ock dessa inledningsord hänföras. Huruvida desamma, så vidt vi ansett nödigt att taga kännedom om dem, fullt motsvaras af, hvad Lucæ evangelium och Apostlagerningarne innehålla, det skall vårt försök att lära känna grundtanken i dessa den Heliga Skrifts böcker utvisa. Vi öfvergå nu närmast till evangeliet och komma till Apostlagerningarne, enligt den för närvarande afhand-

¹⁾ Se *Lichtenstein*, Lebensgeschichte des Herrn Jesu Christi. Erlangen 1856, S. 496.

²⁾ T. ex. i afdelningen 9: 45 — 18: 30, hvarom nedan.

³⁾ Såsom ock vår Svenska öfversättning: "ordenteligen."

⁴⁾ *Lexicon of the New Testament*, New-York, 1850.

⁵⁾ l. c. S. 73, jfr v. *Hofmann* ib. S. 496.

⁶⁾ På liknande sätt äfven *Melin*, som öfversätter *καθ'εξῆς* med "efterhvarannat" och närmare bestämmer det sålunda: "i sammanhang, efter en bestämd plan, i hufvudsaken äfven efter tidsföljden."

ling redan angifna gång, först sedan vi bragt vår undersökning af alla evangelierna till ända.

I slutet af den sista bland Gamla Testamentets profetiska skrifter, i Malachiæ 4:de Capitel, läsa vi bland annat de orden: "Eder, som mitt namn frukten skall uppgå rättfärdighetens sol och salighet¹⁾ under dess vingar", och de allrasista ord i hela Gamla Testamentets kanon, sjelfva slutet af Malachiæ profetia var detta Herrans löfte: "Si jag skall sända till eder Elia profeten, förr än Herrans stora och förskräckliga dag kommer, och han skall omvända fädernas hjerta till barnen och barnens hjerta till deras fäder, på det jag icke skall komma och slå jorden med förbannelse." Så hade profetian ljudit mer än 400 år förut. I Nya Testamentet återljuder den, när uppfyllelsen nalkas. Evangelisten Lucas upptager löftets tråd ånyo just vid den punkt, der den efter så lång mellantid allraförst började återknytas. Såsom han i andra delen af sitt verk visar oss mer af den uppgångna rättfärdighetssolens helsobringande verkningar än någon af de öfrige evangelisterna, så låter han oss ock i första delen tidigare gå den genom Malachia lofvade stora Herrans dag till mötes, i det vi redan långt före dess gryning invigas i hemligheten om de allratidigaste förberedelserna för föregångarens, den andre Elias', ankomst i verlden. Sålunda börjar nemligen Lucas efter det korta förordet sitt evangelium. "I Herodis Judeens konungs tid var en prest af Abiæ dagklass²⁾ benämnd Zacharias. Han hade en hustru af Aarons döttrar, som hette Elisabeth. . . . Båda voro framskridna i ålder. Och det hände sig, att, då han hade presterlig tjenstgöring inför Gud i den tur, som tillkom hans dagklass, han enligt presterskapets sedvänja fick på sin lott att upptända rökelse och ingick i Herrans tempel. Men hela folk-mängden var utanför och bad vid rökelsestämman. Och en Herrans engel visade sig för honom stående till höger om rökaltaret . . . men engeln sade till honom . . . din hustru Elisabeth skall föda dig en son, och du skall kalla hans namn Johannes", och strax derpå gör Gabriel (ty det var han, v. 19) den bestämda hänvisningen dertill, att i denne Johannes uppfyllelsen af den genom Malachia gifna profetian var förhanden: "han skall omvända många af Israels barn till Herren deras Gud; och han skall gå framför Honom i Elie anda och kraft att omvända fädernas hjerta till barnen och de ohörsamme till de rättfärdiges sinnelag³⁾ för att skaffa Herranom ett beredt folk⁴⁾". — Här

¹⁾ Egentligen: läkedom.

²⁾ ἱερωσύνη.

³⁾ Detta motsvarar rätt fattadt: "barnens hjerta till deras fäder" i profetian.

⁴⁾ Jfr profetiens: "på det jag icke skall komma och slå jorden med förbannelse."

se vi, huru Lucas, enligt hvad han lofvat Theophilus i inledningen, begynner sin berättelse *ἀνωθεν*¹⁾, med det allraförsta evangelium, som förkunnade det nya förbundets inträde. Men detta utgick genom ett omedelbart Guds sändebud i det gamla förbundets helgedom i Jerusalem och till den enskilde presterlige tjenaren i detta tempel.

Så snart evangelisten omtalat, hvad som närmast hörde samman med detta första förkunnande af Nya Testamentets gryende dag, låter han oss höra ett nytt engla-evangelium, 1: 26 ff. "I den sjetten månaden sändes engeln Gabriel af Gud till en stad i Galileen med namnet Nazareth, till en jungfru, som var förlofvad med en man med namnet Josef af Davids hus, och jungfruns namn var Maria... och engeln sade till henne... si du skall aflla i ditt lif och föda en son och skall kalla Hans namn *Jesus*"... Dertill ansluter sig hos Lucas berättelsen om, huru de, som varit närmaste föremålen för dessa frälsningsbringande englabudskap, hvar i sin tur meddela hvarandra och andra derom; sålunda ömsesidigt bekräftande det erfarna och lofprisande Gud därför. Först höra vi här evangelium ur Elisabeths mun, 1: 41 ff., derefter ur Marias, vv. 46 ff., och sist uppstämmer Zacharias, då hans tungas band löstes i sammanhang med uppfyllelsen af det löfte, som var honom för stort att tro, äfven sitt lof öfver detta evangelium. Med 2:a capitlet inträder den första stora uppfyllelsen af alla profeters förutsägelser, alltifrån det genast efter fallet gifna löftet om *יְהוָה עִמָּךְ*, och detta lekamliga evangelium kan ej heller sakna ordets. Berättelsen om Jesu födelse åtföljes därför af meddelandet om, huru en engel bragte detta saliga bud redan omedelbart derpå under natten till de vakande herdarne, och huru "straxt vardt med engeln ett stort antal af den himmelska härskaran, de der lofvade Gud och sade: Åra vare Gud i höjden och frid på jorden, menniskorna en god vilje." Men herdarne sågo, hörde och förkunnade sedan åter i sin ordning vidare, hvad de sett och hört. Sedan derpå, efter omskärelsen och namngifvandet²⁾, tiden var kommen att bringa den förstfödde upp i Herrans tempel att lösa Honom med det föreskrifna offret, så beledsagas denna händelse af Simeons och Hannas evangeliska vexelsång. Men när den tolfårige af sina föräldrar medförts till påskahögtiden och vid hemfärden blifvit förbisedd i den tanke, att Han vore bland släktingarne, funno de Honom efter tre

¹⁾ v. 3.

²⁾ Det är icke så lätt att inse, hvad betydelse den endå vers, som omtalar dessa händelser, har i sammanhanget med det öfriga. Troligen ligger all vikt här på namnet *Jesus*.

dagars sökande "i templet sittande midt ibland lärarne hörande dem och frågande dem. Och alla de Honom hörde förvånades öfver Hans förstånd och svar."

Sådant är hufvudinnehållet af de två första capitlen af Lucæ evangelium. Det är en stor skilnad mellan hans berättelse och de båda förra evangelisternes i afseende på hvarderas begynnelse. Marcus hade alls ingen s. k. förhistoria, och huru helt annorlunda var icke det, som Mattheus meddelade om Jesu födelse och barndom¹⁾. Vi hafva sett, huru dennes berättelser härom voro valda för att ådagalägga, att profetierna om den kommande Messias nådde sin uppfyllelse i Jesus redan vid denna tidigaste del af Hans lif. Lucæ evangelii begynnelse har icke visat sig vara sådan, att vi kunna tro honom om att hafva ett dylikt syftemål med sin skrift. Men lika litet kan han, då han för oss till krubban i Bethlehem och visar oss de ringa omständigheter, i hvilka Jesus föddes och uppväxte, vilja skriva om den majestätiske Guds Sons evangelium i samma mening, som detta var fallet hos Marcus. Att dock *evangelium* och *evangelii predikan* för Lucas måtte hafva en stor betydelse, det hafva vi af den i denna hans arbetes början upptäckta ledtråden väl kunnat förmoda.

Att det också verkligen så förhåller sig skall vår undersökning i sin fortgång söka att uppvisa. Men till lättande af insigten i densamma, torde det här, der vi icke hafva någon ledning af en det väsentliga innehållet angifvande titel, och utomdess vår framställning måste afbrytas på halfva vägen för att först efter ett jemförelsevis långt mellanskof fortsättas, här torde det befinnas lämpligt att gå den kommande framställningen i förväg med att redan nu antyda det resultat, till hvilket vi kommit vid försöket att finna hufvudinnehållet i Lucæ tvådelade verk.

Evangelisten synes oss i denna sin skrift till Theophilus, hvilken kanske varit en förnäm Romare²⁾, hafva velat följa det *Nya Testamentets evangelium från dess allraförsta begynnelse*, då det förkunnades hemligt af Gabriel för Zacharias allena i Jerusalems tempel, och sedan på hela dess väg till Rom, verldsstaden, hvilken genom Aposteln

¹⁾ Af denna olikhet mellau begynnelsen i Matthei och Marci evangelier får man dock icke draga *Weizsäckers* slutsats (l. c. S. 16): "Die gänzliche Verschiedenheit der Vorgeschichte bei beiden Evangelisten beweist für sich allein genügend, dass keiner den anderen, ebensowenig Lukas den Matthäus, als Matthäus den Lucas benützt haben kann."

²⁾ Med visshet är väl intet bekant om denne Theophilus, ja icke ens om namnet här skall beteckna en verklig person. Jfr *Credner* l. c. S. 144 f., der många olika meningar äro återgifna.

Pauli oförhindrade och allom tillgängliga predikan derstädes förbereddes att blifva hela christenhetens hufvudstad i en mening, som på sitt sätt motsvarade den betydelse, som Jerusalem hade haft för Israel ¹⁾).

Det är klart, att de evangelister, som medverkade för att evangelium skulle hinna detta mål, för Lucas skola vara af synnerlig betydelse. Deraf kommer det sig ock, att han i sitt evangelium betraktar Jesus sjelf, icke hufvudsakligast såsom profetiornas fullbordan eller den i under och majestät sig uppenbarande Guds Son, utan, såsom vi skola finna, framförallt från den sidan, att Han var en guddomlig *διδάσκαλος*, den förnämste förkunnaren af det för all världen bestämda evangelium. I detta afseende synes han vilja tillropa alla dem, hvilka jemte Theophilus skulle komma att betrakta den bild, han tecknar af Mästaren, ungefär detsamma, som Ebreerbrevfets författare säger till sina heliga bröder: *κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερεῖα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν* ²⁾).

Med den nyss angifna uppfattningen af Lucæ hela verk öfverensstämmer det väl, att de båda första capitlen hufvudsakligen gingo ut på att meddela om det nytestamentliga evangeliets förkunnande i dess begynnelse och första, det groende senapskornets liknande, utveckling. Likaså synes den tolfårige, som fann sig så väl i sin Faders hus, *ἐν μὲσῳ τῶν διδασκάλων*, och hela Hans förhållande derstädes, Hans

¹⁾ I närmaste öfverensstämmelse härmed angifver *Held* (l. c. S. 164 f.) med få ord grundtanken i Lucæ skriftverk: "Das Lukas-Evangelium", säger han, "welches mit der Apostelgeschichte ein Werk ausmacht, beschreibt den grossen Gang, welchen die Verkündigung des Weltheilands aus der Verborgenheit in Israel bis auf den grossen Weltmarkt Rom's gemacht hat. In der Heimlichkeit des jüdischen Tempels und der Stille des jungfräulichen Gemaches in Nazareth hat die Kunde ihre ersten Anfänge gehabt, welche endlich Paulus unter die Heiden und nach Rom gebracht hat." — Helt annorlunda uppfattar *Luther* (Se Walchs uppl., XIV, S. 106) meningen med Lucæ evangelium: "Darauf soll man merken, dass St. Lucas mit diesem Buch die ganze Christenheit lehret bis an das Ende der Welt das rechte Hauptstück christlicher Lehre, nemlich wie wir müssen alle gerecht werden allein durch den Glauben an Jesum Christum, ohne alles Zuthun des Gesetzes oder Hülfe unserer Werke. Solches Stück ist seine fürnehmste Meynung und Ursache dieses Buch zu schreiben." — I sanning mera betecknande för Luther och Reformationen, än strängt taget öfverensstämmande med hufvudinnehållet af Lucæ evangelium. — Åter olika, men derföre ej mera rätt, *Knös* (Isagogiken § 267): "Den allmänna karakteren af Lucæ evangelium är, att det mera än något af de öfriga evangelierna är författadt med bestämd historisk syftning, såsom en skildring af Frälsarens lefnads-historia."

²⁾ Ebr. 3: 1.

vettgirighet, förstånd, kloka svar och undervisande fråga till föräldrarne lämpligen förbereda en skildring af den störste *διδάσκαλος*. — Vi gå nu att tillse om äfven fortsättningen af evangeliet svarar mot denna början och vår här uttalade mening om hufvudinnehållet i det hela.

Med 3:dje capitlet försätter oss Lucas till begynnelsen af Jesu föregångares, Johannes döparens, predikareverksamhet och döpande. Ingendera af de förre evangelisterne gaf en så rikhaltig bild af Johannis lärosätt. Med flere olika exempel visas, huru denne med sin förberedande bättringspredikan banade väg för den ännu större Läraren, som skulle komma omedelbart efter honom. Men liksom vore det med dessa prof ännu icke nog, tillägges slutligen: "och mycket annat förmanade han och *förkunnade evangelium för folket*", 3: 18.

I sammanhang med redogörelsen för Johannis döpande omtalas huru Jesus döptes af honom. Och såsom engeln redan vid bebådelsen hade sagt till Maria: "Den Helige Ande skall komma öfver dig och den Högstes kraft skall öfverskygga dig, derföre ock det heliga, som af dig födt varder, skall kallas Guds Son"¹⁾, så kom vid dopet en röst från himlen, som sade till Honom, som döptes: "Du är min käre Son." Omedelbart härefter infogar Lucas en släktledning, hvilken i motsats mot den, som begynner Matthei evangelium, går baklänges och dessutom icke stannar vid Abraham utan går tillbaka ända till Adam och Gud. Vi kunna här ej närmare inlåta oss på den kinkiga frågan om dessa genealogier. Emellertid hafva vi icke blifvit öfvertygade af Meyers skäl för den mening, att vi hos Lucas likasom hos Mattheus skulle hafva Josefs stamträd, en åsigt, genom hvilken Meyer ej heller kommer till något mera tillfredsställande resultat än det, att "die Vereinigung beider Stammregister, obwohl sie beide den Joseph betreffen, ist unmöglich"²⁾. Vi antaga då hellre tillsvidare, med t. ex. Ebrard³⁾, Thiersch⁴⁾, Burger⁵⁾, att Lucas gifver oss Marias genealogi. För Matthei ändamål var det nödigt att visa Jesu arfsrätt i Davids hus; men denna gick genom Josef, på hvilkens Davidiska härkomst här allt berodde, låt vara att den äfven någon gång förmedlades genom levirats-äktenskap. Hos Lucas icke så. Han synes oss deremot med uppvisande af Marias härkomst från Adam och Gud vilja ådagalägga, huru Jesus, som i Sitt dop förklarats vara Guds Son i en uteslutande mening, dock tillika var Guds Son och Adams Son i samma eller lik-

¹⁾ Luc. 1: 35.

²⁾ Se 4:te Aufl., Anm. till Cap. 3, S. 299.

³⁾ Kritik der ev. Gesch. S. 195 ff.

⁴⁾ "Versuch", S. 138 f.

⁵⁾ l. c. S. 529 f.

nande mening med alla andra människor. Han var människones son, *ὁ ἰσχυρός Ἀδάμ*¹⁾, och deltog såsom sådan i hela människosläktet, tillhörde alla människor. Men denna Jesu ställning berodde alls icke på Josef utan på Jesu födelse af qvinnan, Adamsdottren Maria. Och detta förhållande måste för den läsare, som icke tillhört Israels folkförsamling och icke härstammade från Abraham, vara af största betydelse, såsom det ock väl förtjenade att få en plats inom den skrift, som vill visa, huru Jesu Christi evangelium var ämnadt att omfatta världen, då det icke stannade inom det land, som hade Jerusalem till hufvudstad, utan banade sig väg till Rom.

Sedan nu äfven hos Lucas, ehuru här denna släktledning mellankommit, till berättelsen om dopet anslutit sig den motsatta om frestelsen, följer ock hos honom såsom hos de förra båda evangelisterna omedelbart en framställning om begynnelsen af Jesu verksamhet i Galileen. Här meddelas dock icke Johannis tillfångatagande, såsom den närmare tidpunkten därför²⁾. Och föröfrigt, om vi funno det olika sätt, hvarpå Mattheus och Marcus omtalade denna begynnelse, vara för hvardera betecknande, så gäller detta visserligen ock nu hos Lucas. Hos Mattheus var det något väsentligt, att Jesus för *profetians fullbordan* öfvergaf Nazareth och tog sitt hem i Capernaum, på det Zabulon och Nephthalim . . . det folk, som satt i mörker, skulle få se ett stort ljus. Derom nämner Marcus intet, ty det hade ingen betydelse för *begynnelsen af Guds Sons evangelium*. Men emedan Marcus ville omtala denna, betecknar han början af Jesu verksamhet så, att Han predikade evangelium om Guds rike, sägande . . . bättren eder och tron evangelium. Hos Lucas åter, der Jesus kommer i betraktande framförallt såsom den evangeliske Läraren beskrifves Hans begynnande verksamhet med de orden: "*Han lärde i deras synagogor*", 4: 15.

För att efter den hos Mattheus mot dessa ord svarande inledning gifva prof på Jesu predikosätt, hade nyssnämde evangelist i den s. k. bergspredikan sammanställt åtskilligt, som kunde tjena att visa, huru Jesu lära var lagens och profetiornas fullbordan. Marcus gifver intet prof på Jesu lärande, utan omnämner det blott helt allmänt för att genast öfvergå till att redan här omtala, huru Guds Son utdref en djefvul, hvilken väl visste, att Jesus var den, som uppenbarades att nederslå djefvulens gerningar. Lucas åter gifver såsom Mattheus ett exempel på, huru Jesus predikade, men här är icke fråga hvarken om

¹⁾ 1 Cor. 15: 45.

²⁾ Jfr Matth. 4: 12; Marc. 1: 14. Lucas omtalade Johannis fängslande i sammanhang med berättelsen om honom, redan förrän Jesu döpelse blef beskrifven.

lagens fullbordan intill dess minsta prick ¹⁾ eller om Jesu läras förhållande till de skriftlärdes och Phariseernes. Redan stället, der den profetiska text fanns, hvilken gaf sig till underlag för detta Jesu tal i Nazareth, den af Lucas först anförda bland Jesu predikningar, torde varit af betydelse för dess upptagande här. Från Gamla Testamentets evangelist är den hemtad, från Esaias, hvilken mer än någon i det förra förbundets tid hade blicken öppen för evangeliets verldsomfattande betydelse. Men texten sjelf påminner ock med sitt innehåll om detta evangelium, såsom om just Denne evangeliske Läraren: "Herrans Ande är öfver mig, derföre att Han hafver smort mig till att förkunna evangelium för de fattiga, hafver sändt mig till att läka de förkrossade hjertan, till att predika de fångna frihet och de blindas syn och gifva de sönderslagna förlossning, till att predika ett behagligt Herrans år." I denna text för Jesu predikan finnes intet spår till hänsyftning särskildt på Israel, men väl genomlyser der evangeliets catholicitet ganska klart. Och den predikan, som sedan hölls, huru förebådar icke den, att evangelium skulle gå från Jerusalem till Rom, från Judarne till hedningarne! Redan de orden: "Sannerligen säger jag eder: ingen profet är aktad i sitt fädernesland" hänvisa på något sådant, men ännu mera påminnelserna derom, att Elias under sin tids mer än treåriga hungersnöd icke sändes att hjälpa någon af de många enkorna i Israel, utan till den hedniska i Sarephtha vid Sidon, och att Elisa icke renade någon af de många spetske i Israel utan den Syriske Naeman. Något af den hätydning, som häruti låg, kunde väl ock åhörarne hafva fattat, ty "alle de i synagogan voro uppfylldes med vrede" och ville ju redan nu hafva dödat Jesus, genom att störta Honom från det berg, vid hvars nedre del ²⁾ staden var bygd. Men denna stad var icke Capernaum, för hvars skull Jesus enligt Mattheus hade öfvergifvit sitt barndoms- och ungdomshem i Nazareth, då Han skulle börja att med sin predikan blifva ett stort ljus för det folk, som satt i mörkret, icke Capernaum, från hvars synagoga också Marcus berättar om det väldiga under, med hvilket han begynner skildringen af Guds Sons öfvernaturliga verksamhet. Lucas förutsätter redan en Jesu vistelse och undergörande verksamhet i Capernaum (4, 14 f., 23) och finner det med sitt arbetes plan och med den bild, Han ville gifva af Jesu lif, bäst öfverensstämmande att meddela just detta tal, som Jesus hade hållit i fädernestaden, och den verkan, som det just der hade frambragt.

¹⁾ Matth. 5: 18.

²⁾ Om man får tro legenden, v. *Raumer*, Palästina, 4:te Aufl. S. 136.

Hafva vi nu sett, att Lucas redan här framställer Jesus såsom lärare af det evangelium, som afsåg världens frälsning och derföre syftade mot världens hufvudstad, så vilja vi ock från en annan sida söka uppvisa denna begynnelsepunkts ställning i förhållande till det hela. I Jerusalems tempel hade Gabriel, sänd från himlen, begynt förkunna Nya Testamentets evangelium; i Jerusalems tempel hade ock den tolf-årige Jesus sjelf, denna gång oanfäktad, först uppenbarat sina utomordentliga lärareanlag. Sin egentliga lärareverksamhet började Han dock icke der utan i sitt hemland, det mer förborgade Galileen. Men i Jerusalems tempel låter Lucas Jesu lärande före Hans sista lidande åter sluta, 21: 37, 38. Mellan dessa båda punkter, den begynnelse, som göres med berättande af Jesu lärareverksamhet i Galileen och predikan i Nazareth, 4: 14 ff., och det slut, som kan sägas vara satt genom meddelandet af Hans lärande i Jerusalems tempel, 21: 38, hafva vi berättelsen om Jesu evangeliska lärareverksamhet i det hela. Närmast före begynnelsen hette det vid den sataniska försökelsens afslutning: "Sedan djefvulen hade ändat all frestelsen, for han ifrån Honom till en tid." Genast efter det Lucas bragt berättelsen om Jesu offentliga lärande till fullbordan, synes han anknyta den derpå följande framställningen om Jesu sista lidande af djefvulska menniskor vid den om det första, som Han hade att uthärda af djefvulen sjelf, med begynnelseorden af det 22:dra Cap. "De öfverste presterne och de skriftlärdle sökte efter, huru de skulle dräpa Jesum, men de räddes för folket; men *satan gick in uti Judas*, som kallades Ischarioth och var en af de tolf. Han gick bort och talade med de öfverste presterne och höfvidsmännen för vakten, huruledes han skulle förråda Honom åt dem." Hafva vi så sett, huru frestelse och lidande närmast föregå och efterfölja Jesu verkande, så skola vi dock icke förbise, att de äfven under detsamma alltfört förekommo. Att också för framställningen om Jesu lärareverksamhet i Lucæ evangelium de anfäktelser och den motsägelse, som mot Jesus uppstodo, äro af ej ringa vikt, kunde vi redan se af den första händelse, Lucas meddelar ur Jesu verksamhetslif; och det synes oss, såsom skulle förkunnandet af och förberedelsen för det stundande stora lidandet i denna evangelists berättelse beteckna begynnelsen af de närmast följande afdelningarne i skildringen af Lärarens verk. Är detta icke alldeles ogrundadt, så skulle vi inom denna hufvudafdelning, 4: 14—21: 38, hafva i första rummet tre mindre¹⁾. Först gifves oss en, så att säga, mera historisk berättelse om Jesu Galileiska verksamhet. Denna synes oss räcka från 4: 14 till

1) 1) 4: 14 — 9: 43 a; 2) 9: 43 b — 18: 30; 3) 18: 31 — 21: 38.

och med första hälften af 43:dje versen af det 9:de capitlet¹⁾. Här visas Jesus i sina under vara den guddomlige läraren, som dock möter stor motsägelse, hvarför Han måste, bland dem som trodde, afskilja någre till ledare för sin blifvande församling och undervisa dem dels tillsammans med folket, dels enskildt. Inom denna större afdelning urskiljer v. Hofmann sex mindre, af hvilka två och två höra tillsammans. Undren bilda här grundlaget för berättelsen; men huru äfven i hela denna afdelning *lärandet* är framhållet, kan finnas, om man i sitt sammanhang ser följande ställen: 4: 31 f., 43 f.; 5: 3, 17, 31; 6: 3, 9, 20—49; 7: 16, 22, 24 ff., 40 ff.; 8: 1, 4—18, 21; 9: 2, 6, 22 ff. Det från Jerusalem till Rom sig utbredande evangelium betecknas dervid såsom sådant, utom af det anförda talet i Nazareth, måhända ock deraf, att Luc. 9: 1 ff., vid berättelsen om lärjungarnes sändande, utlemnar det tillägg Matth. gör 10: 5, 6, hvarmed man må jemföra lydelsen af 6:te versen hos Lucas.

Om i det hela detta första stycke, såsom en allmännare redogörelse för Jesu Galileiska verksamhet, hade ej obetydande likhet med berättelsen om densamma hos de andra evangelisterna, der vi ock funno denna Jesu verksamhet väcka motsägelse, och motsägelsen åter föranleda lärjungarnes utväljande och undervisande; så är nu följande afdelning, 9: 43 b — 18: 30, till sin sammanställning för Lucas alldeles egendomlig. I den historiska framställningen hade denne evangelist redan med förra afdelningen kommit så långt, som Mattheus först med 17: 21 eller Marcus, som dock icke hade något af Lucæ långa förhistoria, först med den viktiga slut- och vänd-punkten i midten af sitt evangelium, 9: 29. Men då Lucas hunnit den punkt, der å ena sidan händelsen med den dämoniskt besatte gossen uppenbarade lärjungarnes trossvaghet i det de, under det Jesus förklarades, förgäfves försökte att utdrifva djefvulen, å andra sidan sättet, på hvilket de upptogo Jesu förutsägelser om Hans lidande, visade deras stora oförstånd — då Lucas hunnit denna punkt, lemnar han vid sina nu följande meddelanden om lärjungarnes undervisning nästan alldeles historisk gång och tidsföljd ur sigte. Icke heller träda här de undervisade och den undervisning, som meddelas dem, så mycket fram, som hos de förra evangelisterna. Fastmera synes Lucas i hela denna tredjedel af sitt evan-

¹⁾ v. Hofmann utsträcker den till och med v. 45. Då vi i afseende på denna del af Lucæ evangelium väsentligen ansluta oss till v. Hofmann, begagna vi här tillfället att hänvisa till den lärrika redogörelse öfver detta evangeliets innehåll, hvilken, hemtad ur nyssnämde theologs föreläsningar, finnes såsom bihang till *Lichtensteins Lebensgeschichte des Herrn Jesu Christi*, Ss. 479 ff. Jfr rörande nu ifrågasatta punkt S. 484.

gelium ytterst afse att gifva oss en bild af den Undervisande, af Jesus, Läraren. Deraf torde ock vara klart, hvarför vi sätta begynnelsepunkten för denna afdelning något annorlunda än von Hofmann, som dock har samma mening om det hela. Vi fatta nemligen förutsägelsen om lidandet såsom en inledning till det följande, hvarigenom begynnelsen också visar sig vara likartad med den motsvarande i nästa afdelning, 18: 31, och med hvad vi funnit hos Marcus, 9: 30 ff.

Ett missförstånd af det hela är väl att såsom Reuss¹⁾, Holtzmann²⁾, m. fl., låta den nya afdelningen börja med 9: 51. Underrättelsen, att Jesus befann sig på sin sista väg till Jerusalem, visar sig jemförd med innehållet af det följande, isynnerhet v. 53, vara gifven blott för att förstå der ifrågavarande berättelse. Af samma skäl förekomma dylika anmärkningar om de resor, under hvilka Jesu ord sagts, på flere ställen i denna afdelning, ss. 13: 22 jfr v. 33 f.; 17: 11 f. Det börjar således icke med den upplysande anmärkningen i 9: 51³⁾ någon reseberättelse sådan som, efter Schleiermacher⁴⁾, Meyer, m. fl. uppgifva. Hvilken förvillelse genom ett dylikt antagande åstadkommes söker Reuss uppvisa⁵⁾. Dessutom angifves 18: 31 tydligt nog, hvar reseberättelsen börjar. Der återupptages den historiska framställning, som afbröts efter beskrifning af Jesu Galileiska verksamhet, just der Han började förkunna Sitt lidande. Och återtagandet af den afbrutna tråden sker äfven högst lämpligt med att Jesus berättas hafva tagit till Sig de tolf och förkunnat dem om Sitt lidande sägande: "Si vi gå upp till Jerusalem o. s. v." Denna betydelse tro vi förutsägelsen om lidandet hafva inom den stora afdelning af evangeliet, som tjenar att åskådliggöra Jesu lärande eller, om man så vill, Hans profetiska verksamhet. Sedan evangelisten kommit till den punkt, der han skulle meddela om den store Lärarens öfverstepresterliga lidande och död, af-

¹⁾ l. c. Ss. 198, 202.

²⁾ l. c. Ss. 208, 225.

³⁾ *Knös*, Isag. § 265, anger både början, slut (9: 51 — 18: 14) och allmän karakter origtigt.

⁴⁾ enligt *Holtzmann* S. 208.

⁵⁾ l. c. S. 202. "Der Bericht führt uns sogleich nach Samarien; 10: 38 ist Jesus schon in Bethanien, 13: 22 weit weg, immer auf dem Wege nach Jerusalem, 13: 31 plötzlich wieder in Galiläa, 17: 11 in Samarien und Galiläa, 18: 31 erinnert wieder an das Ziel der Reise und v. 35, ganz von jenem Wege ab, finden wir ihn in Jericho, also von jenseits des Jordans kommend und so noch einmal gegen Bethanien ziehend, dazwischen sendet Jesus C. 10 seine Jünger nach allen Seiten hin und diese haben Zeit zurückzukommen und Bericht zu erstatten; vieles ist gar nicht localisirt 11: 1; 12: 1; 13: 10 C. 14—16 und am Ende 18: 14 ist von der Ankunft nicht die Rede."

bryter han sig sjelf, stannar vid Lärarens person, skildrar denna utförligt och återupptager först sedan detta skett den historiska gången.

Hvad nu afdelningen 9: 43 b — 18: 30 beträffar, så sade vi dess sammanställning vara för Lucas egendomlig och dess ändamål att gifva en bild af den guddomlige Läraren. Underafdelningarne angifvas af v. Hofmann ungefär sålunda: 1) Arten af Jesu lära i afseende på olika personer och förhållanden, 9: 46 — 13: 9; 2) de mångfaldiga anledningar, hvilka Jesus begagnade för att lära, alltid med de mest passande ord, 13: 10 — 16: 31; 3) det mångfaldiga innehållet af Jesu lära, 17: 1 — 18: 30. Inom den första af dessa afdelningar visas oss åter: a) huru Jesus lärt om tillhörighet till Hans lärjungar, hvad de hafva att vänta, huru de böra förhålla sig, o. s. v., 9: 46 — 10: 24; b) om fordringarne för evinnerligt lif, 10: 25 — 11: 13; c) straffdomar och varningar mot vedersakarne, 11: 14 — 13: 9. Denna sakordning synes ock i det enskilda vara väl genomförd. Det är därför alldeles rätt att kalla denna afdelning ochronologisk och på sitt sätt ohistorisk, men å andra sidan alldeles falskt att, såsom Holtzmann¹⁾ gör, säga den vara "blos dadurch veranlasst, dass Lucas manchen evangelischen Stoff vorgefunden habe, den er sonst nirgends einzureihen wusste"²⁾. Af det, Mattheus sammanfört i längre tal, har Lucas för sitt ändamål här i de särskilda smärre afdelningarne använt olika delar, hvart på sin plats, och det ligger alldeles i de skilda berättelsernas natur, att han här icke hade rum för något af det, som för Marcus är egendomligt. Men äfven af det Mattheus framställt, var mycket för Lucas oanvändbart eller obehöfligt, såsom ock denne senare anført mycket nytt, som för hans plan var bättre passande och gafs honom af hans källor³⁾.

Gå vi nu till den tredje afdelningen, 18: 31 — 21: 38, deri den med 9: 43 a afbrutna historiska berättelsen om Jesu lärareverksamhet, efter denna genom idel kortare tal och yttranden gifna bild af Hans lärosätt, återupptages, så se vi här i öfverensstämmelse med begynnelseorden återigen Läraren, sådan Han undervisar lärjungarne om Sitt lidande, Sin död och uppståndelse, i det Han går dessa till mötes. Under och berättelser stå blott anförda för sammanhanget eller för den anledning, de gåfvo till att lära. Huru allt afser undervisning, må man se af 18: 31 ff., 19: 9 ff., 40 ff., 47; 20: 1 ff., 9 ff. och

¹⁾ l. c. S. 209.

²⁾ Likaså *Knös* (l. c. § 265), som här finner "en efterskörd, hämtad från muntliga meddelanden, hvilka Lucas icke tilltrött sig eller försökt chronologiskt ordna."

³⁾ Det är lätt att inse, hvarför man vid den uppvisade realordningen icke i denna afdelning kan vänta någon topografisk eller chronologisk.

så ända till 21: 37 f., der lärandet än en gång sammanfattas såsom det hufvudsakligaste i Jesu verksamhet, och detta nu i de allrasista orden af hela den stora afdelningen, 4: 14 — 21: 38. I begynnelsen af Jesu kallelses verksamhet, till hvilken Han nyss blifvit invigd genom dop och frestelse, hette det, att Han *lärde i Galileens synagogor* och vardt prisad af alla (4: 14 f.), och här, der berättelsen om Hans offentliga lärareverksamhet slutar, säges, att "Han *lärde* om dagen i *templet*; men om natten gick Han ut och vistades på Oljoberget, och allt folket kom bittida upp till Honom i templet till att höra Honom."

Huru den nu följande sista hufvuddelen af evangeliet sammanhänger med det föregående, hafva vi redan angifvit¹⁾. Här se vi Läraren Jesus Christus, om vi få bruka Apokalypsens ord²⁾, såsom "det trogna vittnet, den förstfödde från de döda och hufvudet bland konungarne på jorden." Hans lidande och död, uppståndelse och himmelsfärd äro den historiska vägens stationer. Med afseende på det sista lidandet ligger det i sakens natur, att evangelisternas berättelser blifvit hos alla mycket likartade. Vål hafva de betraktat Jesus och Jesu lif ifrån olika sidor. Men der nu Han är lidande (passiv), der kan ock framställningen om händelserna ej förete mycken omvexling. Dock, äfven denna likformighet kan väl under sådana omständigheter synnerligen bekräfta det berättades sanning. Åtskilligt skall man emellertid ock här finna, som för hvardera evangelisten är egendomligt. Beträffande Lucas, må det vara nog med att hänvisa på följande. Anklagelsen mot Jesus inför Pilatus innefattar hos denne bland annat de orden: "Han gör folket upproriskt, *lärande* öfver hela Judiska landet, begynnande i Galileen och sedan allt hit", 23: 5. Ännu på vägen till Golgatha undervisar Jesus de gråtande qvinnorna, vv. 27 ff. Ja, ända in i döden se vi Läraren. På korset förkunnar Han evangelium för den botfärdige röfwaren undervisande honom, att han ännu samma dag skulle vara med Jesus i paradiset.

Här böra vi märka en annan omständighet, som äfven torde sammanhånga med det i allmänhet egendomliga för Lucæ evangelium. Jesu första ord på korset är hos denne evangelist en förbön, det sista, hvarmed Han uppger sin anda, är en bön. Bön och förbön hade väl icke på något utmärkande sätt tjenat att karakterisera Jesus såsom profetiornas uppfyllelse eller såsom den allsmäktige Guds Son; men de äro Lärarens verk, närhelst undervisningen upphör eller icke kan meddelas; Jesus är Profet och Öfversteprest tillika. Huru Han öfverstepresterligen framburit bönens offer och lärt bedja, har derföre Lucas

¹⁾ S. 57.

²⁾ 1: 5.

redan förr stundom anført, der det dels alls icke, dels icke så omtalats af Mattheus och Marcus; jfr Luc. 3: 21; 9: 18, 29; 11: 1 ff., 9 ff.; 18: 1 ff., 9 ff. Bönen i Gethsemane har ock hos Lucas omständigheter, som ej finnas hos de andra ¹⁾).

Äfven berättelsen om uppståndelsen visar sig passa väl tillsammans med det öfriga af Lucæ evangelium. Mattheus omtalar, huru Israels andliga öfverhet efter Jesu uppståndelse betalat väktarne, för att de skulle utsprida den lögnen, att lärjungarne under natten stulit bort Jesu lekamen, och att denna osanning sedan spriddes bland Judarne. Deri låg väl, om man får antaga, att Lucas skref senare och känt Mattheus ²⁾), ett skäl mer för att i ett hedningaevangeli-um uppvisa, huru helt annorlunda dermed förhållit sig. Lucas vill åskådliggöra för sin läsare, huru de, hvilka såsom uppståndelsens vittnen skulle förkunna evangelium derom, sjelfve alls icke väntat densamma och endast småningom, med allrastörsta svårighet och efter den noggrannaste pröfning, derom läto öfvertyga sig. Så litet hade de uppdiktat den, så döfve hade de varit för Jesu förutsägelser derom, och så helt voro de nedslagne, och alla deras ljusa förhoppningar om ett Messiasrike tillintetgjorda genom Jesu död. Först besöka qvinnorna grafven, men endast i afsigt att balsamera den döde. Då de ej finna Hans lekamen, behöfs att uppståndelsen betygas af englar för att göra den trovärdig. Men icke destomindre anse lärjungarne qvinnornas berättelse derom såsom sladder och sätta ingen tro dertill. Den Uppståndne Sjelf blir ej igenkänd, der Han visar sig för de troende lärjungarne, som vandrade till Emmaus. Deraf synes klart, att icke heller desse väntade uppståndelsen eller trodde, hvad som förkunnats dem derom. Ej heller öfvertygas de om rätta förhållandet af den uppståndne Lärarens egna bestraffningar för deras sentrogenhet och Hans undervisning ur skrifterna. Först, då Han bröt brödet med dem vid bordet, öppnades deras ögon, och nu var det ej heller någon inbillning, att de sågo Herran; ty de kände då fullkomligt ³⁾) igen Honom. Ehuru emellertid till alla dessa uppenbarelser kommit en särskild för Petrus, så blir dock den församlade lärjungaskaran sedan högligen förskräckt och tror sig blott se en ande,

¹⁾ Att emellertid betona detta framställande af Jesu öfverstepresterliga kallelse såsom det hufvudsakliga af Lucæ berättelse, såsom *Augustinus* gör, synes oss dock alldeles orätt. *Augustinus* förfäktar ock denna sin mening på ett mycket egendomligt sätt; jfr l. c. I, 2, 3, 6.

²⁾ Sålunda *Grotius*, *Wetstein*, *Griesbach*, *de Wette*, *Bleek*, *Delitzsch*, m. fl. Med vårt antagande hafva vi ingalunda velat uttala någon afgjord mening i denna outredda och svåra fråga.

³⁾ ἐπέγνωσαν.

då Jesus ännu samma afton trädde in i deras krets och tilltalade dem. Först sedan Han under milda förebråelser visat dem Sin verkliga kroppslighet, Sina händer och fötter och, då de nu åter icke vågade tro sina ögon för glädjes skull, äfven ätit i deras åsyn, först efter så sega tvifvels öfvervinnande blefvo de tillgängliga för Hans fullständiga undervisning, genom hvilken Hans lidande och uppståndelse bevisades vara fullbordan af det, som förutförkunnats i Mose lag, profeterna och psalmerna. Sålunda berättar evangelisten Lucas om Jesu uppståndelse, 24: 1—46¹).

¹) Om vi till ofvanstående, för att här på ett ställe gifva en liten öfversigt, lägge åtskilligt, som vi om samma händelse finna på andra ställen, så bekräftas äfven deraf både den svårighet, hvarmed lärjungarne läto sig öfvertygas om Uppståndelsen och dennas egen fullaste visshet, såsom en den allrafullkomligast bevisade historiska händelse. Marcus omtalar, att Maria af Magdala, efter att hafva sett Herran uppstånden, förkunnade detta för dem, som plägat utgöra Hans omgifning, men de trodde henne ej, icke heller troddes de båda lärjungar, som sett Honom på sin vandring utåt landet (till Emmaus). Johannes berättar, huru nyssnämnda Maria, då hon funnit grafven tom, vid Herrans tilltal snarare kunde tänka sig, att Han vore trädgårdsmästaren, och att Han såsom sådan tagit bort (jfr ock Joh. 20: 2, 11, 13) hennes älskade Mästares lekamen, än att Han själf åter lefde. Men både hon och lärjungarne öfvertygades likväl fullt samma dag. Dock en saknades i kretsen, kanske blott för att ock dennes åtta dagars långa, hårdnackade, men i en herrlig bekännelse förvandlade tvifvel skulle så mycket mera öfvertyga alla, som tro skulle till evinnerligt lif. Det torde vara öfverflödigt att närmare redogöra för öfriga den Uppståndnes uppenbarelser: vid Galileiska hafvet, för de 500 på berget, för Paulus — *Melin* (Jesu lefverne, IV, 214) sammanställer dessa uppenbarelser noggrannare — och i hela christna kyrkans lif. Hvad som redun anförts, visar tillfyllest, till hvilket resultat en sammanhängande undersökning kommer äfven i denna christendomens lifsfråga. Hvarthän det deremot kan leda, om man utgår från motsatt grundsats och fattar evangelierna såsom blotta aggregater af osammanhängande berättelser, det skall visa sig, om vi undersöka, huru *Renans* framställning om Jesu uppståndelse förhåller sig till evangelisternes ofvan angifna? Låtom oss höra den utan afkortning för att gifva denne författare och dem, som svurit hans fana, full rättvisa. Sålunda berättar han saken ("Jesu lefnad", S. 409 f. Vi följa här originalet i åtskilligt närmare, helst en sats i öfersättningen är alldeles falskt återgifven. Ett par oväsentliga små noter utlemnas). "Helt bittida på söndagsmorgonen infunno sig qvinnorna, först bland dem Maria af Magdala, åter vid grafven. Stenen hade blifvit undanvältad från grafdörren, och liket fanns icke längre på det ställe, der det blifvit lagdt. Samtidigt spriddes de sällsammaste rykten inom den christna församlingen. Ropet: han är uppstånden! lopp bland lärjungarne med blixstens fart. Kärleken gjorde, att det öfverallt mottogs med lättrogenhet. Hvad var det, som hade händt?

Och på samma gång, som Han öppnade lärjungarnes förstånd, så att de fattade profetierna om Honom, lärde Han dem ock, såsom det äfven omtalas, att i Hans namn skulle *predikas bättring och syndaförlåtelse för alla folk begynnande från Jerusalem*. "I ären vittnen till allt detta", sade Han, "och si jag sänder öfver eder min Faders löfte; men I skolen blifva i staden Jerusalem, till dess I varden beklädde med kraft af höjden."

Vid behandlingen af Apostlarnes historia skola vi komma att undersöka denna punkt och uppleta ursprunget till legenderna om uppståndelsen. För historieskrifvaren slutar Jesu lefnad med hans sista suck. Men det minne, som han lemnat i sina lärjungars och i några tillgifna väninnors hjertan, var så lifligt, att han ännu under hela veckor för dem uppträdde som lefvande och tröstande. Hade hans lik blifvit bortfördt (Matth. 28: 15; Joh. 20: 2) eller föranledde hänförelsen, att sedan samtliga de berättelser uppgjordes, genom hvilka man sökte införa tron på uppståndelsen? Detta är något, hvarom vi alltid skola vara i okunnighet, och dertill äro motsägende dokumenter skuld. Vi kunna dock säga, att den lifliga phantasien hos Maria af Magdala i denna sak spelade en hufvudroll. Sådan är kärlekens guddomliga magt! Heliga ögonblick, då en svärmisk qvinnas lidelse (passion) gaf verlden en Gud, som uppstått från de döda." Hårtill må läggas några ord ur den nyss nämnda nu utgifna Apostlarnes historia, (i öfvers. Stockholm hos Bonnier 1866), der R. egnar största delen af 1:a Cap. åt "Uppkomsten af troslärorerna om Jesu uppståndelse" och utmålar sin dikt ytterligare. "Åran af uppståndelsen tillhör sålunda Maria af Magdala. Näst efter Jesus är Maria den, som utträttat mest för grundläggandet af christendomen. Den af Magdalenas fina sinnen skapade skuggan sväfar ännu öfver verlden. Alla idealisters drottning och skyddshelgon, har Magdalena bättre än någon annan förstått att bestyrka sin dröm, att påtvinga alla sin passionerade själs heliga vision. Hennes qvinliga påstående: "Han är uppstånden!" har varit grundvalen för menniskosläktets tro. Bort derifrån, vaumäktiga förstånd! Sök icke att tillämpa en kall analys på detta idealismens och kärlekens mästerverk! Om visheten vägrar att trösta det af ödet förrådade arma menniskosläktet, hvarföre må ej dårskapen fresta försöket? Hvar är den vise, som skänkt verlden så mycken glädje som den dämonbesatta Maria af Magdala?" — Man kan i denna framställning af en sådan christendomens hufvudsanning spåra en af orsakerna till R:s utomordentliga popularitet. Han lemnar visligen flera otrosåskådningar fritt spelrum. Här passar Wolfenbüttelfragmentistens (Reimari) mening om ett lärjungarnes uppsåtliga och planmässigt utförda bedrägeri lika väl in, som Strauss' åsigt om ett på fantasiens stegring ända till visioner beroende. Men dessutom har R. i det romanälskande masse-publikums smak sökt göra Jesu uppståndelse till ett foster af den passionerade kärlekens inbillningar. Det slår an. Men ingalunda har Renan dermed, till tecken, såsom han säger, att han uppfattat evangeliernas sanning, "lyckats kombinera texterna så, att deraf uppstår en logisk, en sannolik berättelse, hvare ej något missljud höres" (Jesu lefnad, S. 44).

"Och Han förde dem ut till Bethanien och upplyfte Sina händer och välsignade dem, och skedde, i det Han dem välsignade, skildes Han ifrån dem och uppför i himlen"¹⁾. Välsignandet är den guddomliga Lärarens sista verk på jorden. Men lärjungarne, heter det sedan i evangeliets sista ord, "tillbådo Honom och gingo sedan in i Jerusalem igen med stor glädje och voro alltid i templet prisande och lofvande Gud."

Äfven här i Lucæ evangelium har det visat sig möjligt att, såsom vi hoppas utan förvändande af sakförhållandena, uppvisa ett det hela genomgående sammanhang. Evangeliets början redogör för Nya Testamentets evangeliis första upprinnelse. Detsamma förkunnande och utveckling var, jemte skildringen af den störste bland Evangelisterne uti Hans lif, lära, död och uppståndelse, föremålet för Lucæ berättelse i dess fortgång. Och nu i de sista raderna undervisar den i Sin herrlighet återingående Läraren om det evangeliska predikandets fortsättning och skiljes, på lärarevis, välsignande från Sina lärjungar.

Allt passar väl tillsammans. Antagandet att en del af evangeliet icke skulle vara ursprunglig synes alldeles oberättigadt. Äfven de båda första capitlen, hvilka äkthet bestridts af Horst, Eichhorn, m. fl.²⁾, visa sig vara på det närmaste förenade med det öfriga, så att alltsammans synes oss kunna betraktas såsom ett helgjutet verk³⁾. Så mycket min-

¹⁾ De sista orden (*καὶ ἀνέστησεν εἰς τὸν οὐρανόν*) utmönstras af *Tischendorf*, om med rätta ifrågasättes af *Alford*. I alla händelser är himmelfärden dock här menad, såsom ytterligare är klart af Apostlagerningarnes begynnelse. — *Matheus* hade hunnit målet för sitt evangelium redan före himmelfärden; ej så *Marcus* och *Lucas*.

²⁾ *Guericke*, l. c. S. 165 f.

³⁾ Närvarande undersökning har, om den befinnes riktig, gifvit ett nytt skäl, och det mest bevisande, för äfven de båda första capitlens fulla äkthet. Den filologiska bevisningen kan, grundligt genomförd, hemtas från *Credner* (l. c. S. 132 ff.), jfr ock *Guericke* (l. c. S. 166 ff.). Denna gör det fullt antagligt, att äfven dessa capitler äro af samme författare som det öfriga. Med denna insigt har *Knös*' förmodan (*Isag.* § 265), att "capp. 1 och 2 innehålla en äldre uppsats, som *Lucas* fått sig meddelad och intagit oförändrad", ej längre någon grund. Det skäl, som af *Knös* anföres: "Den hebraiserande stilen i dessa capitler, som äro olika Lucæ vanliga skriftsätt", väger ej tungt, om man besinnar, att de i dessa capitler handlande personerna röra sig, så att säga, på gammaltestamentlig botten, och att det de tala är fullt af hänsyftningar till Gamla Testamentet och de sjuttio uttolkares likaledes hebraiserande översättning. — Dock, man skulle äfven efter den filologiska bevisningen kunna anse dessa en gång misstänkta capitler såsom en

dre kunna vi derföre instämma i följande yttranden af Holtzmann¹⁾ rörande Lucæ evangelii composition. "Schon das *καθ'ἑξῆς*, Lc. 1: 3, erweckt kein gutes Vorurtheil gegen die, im Interesse der Orthodoxie hier und da aufgetauchte Behauptung, als finde die Realeintheilung, die man sonst dem Matthäus zuschreibt, bei Lucas statt. Vielmehr ist bei Lucas noch weniger, als bei Matthäus von einer voraus bedachten, über das Ganze sich erstreckenden Disposition nach gewissen abstracten Kategorien und Schematismen zu reden. Was in dieser Beziehung geltend gemacht werden könnte, beweist blos, dass Lucas des Stoffes in seinen einzelnen Theilen von vornherein Meister war... Sonst aber ist die Folge seiner Erzählungen meist blos durch die Akoluthie in seinen Quellen bedingt"²⁾.

Emellertid, om vi ock icke kunna fränsäga Lucæ evangelium en genomgående planmässighet, så vilja vi dock erkänna, att man här skulle kunna kalla slutet i viss mening otillfredsställande. Å ena sidan berättas, huru lärjungarne bjödos att förblifva i Jerusalem, *till dess de vordo beklädde med kraft af höjden*, utan att läsaren, såsom man kunde vänta, upplyses om, när och huru det, som innehölls i denna Herrans förutsägelse, verkligen inträffade; å andra sidan bilda de sedan följande sista orden i evangeliet — att lärjungarne efter Jesu himmelfärd gingo in i Jerusalem igen med stor glädje och alltid voro i templet prisande och lofvande Gud — ingen fullständig och mot det hela svarande afslutning, om de än väl sammanhånga med det föregående. Men denna brist är blott skenbar. Lucæ evangelium har aldrig varit ämnadt att utgöra ett sjelfständigt arbete. Det bildar, som sagdt, först tillsammans med Apostlagerningarne ett afslutadt helt. Att så förhåller sig skola vi söka ådagalägga genom att i någon mån undersöka äfven denna bok. Men nu öfvergå vi, enligt den för närvarande arbete redan utstakade gång, närmast till Johannis evangelium, för att sedan kunna något litet betrakta alla evangelierna tillsammans i deras inbördes förhållande till hvarandra. Först derefter komma vi slutligen äfven till Apostlagerningarne.

lös tillsats af *samme* författare; men äfven detta synes ej mera tänkbart, när ett fullständigt sammanhang i det hela är uppvisadt.

¹⁾ l. c. S. 206 f.

²⁾ Lika litet har *Reuss* rätt, då han (l. c. S. 195) betecknar Lucæ evangelium såsom det "nicht nach einem besonderen Plane verarbeitet."

Till Johannis Evangelium.

Matthei evangelium hade en titel, som gaf mycken ledning vid uppsökandet af denna skrifts hufvudinnehåll. Ännu klarare har evangelisten Marcus i sin berättelses begynnelseord angifvit både ändamålet med och den ledande tanken i sitt arbete. Lucæ evangelium saknar deremot hvarje sådan titel, och det företal, hvarmed detsamma börjar, upplyser icke närmare om innehållet i det hela. Johannis evangelium har hvarken någon titel sådan som de båda förstas, ej heller något företal såsom den sistnämdes. Det vill derföre synas, såsom skulle man inom Johannis evangelium sjelft lika litet som inom Lucæ, finna uttryckligen angifvet, hvad dermed åsyftas, eller hvad deri är väsentligt. Så är dock icke fallet. Om man blott genomläser Johannis evangelium, så ser man, att här just ändamålet, åtminstone, är tydligare angifvet såsom sådant, än hos de båda första evangelisterna, och till större ledning för insigt i det väsentliga af innehållet, än detta var händelsen med det, som i Lucæ arbetes förord uttalades om denna skrifts ändamål. — Men hvad som i detta afseende förefinnes hos Johannes, påträffas först i hans evangeli i nästsista capitel, der det mot slutet heter: *"Många andra tecken gjorde väl ock Jesus inför Sina lärjungar, hvilka icke äro skrifna i denna bok, men dessa äro skrifna, på det att I skolen tro, att Jesus är Christus, Guds Son, och på det att I troende skolen hafva lif i Hans namn"* ¹⁾. Den helige författaren ²⁾ åsyftade således, enligt denna hans egen uppgift, att i förvarande bok meddela några af de tecken ³⁾, hvilka Jesus gjort inför Sina lärjungar för att dermed hos de läsande verka eller stärka den tron, att Jesus är Christus, Guds Son, på det att de genom denna tro skulle hafva lif i Hans namn.

I sammanhang med detta syfte står redan evangeliets begynnelse. I de allraförsta orden undervisas vi, i hvad mening Jesus enligt Johannes är Guds Son. Om Matheus ledde Jesu släkt ifrån Abraham, och Lucas förde den tillbaka ända till Adam och Gud, såsom Adams skapare, så utgår Johannes redan i första början från det eviga guddomsskötet, der Jesus Christus var upprunnen af Fadren: "I begynnelsen var Ordet och Ordet var hos Gud, och Gud var Ordet." Härefter berättas om detta personliga Ord: "Allt vardt genom Honom

¹⁾ Cap. 20: 30 f.

²⁾ Vi förutsätta, såsom vi tro med all rätt, att denne är Aposteln Johannes; jfr t. ex. *Credner*, l. c. S. 208 ff.

³⁾ I hvad mening *σημεία* här fattas, och i hvilket förhållande de stå till Jesu ord och tal, jfr *Luthardt*, l. c. I, Ss. 239 f.

och utan Honom vardt icke något som vardt. I Honom var lif, och lifvet var menniskornas ljus." Så vittnar Aposteln redan här, att och i hvilken hög mening Jesus är Christus, Guds Son. Då det sedan efter antydningarne om Döparens sändning åter med afseende på detta ljus, som lifvet var, säges, att "verlden icke kände det; Han kom till sitt eget, och Hans egne anammade Honom icke" och åter, "inen åt så många, som anammade Honom, gaf Han magt att blifva Guds barn, dem som tro på Hans namn"; så kunna vi nu med den anvisning, vi fått från det i evangeliets slut med bestämdhet uttalade, lätt inse, att verkligen äfven här evangeliets grundtanke är angifven. — Med ledning af detta och med blicken på evangeliet i sin helhet, torde man kanske träffa det allmänna innehålllet af denna Johannis skrift temligen nära, om man något närmare bestämmer det sålunda, att evangelisten dermed åsyftade, å ena sidan en framställning af vissa *σημεῖα* ur Jesu lif, hvarigenom Han skulle visas vara Christus, Guds Son i allradjuste mening, å andra sidan att jemte denna framställning af Gudamenniskans person visa trons och otrons beskaffenhet och förhållande med hänseende till densamma, och allt detta för att befästa läsarnes tro, på det att de genom tron skulle hafva lif i Jesu namn.

Härvid är då att märka, huru på samma sätt som, i första början redan, *Guds Sons person* betecknas med många olika namn, såsom Ordet, lifvet, ljuset, hvilket ock i många vändningar och med än mera vexlande uttryck genomgår evangeliet, så angifves *tron* under evangeliets lopp än såsom ett *πιστεύειν*, än såsom ett *ζυνώσκειν*¹⁾, än såsom ett ätande af Guds Sons kött och drickande af Hans blod, o. s. v. Till dessa olika beteckningar föranledes Aposteln merändels af Herrans egna ord, af hvilkas omätliga djup Han med rätta kan sägas hafva uppfattat så mycket mera än hvarje annan dödlig, som han af de få utvaldaste var den, som framför de öfrige stod Herrans inre närmast såsom den lärjungen, hvilken Jesus älskade²⁾, och hvilken åter å sin sida framför alla omfattade Herren med en särdeles innerlighet. Vi omnämna blott, huru Johannes följde den lidande Fräl-saren in i Öfversteprestens palats³⁾, huru han stod vid den Döendes

1) "Der wahre Glaube ist nach Joh. ein erkennender, erfahrender; die wahre Erkenntniss eine gläubige. Beyde zusammen bilden die volle christliche Ueberzeugung, so dass Joh., will er diese recht stark ausdrücken, beydes zusammenstellt, wobey es gleichgültig ist, ob das eine oder das andere voransteht." *Lücke*, Comment. z. d. Briefen Joh. S. 268. Jfr *Knös*, Eccl. Tidskr. 1842, II, 73 f.

2) 13: 23; 20: 7, 20.

3) 18: 15 f.

kors, der han fick sig anförtrodd vården om Hans moder¹⁾, huru han var den förste, som igenkände den Uppståndne vid Tiberias haf²⁾.

Under sådana förhållanden har derföre ock den tradition om anledningen till Johannis evangelium kanske skäl för sig, hvilken, kommen till Clemens Alexandrinus från äldre kyrkolärare, finnes återgifven hos Eusebius³⁾. "Då Johannes, som skrifvit sist, märkte, att det *kroppsliga*", d. v. s. den yttre för människor mera allmänt tillgängliga sidan af Jesu lif och lära, "blifvit i de föregående evangelierna framställt, hade han på sina förtrognas böner under Guds Andas ledning författat ett *andligt* evangelium"⁴⁾. Det är måhända denna öfverjordiska karakter, hvilken i en företrädesvis hög grad utmärker detta evangelium, som gjort det svårare att här gifva en fullt klar och redig öfversigt öfver det hela. Det är ett evangelium, hvars mening ingen kan fatta, som icke legat vid Jesu bröst, bekänner redan Origenes⁵⁾. Derföre må det anses förlåtligt, om ock vår framställning öfver detta himmelska evangelium bär ännu mera än allt föregående spår af att vara ett styckverk. Inför det omätliga djup, som här öppnar sig för våra blickar, äro vi väl benägna att instänmma i apostlautropet: "O hvilken djuphet af den rikedom, som är både i Guds visdom och kunskap!" Men dermed hafva vi icke uppmätt djupet, icke tillegnat oss rikedom, icke begripit kunskapen. Kunna vi samla några smulor af den guddomliga innehållsrikedom, som möter oss i denna heliga skrift, och i någon mån sprida ljus öfver dess anordning, så anse vi oss dermed hafva löst vår uppgift.

Göre vi begynnelsen med Gudamänniskans person, så få vi med blicken på den mångsidighet och outgrundlighet,⁶⁾ hvarmed denna här är uppfattad, genast en bekräftelse på det som nyss yttrats om den allmänna karakteren i detta evangelium. Johannis örnblick har, rigtad mot den andliga världens osedda⁶⁾ sol⁷⁾, sett ett återsken af guddomsglansen från olika sidor, i det han blickat såväl tillbaka *πρὸ τῶν αἰώνων* som framåt *εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων*. Vi få med honom i evangeliets början göra ett ögonkast in i evighetens, om vi så få uttrycka oss, historia före världens skapelse och i Uppenbarelseboken⁸⁾ långt framåt utöfver världens slut.

¹⁾ 19: 26.

²⁾ 20: 7.

³⁾ I. c. VI, 14.

⁴⁾ *Ἐν ταῖς Ὑποτιπώσεις . . . ὁ Κλήμης . . . τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικά ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, πνεύματι θεοφορηθέντα, πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον.*

⁵⁾ οὐ τὸν νοῦν οὐδεὶς δύναται λαβεῖν μὴ ἀναπεσὼν ἐπὶ τὸ στήθος Ἰησοῦ. Orig. in Joann. T. I. Jfr Credner, I. c. S. 210.

⁶⁾ 1 Tim. 6: 16.

⁷⁾ Uppb. 21: 23.

⁸⁾ Enligt Guericke, Ebrard, v. Hofmann, m. fl., förutsätta vi, att

Att Ordet, *ὁ λόγος*, är *evig Gud* låter oss Johannes redan i de första orden af sitt evangelium förstå¹⁾. I begynnelsen *var* Ordet, och Ordet *var Gud*. Och såsom Genesis berättar, att världens skapelse är en produkt af Guds Ord, så ock Johannes. Genom Ordet äro alla ting vordua, och det förutan är intet vordet, det vordet är. Derefter framställas i korta drag detta Ordets allmänna förhållande till människorna och deras till Ordet. "I det var lifvet: och lifvet var människornas ljus, och ljuset lyser i mörkret, och mörkret fattade det icke. Det var det sanna ljuset, som upplyser hvarje menniska, som kommer i världen. I världen var det, och genom det är världen vorden; och världen kände det icke. Han kom till Sitt eget och Hans egne anammade Honom icke. Men alla dem, som Honom anammade, gaf Han magt att blifva Guds barn, dem som tro på Hans namn." Med evighetsviktiga ord göres här på få rader ett utkast till Guds Sons historia både i Hans förhållande till Fadren och till världen. Så djupt har ingen af de föregående evangelisterne skådat. Och huru svarar icke Johannis språk emot detta tankarnes djup. På oförlikneligt sätt talar han ock, helt annorlunda än Matthæus och Lucas, om men-skoblivandet: "Ordet vardt kött och bodde ibland oss"; oförlikneligen äfven om det intryck, som denne Guds Sons person gjort, särskildt ock på Johannes sjelf: "Vi skådade Hans herrlighet såsom enfödde Sonens herrlighet af Fadren full med nåd och sanning." Så till I: 14.

Johannes döparens derpå följande vittnesbörd innefatta dels de otvetydigaste intyg om Jesu guddom dels ändamålet med människoblivandet, hvilket ock är uttaladt i de orden: Si Guds Lam, som bort-tager världens synd. Men dessutom innehåller det, som Döparen bety-gat, Guds eget vittnesbörd om och Döparens Amen dertill, att detta Guds Lam är Guds Son, I: 29 ff. — Af de lärjungar, som nu dels af Johannes döparen dels af hvarandra tillfördes Jesus, hafva vi ock nå-gra intyg; Andreas betecknar Jesum såsom "Messias", Philippus såsom "Den, om hvilken Moses i lagen, och profeterna skrifvit", och redan Nathanael bekänner, sedan Han sett prof på Jesu allvetenhet: "Du är Guds Son, Du är Israels konung." Jesus sjelf kallar sig "men-niskones son." Från så många sidor låter evangelisten oss redan i första capitlet betrakta Guds Sons person. I detta afseende är der-med ock uppräningen gifven till hela evangeliet. Först hafva vi evangelistens egna inledande vittnesbörd om Christus, Guds Son²⁾, sedan

Aposteln Johannes äfven författat Uppenbarelseboken. Deremot anse *Cred-ner*, *Bleek*, *Næander*, m. fl. en Presbyter Johannes vara denna boks upp-hofsman; *Hitzig* åter tillskrifver den Johannes Marcus. Andra annorledes.

¹⁾ Vi se här denna begynnelse från en annan synpunkt än ofvan.

²⁾ I: 1—18.

Johannes döparens ¹⁾, derpå lärjungarnes ²⁾ och slutligen Jesu vittnesbörd om Sig Sjelf³⁾. Men redan här möta ock, isynnerhet vv. 10—13, spår af evangeliets andra hufvudsida, nemligen trons och otrons förhållande till Guds Son.

Om vi emellertid närmare undersöka evangeliet i dess fortsättning, så finna vi, att såsom i begynnelsecapitlet så ock i hela evangeliets början hufvudsakligen är fråga om att framställa Jesus såsom Christus, Guds Son. Derpå följer sedan en längre afdelning, som mest sysselsätter sig med den motsägelse, hvilken den uppenbarade Guds Son rönt af Judarnes otro. Evangeliets sista del åter innehåller, ända till dess motsägelser i lidandet stegras till det yttersta, en framställning om, huru Jesus verkade tro hos de Sina, och huru desse förhöllo sig mot Honom. Från denna synpunkt berättas ock sedan om tilldragelserna efter uppståndelsen. — Evangeliets gång i det hela visar sig sålunda bestämd af inledningens, eller om man så vill: inledningen angifver på förhand i kort sammandrag hela evangeliets innehåll. Såsom inledningen började med vittnesbörd om Guds Son, så evangeliet. Mot inledningens ord: "Han kom till Sitt eget och Hans egne anammade Honom icke", svarar isynnerhet evangeliets andra del, och hufvudinnehållet i den tredje och sista är förutsagdt i de orden: "Alla dem, som Honom anammade, gaf Han magt att blifva Guds barn, dem som tro på Hans namn" ⁴⁾.

Om vi nu enligt dessa förhållanden äro benägna att med Luthardt ⁵⁾ antaga tre ⁶⁾ hufvuddelar i vårt evangelium och kunna finna lämpligt att för vår undersökning vidblifva de af honom angifna afdelningspunkter för desamma — 1) Capp. 1:—4:; 2) 5:—12:; 3) 12:—20: och såsom bihang 21: —, så äro vi dock icke alldeles öfvertygade, att just dessa äro de enda rigtiga och än mindre förvissade,

¹⁾ vv. 19—36.

²⁾ vv. 37—49.

³⁾ v. 51.

⁴⁾ Jfr *Westcott* "Introduction to the study of the Gospels." Cambridge 1860, S. 254.

⁵⁾ l. c. I, Ss. 266 ff.

⁶⁾ Så blir oss åtminstone hela evangeliet i sitt förhållande till inledning och slut med deri angifna hufvudtankar vida klarare än genom *Meyers* femdelning (4 Aufl. S. 44 f.). Såsom Luthardt antager äfven *Delitzsch* en tredelning; men på annat sätt 1) Capp. 1—12; 2) 13—17; 3) 18 ff. "Der erste Haupttheil schildert Jesum den öffentlich wirkenden; der zweite Haupttheil Jesum den in den Kreis seiner Jünger zurückgezogenen, die Jünger auf sein bevorstehendes Geschick vorbereitenden; der dritte Haupttheil Jesum den in den Tod gehenden und aus dem Tod erstehenden", l. c. S. 56. *Westcott* delar, l. c.: Inledning, 1: 1—18; 1) berättelsen om Christi lif, 1:19—12; 2) berättelsen om Hans lidande, 13—20; Epilog, Cap. 21.

att en så i det enskildaste genomförd tredelning, som Luthardt sedan inom dessa hufvuddelar alltigenom vill tillämpa, kan befinnas verkligt grundad i evangeliet sjelft. Dessutom måste ock den liknelse, om de i hvarannat gripande länkarne af en kedja, på hvilken Luthardt¹⁾ häntyder för att beteckna det obestämda i sjelfva öfvergången från en afdelning till en annan, temligen långt utsträckas med hänseende till det sätt, hvarpå hela evangeliets innehåll är fördeladt inom dessa särskilda hufvudafdelningar. Om ock en sida i hvarje del är den viktigaste, så afses dervid dock alltid äfven de öfriga. Så antyddes redan, att i evangeliets begynnelse ej blott är fråga om Guds Sons person. Också i mellanafdelningen äro på samma sätt alla sidorna förbundna, om än här Jesu förhållande till Judarne²⁾ och den otro de bevisade äro hufvudsaken. Allraklarast visar sig detta delarnes öfvergående i hvarandra i den sista afdelningen. Luthardt öfverskrifver hela denna afdelning: "Jesus und die Seinen"²⁾, ehuru dock en ganska stor del af densamma, Capp. 18 och 19, företrädesvis afser otrons stegring till det yttersta. Vid denna obestämdhet, som i ännu flera afseenden kan uppvisas, kan man väl icke vara viss på, att evangelisten sjelf lagt denna indelning sålunda uppfattad till grund för sin skrift. Emellertid kan den tjena till ledning vid försöket att vinna insigt i densamma.

Följa vi, efter dessa allmänna anmärkningar om det hela, åter evangeliets gång litet närmare, så inses huru evangelisten, efter att i 1:a Cap. hafva liksom infört Guds Son i världen och meddelat olika vittnesbörd om Honom, redan i 2:a Cap. öfvergår till berättelsen om den Jesu Christi verksamhet, hvarmed Han³⁾ stärkte den redan af Hans uppträdande, personlighet, och de om Honom afgifna vittnesbörd väckta tron. Det är särdeles betecknande för Johannes, som hade för afsigt att till tro meddela några *σημεία*, som Jesus gjort inför Sina lärjungar, att han redan efter berättelsen om det första sjelfvittnesbörd, som Jesus⁴⁾ genom under aflade, nemligen förvandlingen af vatten i vin på brölloppet i Kana, tillfogar den anmärkningen: Detta var det första *tecken*, som Jesus gjorde i Kana i Galileen och uppenbarade Sin herrlighet, och *Hans lärjungar trodde på Honom*, 2: 11. De första *σημεία*, Mattheus meddelade, voro, huru Jesus botat en spetälsk, derefter en förlamad, så en febersjuk, flere besatta och allahanda sjuka (Mt. 8: 1—16), men dessa omtalade denne evangelist för att, (v. 17) med tillämpning af Es. 53: 4, i Jesu person kunna visa uppfyllelsen af Gamla Testamentets profetia om Honom, som burit våra sjukdomar. Marcus, som vill beskrifva begynnelsen af Guds Sons

¹⁾ 1. c. I, S. 266.

²⁾ 1. c. II, S. 271. jfr dock I, S. 268 f.

evangelium, börjar berättelsen om denne väldige Guds Sons undergörande verksamhet med att omtala, huru Han utdrifvit en djefvul med Sitt blotta ord, 1: 23 ff. Hos Lucas åter synas de första af honom omtalade Jesu under vilja tillkännagifva, att Jesu lära, hvarom han nyss förut på ett högst betecknande sätt berättat, äfven var beledsagad af under, genom hvilka den bevisade sig vara guddomlig.

Då Jesus, efter brölloppet i Kana, några dagar senare kom till påskahögtiden i Jerusalem, så tjenade tempelreningen Hans lärjungar till ny trosförökelse, ty de ihågkommo dervid Psalmistens ord: "Nit-älskan om Ditt hus förtärer mig." Men Judarne, som begära tecken, visa redan dermed sin begynnande otro. Då Jesus i bildligt tal lofvar dem uppståndelsens tecken, förargas de och misstyda, men lärjungarne visa trons art, behålla äfven det oförstådda ordet ur Jesu mun, och när Jesus var uppstånden från de döda, "kommo Hans lärjungar ihåg, att Han hade detta sagt dem, och trodde Skriften och det tal, som Jesus sagt hade." Men då Han var i Jerusalem "vid påskafesten", heter det vidare, "trodde många på Hans namn, då de sågo de tecken, som Han gjorde, men Jesus sjelf betrodde Sig icke åt dem, därför att Han kände alla och hehöfde icke, att någon skulle gifva vittnesbörd om menniskan, ty Han kände, hvad som var i menniskan." Åter intyg om Guds Sons person, åter meddelande om *σημεία*, som Jesus gjorde för att väcka och stärka tron, och derjemte undervisning om den rätta tron till skilnad från den opålitliga och från otron, här ännu i hvarderas begynnelse. — Vi hafva nyss visat, huru Johannis berättelse om Jesu första under var för hans evangelium lika särskildt afpassad, som de motsvarande hos de förra evangelisterna. Det skall nu visa sig, att samma förhållande gäller med afseende på det första prof på Jesu läroverksamhet, som Johannes meddelar ¹⁾).

I större delen af 3:dje Cap. har Johannes ett Jesu samtal med och tal till en Judarnes Öfverste. Detta kan i Johannis evangelium anses hafva samma ställning, som bergspredikan hos Mattheus eller talet i Nazareths synagoga i Lucæ 4: 14 ff. ²⁾). Men huru olika är icke både anledningen till och berättelsen om dessa tal hos dem alla; så olika som hvarderas grundtanke. Mattheus framställde lagens och profeternas fullbordare i Profeten Jesus, den komne Messias. Lucas meddelar det, som var betecknande för förkunnaren af det verldsomfattande frälsningens evangelium, och Johannes visar, huru Jesus efter

¹⁾ Jfr S. 55 f.

²⁾ Hos Marcus var i öfverensstämmelse med hans plan intet motsvarande, utan blott det allmänna meddelandet, att Jesus lärde om Sabbaterna.

gjorda *σημεῖα* undervisar om den tro på Hans namn, hvilken medför evinnerligt lif. Hos Mattheus var det meddelade, såsom det vill synas, en sammanställning af hvad Jesus i Galileen talat för Sina lärjungar och folket. Lucas hade valt ett tal, som Jesus hållit i sin fädernestad, emedan märkligt nog just detta var så betecknande för den gång världsevangeliets skulle taga och af Jesu närmast bekante hade emottagits på ett sätt, som väl lät ana, att icke egendomsfolket och fäderneslandet i vidsträcktare mån skulle omfatta detta evangelium. Johannes åter visar, huru ur den stora hopen den enskilda själen, om ock fruktande, kommer till Jesum, intagen af de *σημεῖα*, som bevisa Honom såsom en guddomlig lärare. Men såsom Nikodemus kom till Jesus, så gör den redliga, om ock ännu svaga, tron, och exemplet är så mycket lämpligare, som Nikodemus var en högt uppsatt och mycket lärd man, en Öfverste och Pharisé. För de förnämte och lärde är det allrasvårast att varda såsom barn, födas på nytt och ingå i Guds rike ¹⁾. Kunde Nikodemus tro, för hvilken så många hinder voro i vägen, så är det ock möjligt för andra, blott de komma och låta sig undervisas af Jesus; tog Jesus emot Nikodemus, som kom om natten, så tar Han nog mot hvar och en som kommer. Man gifve ock här äfven i det enskilda akt uppå, huru väl Jesu tal till Nikodemus alltigenom passade för den plan, som Johannes valt för sitt evangelium. Det visar sig åsyfta, att Nikodemus skulle tro, att Jesus är Christus, Guds Son, och att han genom tron derpå skulle hafva lif i samma Guds Sons namn. Och till en sådan tro ville Johannes med sitt evangelium föra eller deri befästa sina läsare ²⁾.

Efter samtalet med Nikodemus, 3: 1—21, följer hos Johannes berättelsen om Jesu deltagande i Döparens verksamhet och dennes deraf föranledda förnyade vittnesbörd om Guds Son, hvilket slutligen går ut derpå, att *"hvilken som tror Sonen, han hafver evinnerligt lif, men den som icke tror Sonen, han skall icke få se lifvet, utan Guds vrede blifver öfver honom"*, 3: 22—36.

¹⁾ 1 Cor. 1: 26.

²⁾ Detta tilldrog sig i Jerusalem under en vistelse derstädes, om hvilken de förra evangelisterna berätta lika litet, som om nu följande Jesu besök i Judeen och Samarien (jfr om Johannis förhållande till Synoptikerne i detta afseende: *Bäumlein*, Commentar über das Evang. des Joh., Stuttgart 1863, S. 7). Dervid finner man ock, huru det, som Johannes omtalar, hos de öfrige egentligen icke skulle haft någon plats. Hvar skulle man hos någon af dem utan att våldföra sammanhanget kunna införa denna berättelse om Nikodemi besök hos Jesus eller andra dylika, och tvärtom hvar hos Johannes många af de förre evangelisternes för hvardera betecknande meddelanden?

Då Jesus derpå, efter att hafva verkat i Jerusalem och Judeen, föränledes att återvända till Galileen, kommer Han på sin väg genom Samarien. Qvinnan från Sichar, som kom att hemta vatten vid Jakobs brunn, der Jesus trött af vandringen satt Sig ned att hvila, undervisas här om tron. Det är åter den enskilda själen, men icke den ädle och höglärde Rådsherren i hufvudstaden, utan den uppenbarligen djupt sjunkna, men dock okonstlade och för evangelium tillgängliga landtsortsqvinnan; icke Juden, utan Samaritiskan. Jesu undervisning verkade hos qvinnan den tro, att hon "gick in i staden och sade till folket: Kommer och ser en man, som mig hafver sagt allt det jag hafver gjort, månne Han icke är Kristus? Då gingo de ut af staden och kommo till Honom" . . . "och mycket flere trodde för Hans Ords skull och sade till qvinnan: Nu tro vi, icke för ditt tals skull; ty vi hafve sjelfve hört och vete, att Han är sannerligen Kristus, verldens Frälsare." — Ibland Samariterne vann Jesus mera tro än i Jerusalem, 4: 1—42.

Ett par dagar derefter kom Jesus åter till Galileen, och då Han betygat, att en profet icke blir hållen i ära i sin fädernestad, så gick Han nu icke till Nazareth, utan än en gång till Kana, der han gjort Sitt första under och dermed stärkt lärjungarnes tro ¹⁾. Här föränledes Han att göra ännu ett tecken på begäran af den hjälpsökande konungsmannen från Kapernaum. Denne hänvisas dock först på trons art att icke begära tecken och under och läres tro utan att se, då Jesus icke går med Honom, utan fjerranifrån botar hans dödssjuka son med Sitt ord. Konungsmannen trodde, då Jesus sade till Honom: Gack din son lefver, och får trons lön. Redan på hemvägen möta honom hans tjenare med underrättelsen om sonens vederfående. "Och han trodde och allt hans hus", 4: 43—54.

Hade denna evangeliets första del hufvudsakligen tjenat att i Jesu person framställa Messias, Guds menniskovordne son ²⁾, vittnesbörden om Honom ³⁾, Hans verksamhet och undervisning om Sig såsom sådan till väckande och stärkande af tron ⁴⁾, så framträder deremot i

¹⁾ Vi hafva här följt *Bäumleins* uppfattning af detta svåra ställe, jfr l. c. Ss. 55 ff., der utförlig redogörelse för olika meningar är gifven.

²⁾ Inledningen visade 1) Ordet i dess egen natur 1: 1—5; 2) i dess uppenbarelse för menniskorna vv. 6—13; 3) menniskoblifvandet vv. 14—18.

³⁾ 1) Johannes döparens vittnesbörd, 1: 19—37; 2) lärjungarnes, 1: 38—49; 3) Jesu sjelfvittnesbörd a) med ord, 1: 50 f. b) med tecken, 2: 1—12.

⁴⁾ Denna Jesu verksamhet har tre stadier 1) bland Judarne, i Jerusalem och Judiska landet, 2: 13—3; 2) bland Samaritanerne, 4: 1—42; 3) bland Galileerne, 4: 43—54. — För denna indelning jfr *Westcott* l. c. 254 ff.

den nu börjande andra delen otron och motsägelsen mot denne Guds Son i förgrunden. Till denna sida sågo vi i förra delen blott de första spåren, isynnerhet framskymtande i det förhållande, som Herren Sjelf iakttog. Men i denna nya afdelning, Capp. 5—12, utvecklas fiendskapen mot Honom mer och mer, under det Han å Sin sida upptäcker och bestraffar den otro, som ligger till grund för detta fiendtliga förhållande mot Honom. Alltigenom bilda emellertid "tecken, som Jesus gjorde", berättelsernas utgångspunkt eller kärna. Fem sådana följa här på hvarandra omgifna af tal och samtal.

Redan vid Jesu nästa festbesök i Jerusalem blir det *σημειον*, som botade den sjuke vid Bethesda på en sabbatsdag, en anledning, att Judarne förföljde Jesum och sökte efter att döda Honom. Då Jesu försvar, för hvad Han gjort, låter Judarne förstå, att Jesus bekänner Sig vara Guds Son i en helt annan mening än alla andra menniskor, så "sökte Judarne ändå mer efter att döda Honom; ty Han ej allenast bröt sabbaten utan sade ock Gud vara Sin Fader görande Sig Sjelf lik med Gud." De förstodo alltså att draga denna rigtiga och nödvändiga slutsats af Jesu uppträdande och vittnesbörd om Sig Sjelf. Det nu följande talet bekräftar också på det allraotvetydigaste, att Jesus Sjelf i fullaste mening bekänner Sig till denna Judarnes uppfattning af Hans ord. Men detta tal passar äfven mycket väl in i evangeliets plan, såväl som ock särskildt i den afdelning, der det står, såsom Guds Sons vittnesbörd om Sig Sjelf mot Sina fiender. Dervid innehåller det ock mycken undervisning om tro och otro, t. ex. i de orden: "Sannerligen, sannerligen säger jag eder, hvilken som hör mitt tal och tror Honom, som mig sändt, han har evinnerligt lif", och sedan synnerligen mot slutet af det 5:te capitlet.

Tvenne nya "tecken", spisandet af 5000 män och Jesu gående på hafvet, inleda undervisningen om det lifsens bröd, som nedkommer från himlen, hvilket Jesus sade Sig vara, och om Hans kött såsom den rätta maten, Hans blod såsom den rätta drycken, hvars njutande gifver evinnerligt lif. "Men många af Hans lärjungar sade, då de hörde det: detta är ett hårdt tal, hvem kan höra det", och det säges vidare: "Ifrån den tiden gingo många af Hans lärjungar sin väg och vandrade icke längre med Honom. Då sade Jesus till de tolf: Icke viljen I ock gå bort? Svarade Honom Simon Petrus: Herre till hvem skole vi gå? Du hafver eviga livvets ord, och vi hafva trott och insett, att Du är Christus, Guds Son. Så långt hade med Petrus de rätta lärjungarne nu kommit i kunskap om Jesu person. — Huru stor å andra sidan otron var, huru långt motsägelsen mot Jesus stigit, visar den anmärkning, hvarmed 7:de Cap. börjar, att Jesus vistades i Gali-

leen och icke ville vistas i Judeen, därför att Judarne foro efter att dräpa Honom. Talrika yttringar af ett sådant Judarnes sinnelag finna vi under derpå följande löfhyddofest, jfr 7: 12, 19 f., 25, 30, 32, 44 ff. I samma mån som Jesus allt friare vittnar om Sig Sjelf och straffar otron, stegras bitterheten å fiendernas sida allt mera. De kallade Jesum en Samarit, som hade djefvulen, 8: 48, och ville stena Honom, 8: 59.

Ännu ett *σημεῖον*, den blindföddes botande, visar åter trons och otrons beskaffenhet. Den här gifna lärdomen sammanfattas i Jesu ord: "Till en dom är jag kommen i denna verlden, att de som icke se skola varda seende, och de som se skola varda blinde", 9: 39. Då några Phariseer fråga, om *de* väl menades med de blinde, tager Jesus deraf anledning, att i 10:de Cap. framställa liknelserna om dem, som ingå i färgården öfver stängslet och äro tjufvar och röfware, samt om dem, som äro legoherdar i motsats mot den gode herden. Men i dessa bilder undervisar Jesus om trons beskaffenhet och förhållande till Honom. Under tempelvigningssfesten göres nytt försök att stena Jesum, som ock beskylles häda Gud.

Berättelsen om Lazari uppväckelse i 11:te Cap., det största *σημεῖον* ¹⁾, som öfverhufvud i evangeliet förekommer, har ock den karakter, som utmärker det öfriga. Isynnerhet betecknande äro Jesu ord till Martha: "Jag är uppståndelsen och lifvet, hvilken som tror på mig, han skall lefva, om han än död blefve, och hvar och en som lefver och tror på mig, han skall icke dö evinnerligen: tror du det?" och dertill Marthas svar: "Ja, Herre, jag tror, att Du är Christus, Guds Son, som komma skulle i verlden." vv. 25—27. Då många trodde på Jesum, efter det de erfärit detta öfvervåldigande *σημεῖον*, så kom det nu till formlig rådplägnings om Jesu dödande, vv. 45—53.

Men Jesus drog sig undan från Jerusalem och dess närmaste omgifning intill den sista påsken, vv. 54 ff. Sex dagar före denna fest kommer Han åter till Bethanien, 12: 1. Såsom allvetande Gud säger Han Marias smörjelse, hvarmed hon öfvergjuter Hans fötter, redan nu af henne vara bevarad till Hans begrafnings dag. Likaså förkun-

¹⁾ Detta är äfven det sista *tecken*, som Johannes meddelar. Tillsamman har han närmare fäst sig vid *sju* af de många, som Jesus gjorde under Sin verksamhetstid intill det sista lidandet. 1) Förvandlingen af vatten i vin, 2: 1 ff.; 2) Konungsmannens Son, 4: 46 ff.; 3) den sjuke vid Bethesda, 5: 1 ff.; 4) de femtusendes spisande, 6: 5 ff.; 5) vandringen på Tiberias haf, 6: 19; 6) den blindföddes botande, 9: 1 ff.; 7) Lazari uppväckelse, 11: 1 ff. — *Sju* voro ock de Jesu tal, som Mattheus anförde. Om det heliga sjutalets betydelse, se *Herzogs R. E. Art. "Zahlen bei den Hebräern"* af *Leyrer*.

nar Han af olika anledningar Sitt lidande och Sin död, vv. 24 ff., 32, 35 f., lär om trons försakelse och trons lön, 25 f. och om nödvändigheten att vandra i ljuset och tro på ljuset, 35 f. Och nu i slutet af hela denna del af evangeliet, hvilken mest afsett att visa otrons förhållande till Jesu person och lära, heter det först: "och ändock Han gjorde så många tecken för dem, trodde de icke på Honom", och detta förklaras ske, för att den genom Esaias förkunnade förstockelsedomen skulle fullbordas. Derefter beskrifves halftron, som icke kommer till bekännelse. Sist slutar hela afdelningen med ännu ett Jesu yttersta vittnesbörd om Sig Sjelf, det sista offentliga, åtföljdt af löften för tron och varningar mot den förderfliga otron, 12: 37—50.

I evangeliets sista afdelning urskiljas lätt tre underafdelningar, a) 13:—17:, b) 18:19:, c) 20: Först målar evangelisten i lefvande färger Jesu kärlek till lärjungarne, och huru Han undervisat dem såväl att älska hvarandra, såsom Han älskat dem, Cap. 13, som ock att i tron på Honom söka tröst öfver Hans bortgång och kraft att älska Honom, hvartill också den utlofvade Sanningens Anda, Hugsvalaren, skulle vara deras ständiga hjälp, Cap. 14. Såsom vinstockens grenar äro sammanvuxna med stammen, så skulle de i tro och kärlek vara förenade med Herran. Af Honom skulle de hafva allt lif, allena i Honom kunna älska hvarandra inbördes; men om de förblefvo i Honom, så skulle världen hata dem, såsom de hatat Honom; ty tjenaren är icke förmer än sin herre. Men såsom världen hatat Jesum utan sak, så skola lärjungarne hatas endast för Hans namns skull. Men äfven i den svåraste förföljelse, om de utskjutas af synagogorna, om man anser såsom gudstjenst att döda dem, skola de dock veta, att Jesu bortgång skett, för att de skola hafva tröst och se Honom igen. Verlden skall straffas af den Heliga Anda, men lärjungarnes bedröfvelse skall vändas i glädje. "Fadren Sjelf har eder kär, efter det I haden mig kär och trodden, att jag är utgången af Gudi." Sålunda Capp. 15 och 16. Alla dessa capitel, Jesu afskedstal till lärjungarne, innehålla en utförlig undervisning om trons följder, frukter, bevarande, o. s. v. Det torde ligga en hög visdom deri, att just dessa sidor här i Jesu sista tal till de Sina företrädesvis framhållas. — Derefter följer ock slutligen Jesu öfverstepresterliga bön ¹⁾ i 17:de Cap., som, så mycket det i menskligt språk är möjligt, betygar, att Bedjaren är Guds Son, och att i tron på Honom är evinnerligt lif. Han sammanfattar också här till föremål för sin förbön alla, som någonsin skulle komma att

¹⁾ Benämningen *precatio summi sacerdotis* tillskrifves *Chytræus*, jfr *Meyer* till Joh. 17: 1.

stå i trosförhållande till Honom, med bön, att detta måtte varda af rätt art till evinnerligt lif.

Med afseende på Johannis berättelse om Jesu lidande och död, Capp. 18 och 19, gäller, enligt hvad vi redan under Lucas ¹⁾ sagt, att den mycket liknar de öfrige evangelisternes. Men äfven Johannes har utmärkande egendomligheter. På Guds Sons blotta *ἐγώ εἰμι* föllo de beväpnade fienderna till marken, Judarne anklaga Jesum inför Pilatus att hafva gjort Sig Sjelf till Guds Son, Jesu sista ord på korset är i all synnerhet ett ord för tron: *Τετέλειονται*. För tron är det också uti meddelandet om det spjutstygn, som öppnade Jesu sida, en tröstlig förvisning, att Han var sannfärdeligen död; såsom ock i Nikodemi förhållande vid begrafningen en annan, att äfven den i begynnelsen svaga och fruktande tron kan blifva stark och frimodig.

Det Johannes upptecknat om Jesu uppståndelse saknar ej heller öfverensstämmelse med hans evangeliis allmänna karakter. I 20:de Cap. omtalas först, huru Maria från Magdala, medan det ännu var mörkt, kom till grafven och icke fann Herran mera der, huru hon förkunnade derom för Petrus och Johannes, som ock kommo, sågo och trodde. Men för Maria, hvars kärlek till Herran, som förlåtit henne många synder, hade drifvit henne till grafven före alla andra, uppenbarar sig den Uppståndne först af alla; men hvad Han säger, innehåller ett vittnesbörd, att Han är Guds Son i uteslutande mening: "Jag far upp till *min* Fader och *eder* Fader, och till min Gud och *eder* Gud." På aftonen af uppståndelsedagen visar Sig Herren för de församlade lärjungarne. Förr hade Han dels i symbolisk handling, fotatvagningen, undervisat lärjungarne om syndaförlåtelsen, dels med ord tillförsäkrat dem densamma för egen del ²⁾. Men på Herrans tillförsäkran om syndernas förlåtelse hvilat tron om lif i Hans namn. Efter Sin bortgång ville Jesus ock genom Sina lärjungar meddela tillsägelsen om syndaförlåtelse. Med fläkten af Sin förklarade Anda, ännu icke till graden pingstens ³⁾, hvilken Han efter Sin upphöjelse ville sända från Fadren, berör Han dem, sägande: "Tager Helig Anda, om I förlåten någras synder, skola de förlåtas dem, om I behållen någras, så skola de behållas." Ingen annan än Guds enfödde Son kan gifva en sådan magt med sin Anda. -- "Men Thomas, en af de tolf, ... var icke med dem, när Jesus kom. Då sade de andre lärjungarne till honom: Vi sågo Herran. Sade han till dem: Utan jag ser hålen efter spikarne i Hans händer och sticker mitt finger i hålen efter spikarne och sticker

¹⁾ S. 61.

²⁾ 13; 10; 15: 3.

³⁾ "Arrha Pentecostes" kommenterar Bengel.

min hand i Hans sida, tror jag det icke. Och åtta dagar derefter voro åter Hans lärjungar inne och Thomas med dem, och Jesus kom vid stängda dörrar och stod midt ibland dem sägande: Frid vare eder. Sedan sade Han till Thomas: Räck hit ditt finger och se mina händer, räck hit din hand och stick henne i min sida och var icke otroende utan troende! *Ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ὁ κυρίός μου καὶ ὁ θεός μου. λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὅτι ἐώρακάς με πεπιστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.* Denna Thomas' bekännelse och Jesu deraf föranledda utsago bilda, kan man säga, på en gång evangeliets höjdpunkt och egentliga slut¹⁾. Men den omsider öfvervunne tviflarens ord hafva ock i alla tider varit och skola väl fortfarande blifva en förargelseklippa för dem, som icke tro. Ej underligt. Då de uppenbarligen, sådana de föreligga, innefatta en otvetydig bekännelse om Christi guddom, måste man förfälska eller förtyda ordalydelsen för att kunna urskulda sin otro eller i dessa ord inlägga den bekännelse, som det faller hvar och en lägligt att för sin del afgifva²⁾.

¹⁾ För ställets utläggning jfr *Bengel*, *Meyer*, m. fl., i motsats mot *Lücke*, *Bäumlein* och andra.

²⁾ Herr *V. R.*, som menar sig hafva gjort en "samvetsgrann undersökning" af "*Bibels lära om Kristus*" (vi följa 2:dra upplagan, Göteborg 1862), må föra deras talan, som förneka att Christi guddom i detta ställe är uttalad. "Redan Theodorus af Mopsvestia (död 429), en af antiokeniska skolans utmärktaste skriftforskare, samt efter honom många nyare utläggare hafva antagit, att det utrop, som häpnaden öfver Jesu oväntade åsyn afpressade Thomas, gällde icke honom, utan Gud. Sådane utrop till Gud i ögonblick af öfverraskning eller faror hafva varit vanliga hos alla folk och i alla tider." Så säger *V. R.*, S. 95 f. Men då Theodorus (jfr *Meyer* till detta ställe) kommenterar: "quasi pro miraculo facto Deum collaudat", menar han väl dermed något annat och mera än *V. R.* Emellertid hafva båda mycket misstagit sig om betydelsen af Thomas' ord. Vore dessa att betrakta såsom "utrop till Gud i ögonblick af öfverraskning eller faror", så kunde man ej heller ur dem draga någon slutsats till att tviflet hos Thomas af Herrans åsyn öfvervunnits. Thomas kunde då lika väl, såsom han med de andre lärjungarne en gång förut gjorde, då Jesus gick på Galileiska sjöu, hafva trott sig se ett spöke. Till ett så allmänt utrop skulle ock Jesu omedelbart följande ord om tron passa illa. Men ej heller går det an att, med Theodorus, i Thomas' yttrande se ett Gud Faderns prisande för Jesu uppståndelse. Äfven det förbjödes uttryckligen af det omständliga *ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ*, hvilket evangelisten snarare kunde synas afsigtligen hafva satt för att om möjligt afskära alla tvifvel om rätta betydelsen af de följande orden. Då *V. R.* i 2:a noten till S. 95 påstår, att uttrycket *εἶπεν αὐτῷ* "endast afser personen, som föranledt det derpå följande yttrandet och till hvilken det är rigtadt, men icke personen, om hvilken det gäller, så synes, äfven om så är, dermed ingenting vara

För att rätt förstå dessa ords betydelse för evangeliet i det hela måste vi dock i vissa delar kasta en återblick öfver allt det föregående.

bevisadt. Här är ej fråga om, hvem orden *εἶπεν αὐτῷ* angå. Derom äro väl alla ense; men det gäller att bestämma, hvad de följande orden innebära, och hvem de gälla. Och här synes oss icke något annat blifva öf-
 rigt än det, äfven af V. R. såsom en möjlighet gjorda, erkännandet, att Thomas omsider verkligen öfvergått från tvifvel "till guddomlig tillbedjan af den för hans ögon stående, från döden uppväckte Messias"; men ingalunda är här ett blott "tillbedjande utrop", ej heller hafva orden "framkallats i ett ögonblick af högsta möjliga öfverraskning och hänförelse." Hvarför vi säga att här icke kan vara något sådant den högsta möjliga öfverrasknings utrop, hvarigenom Thomas "slår öfver från den ena motsatsen till den andra", S. 96, eller, såsom det ock heter (Bilagan S. 44), "i häpnaden slagit från tviflets ytterlighet öfver i tillbedjandets", det kan redan af det ofvan sagda inses. Fästa vi oss här, vid en närmare undersökning af saken, mindre vid sjelfva utropet, såsom V. R. kallar det, än vid den ytterlighet, det skulle innebära, så veta vi till en början icke, huru vi skulle kunna psykologiskt förklara, att en så noga pröfvande tviflare, som Thomas visat sig vara, skulle på en gång blifvit så utomordentligt okritisk. Icke skulle Thomas bekänt Jesum såsom sin Herre och sin Gud, om han icke just genom en mängd Jesu utsagor och förutsägelser, som i Hans uppståndelse blifvit bekräftade och fullbordade, funnit sig efter mogen öfverläggning tvungen till att omsider göra denna slutsats, då han nu såg Mästaren åter lefvande och framför sig. — Alldeles falskt är det vidare, att med förutsättning, att Thomas skulle slagit öfver i en ytterlighet af tillbedjan, påstå, det "ju äfven då en tillrättavisning från Jesu sida varit obehöflig och förutsatt ett förbiseende af lärjungens psykiska tillstånd för ögonblicket" (Bilagan, l. c.). Jesus hade i alla händelser, äfven om Han varit blott en i vanlig mening hederlig karl, måst tillrättavisa ett sådant misstag, ja en så himmelskriande villfarelse, för Thomas', för de elfvas, för Sin egen skuld. Men nu följer icke allenast icke någon tillrättavisning, utan icke ens den minsta häntydning på någon origtighet. Tvärtom, Jesus upptar, gillar och bekräftar i Sitt svar Thomas' utsago och hänvisar på sanningen att blifva vid den tro, som deri bekännes, äfven utan att se. Skulle väl ock händelsen, fattad såsom V. R. gör, vara värd att bilda slutpunkten i det djupaste, det mest andliga af evangelierna? Skulle detta enligt Johannes vara kronan på den Uppståndnes lif och undervisning till tro på Sitt namn? I sanning ett jämmerligt slut på det andligaste evangeliet! Och hvad skulle vi tänka om en sådan Messias? — I Apostlagerningarnes 12:te capitel 23:dje versen står omtaladt, huru folket, sedan den i sin konungsliga skrud på domstolen i Cæsarea sittande Herodes Agrippa tilltalat det, derefter utropade: "Guds röst är detta och icke människors." Men utan att vi erfara något om, huru Herodes upptagit detta hädiska smicker, ehuru det lätt låter ana sig, att det var honom angenämt, berättas genast derpå: "Och strax slog honom Herrans engel, därför att han icke gaf Gudi äran; och han vardt upprätn af maskar och gaf upp

Redan första versen af Johannis evangelium utsäger, såsom vi hafva

andan." Hvad vi veta om den Christus, som V. R. tillskapat åt sig, är vida värre, än det som Apostlageringarne omtala om Herodes Agrippa. Huru ojemförligt högre än V. Rs idealmänniska stode icke Paulus och Barnabas, jfr Ap.G. 14: 11—19. Consequensen af V. Rs framställning af blott denna berättelses innehåll synes oss icke kunna blifva någon annan än den, att den uppståndne Jesus Christus enligt densamma bevisat sig vara en bedragare och gudsförsmädare. Vill V. R. icke draga denna slutsats, så återstår väl endast, antingen att *han* drager den andra motsatta och med Thomas till Jesus Christus *bekännande* säger: *ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου*, eller att *vi*, som af Aposteln Johannes lärt känna, i hvad mening Jesus är Christus, påminne oss samme Apostels ord i första brevet (2: 22 f). "Hvem är lögnaren, om icke den som förnekar, att Jesus är Christus? Den är Antichrist, som förnekar Fadren och Sonen; hvar och en som förnekar Sonen, har ej heller Fadren." Emellertid hvilat icke Johannis, långt mindre Bibelns, lära om Christi guddom blott på detta ställe. Såsom vi nemligen tro ensamt riktigt, hvad Herr V. R. tycker minst sannolikt, att Thomas med sin bekännelse "velat förguda Messias" eller, såsom vi hellre uttrycka oss, velat uttala sin fulla och vissa öfvertygelse, att Jesus Christus Guds Son Sjelf är Gud, så förneka vi alldeles, att detta "måste betraktas som ett enstaka drag, förklarligt af de omständigheter, under hvilka det skedde, men för öfrigt utan ringaste kristologiska betydelse", (V. R. l. c. S. 98). Att ett sådant drag, som ett falskt förgudande af Jesu person, af de omständigheter, under hvilka det skedde, omöjligen läte förklara sig, hafva vi redan sett. För att visa, att en bekännelse, sådan som den Thomas afgifvit, icke är ett enstaka drag, behöfva vi icke nu hänvisa på Skriften i allmänhet och i dess sammanhang, ja icke ens på öfriga Johanneiska skrifter. Hela Johannis evangelium, om vi fästa oss blott vid detta, blir alltigenom en rent obegriplig väfnad af osanningar, såvida icke Jesus Christus är Gud. Derför är alldeles falskt, hvad V. R. på ett annat ställe (Bil. S. 44) säger om Aposteln: "Att det utrop, som han lägger på Thomas' läppar, skulle af någon missförstås derhän, att man häruti såge ett "bevis" för Jesu guddom, måste han såsom förnuftig människa desto mindre anat, som hans skrift för öfrigt så noga och klart skiljer mellan Gud och Messias." Att Johannes "noga och klart skiljer mellan Gud och Messias", kan visserligen låta höra sig; men derför skiljer ock kyrkoläran noga och klart mellan Fadren och Sonen, då den talar om två olika personer i ett och samma guddomsväsende. Men falskt är, att Aposteln skulle betraktat såsom ett missförstånd, om man i Thomas' bekännelse såge ett bevis för Jesu guddom. De slutsatser, som i detta fall dragits från det närmaste sammanhang, i hvilket de ifrågavarande orden stå, bekräftas till fullo, om man ser på hela evangeliet. Huruvida Aposteln derför förlorar rätten att betraktas såsom "förnuftig människa", derom kunna endast de, som sjelfve äro förnuftigare än V. R., fälla giltig dom. Att Johannes verkligen framställer Jesus Christus såsom Gud, hoppas vi ytterligare kunna uppvisa genom vår följande undersökning.

sett, Ordets, Jesu Christi, guddom¹⁾). Det som i denna inledning tjennar att bevisa Christi guddom uttalas der såsom allmängiltigt (objektivt sannt) ur Apostelns medvetande och erfarenhet om Guds Son. För de sålunda i inledningen, med afseende på denna punkt såsom ock i annat, uttalade allmänna sanningarne gifver han i evangeliet den historiska bevisningen. Vi vilja nu endast fästa oss vid den utsagon, att Jesus är Gud, och söka se, huru Aposteln bevisar detta, utan att dock afse att göra ens det tillfullo. Vi hafva funnit, att just ådagaläggandet, att Jesus är Guds Son, utgjorde sjelfva hufvudmomentet i Johannis evangelium. Isynnerhet voro vittnesbörden om Jesus talrika i begynnelsen af detsamma. Johannes döparen betygade, att Jesus var den som varit före honom, det "Guds lam som borttager världens synder" och senare: "den som af himlen kommer och är öfver alla." Andreas vittnade för sin broder Simon: "Vi hafva funnit Messias", Philippus för Nathanael: "Den, som Moses i lagen har skrivit om och Profeterna, hafva vi funnit, Jesum Josefs son af Nazareth." Nathanael gaf Jesus det intyget: "Rabbi, Du är Guds Son, Du är Israels konung." Nikodemus åter bekände, redan då han först kom till Jesus, att Jesu tecken bevisade Honom vara en af Gud sänd lärare; Samaritiskan och Samariterne åter, att Han var Kristus världens Frälsare. Dessa vittnesbörd om Jesus hafva alla det gemensamt, att de innehålla andras omdömen om Honom. Han har ännu icke uttryckligen vittnat om Sig Sjelf något annat, än att Han är "menniskones son", och äfven detta, efter det Johannes och de första lärjungarne på grund af hela Jesu uppträdande redan afgifvit be-kännelser, som inneburo vida mer. Endast inför Samaritiskan bekänner Jesus Sig i denna del af evangeliet uttryckligen såsom den komne Messias. Alla dessa vittnesbörd äro dock blott att anse såsom förberedelser för dem, som komma skulle.

I andra afdelningen börja egentligen i motsats mot otron Jesu muntliga intyg om Sig Sjelf, och vi finna genast, i hvad hög mening de böra förstås. Då Jesus botat den sjuke vid Bethesda och Judarne förföljde Honom, emedan det skett på en sabbat, sade Jesus till dem: "Min Fader verkar intill nu, och jag verkar ock." Men Judarne sökte därför "än mera att döda Honom, ty han ej allenast bröt sabbaten, utan ock sade Gud vara sin Fader, görande sig sjelf lik med Gud." Och i det tal, som Jesus häraf föranledd höll, säger Han omedelbart

¹⁾ Hvad *V. R.* deremot anför har vederlagts i den granskning af hans arbete, som finnes i *Theol. Tidskrift af A. F. Beckman*, 1862, Ss. 225 ff. 1863, Ss. 1 ff. För inledningen till Johannis evangelium, se isynnerhet årgången 1863, Ss. 6 ff.

derefter: "Sonen kan intet göra af sig sjelf utan det han ser Fadren göra; ty allt det Han gör, det gör ock Sonen." Vidare: "såsom Fadren uppväcker de döda och gör dem lefvande, så gör ock Sonen lefvande, hvem han vill." Så redan i begynnelsen af evangeliets andra del ¹⁾. Tage vi ett annat exempel längre fram, så finna vi, huru, sedan Jesus botat den blindfödde och liknat Sig vid den gode herden, många bland Judarne om Honom bekänna: "Han har djefvulen och är ursinnig" ²⁾. Då Jesus derefter återkommer till Jerusalem ³⁾, affordra Honom Judarne en fri och öppen bekännelse, om Han är Christus. Herren hänvisar på Sina redan afgifna förklaringar att så förhöll sig och på Sina gerningar, men tillägger dock bland andra bekräftelser: *ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἑσμεν*. Huru detta är menadt, blir sedan än klarare af det strax efter följande: "Gör jag icke min Faders gerningar, så tror mig icke, men gör jag dem, tror då gerningarne, om I icke viljen tro mig, på det I skolen förstå och tro, att Fadren är i mig och jag i Fadren" ⁴⁾. — Jesus och Fadren (*ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ*), de två personerna äro ett, Fadren är i Jesus och Jesus är i Fadren; men *ἐν ἑσμεν* säger Jesus, icke *εἷς*, ty dermed skulle personåtskilnaden upphäfts, Jesus hade icke då kunnat sätta ett *καί* mellan *ἐγὼ* och *ὁ πατήρ* ⁵⁾.

Judarne hade väl insett den oundvikliga consequensen. När Jesus hade sagt: "Jag och Fadren äro ett" ⁶⁾ ville de stena Honom, och då Jesus när de upptogo stenarne sade: "Jag hafver många goda gerningar visat eder af min Fader, för hvilken af dem stenen I mig?" svarade de: "För god gernings skull stena vi dig icke, utan för hädelses skull, och att du, som är en menniska gör dig sjelf till Gud." Detta förekommer i 10:de Cap., och i slutet af denna afdelning, der Jesus betygar sig för Judarne och möter deras otro, säger Han bland annat: "den, som tror på mig, han tror icke på mig utan på Honom, som mig sändt hafver, och den mig ser, han ser Honom, som mig sändt hafver" ⁷⁾.

Om vi, utan att här afse inledningen, sammanställe, hvad dessa evangeliets båda första hufvuddelar lära om Jesu sjelbetygelse och vittnesbörden om Honom, så visar sig, enligt Johannis framställning,

¹⁾ Cap. 5.

²⁾ 10: 1 ff.

³⁾ 10: 22 ff.

⁴⁾ 10: 37 ff.

⁵⁾ Bengel säger: "Per *sumus* refutatur Sabellius; per *unum* Arius."

⁶⁾ "In his verbis Jesu plus viderunt cæci Judæi, quam hodie vident Antitrinitarii. Si Judæi putassent, Jesum haberi velle tantum pro divino homine, ac non pro Filio Dei, qui tam vere sit Deus, quam filii hominum sunt homines, non dixissent: *tu homo cum sis, facis te ipsum Deum*, neque blasphemiam eum postulassent." Bengel.

⁷⁾ 12: 44 f.

Hans olika förhållande vid människors tro och vid deras otro i allmänhet vara följande. Der Han omfattas med tro, låter Han Sin person och Sina gerningar hos lärjungarne sjelfve verka vittnesbörd om Honom, hvilka då blifva olika i mån af olika insigt. Så var förhållandet särdeles i det första men ock i de öfriga capitlen af första afdelningen. Otron åter, som förhärdar sig mot intrycket af Jesu person och gerningar, erhåller dock det ena muntliga vittnesbördet efter det andra, det ena klarare än det andra om Jesu guddomlighet; ty otron skall betagas all möjlighet till ursäkt. — I evangeliets tredje hufvuddel visar sig åter, huru äfven åt de troende gifvas allt högre intyg om Jesu person. "Den som söker han finner" och åt "honom som hafver skall gifvet varda." Men vi se ock, att den sanna tron icke är lättrogen eller ytlig. Lärjungarne inse sin okunnighet, men de vilja gå på djupet. De anamma sanningen gerna om ock långsamt. Låtom oss taga ett par exempel med hänsyn till Jesu sjelfbetygelse. I 14:de Cap. talar Jesus på qvällen före Sitt sista lidande till Sina lärjungar om Sin bortgång och säger dervid¹⁾: "Hvart jag går veten I, och vägen veten I." Märkom då väl, att det sedan är just Thomas, som derpå säger: "Herre, vi vete icke, hvart Du går, och huru kunne vi veta vägen?" Denna omständighet är af stor betydelse för Thomas' förhållande efter Jesu uppståndelse. Att han icke, då det gafs, förstått Jesu efterföljande svar, är deraf klart; men det är nog troligt, att Thomas därför icke glömt det, och att det ock hade sin del i frambringandet af Thomas' slutliga trosbekännelse. Jesus hade nemligen på Thomas' fråga om vägen svarat: "Jag är vägen, sanningen och lifvet; ingen kommer till Fadren utan genom mig. Känden I mig, så känden I ju ock min Fader, och nu kännen I Honom och hafven sett Honom." Häri är Jesu guddom och väsensenheten med Fadren lika klart uttalad, som omedelbart derefter i svaret till Philippus på dennes bön²⁾: "Herre, låt oss se Fadren, så hafve vi nog." "Sade Jesus till honom: Jag är så lång tid när eder, och du känner mig icke, Philippe; den mig ser, han ser Fadren, och huru säger du: Låt oss se Fadren? Tror du icke, att jag är i Fadren och Fadren i mig? Orden som jag talar till eder, talar jag icke af mig sjelf: Fadren som är i mig, Han gör gerningarne. Tror mig, att jag är i Fadren och Fadren i mig; eljest tror mig för gerningarnes skull"³⁾. — Det anförda

¹⁾ 14: 4.²⁾ 14: 8 ff.

³⁾ Vid flere af Jesu vittnesbörd om Sig Sjelf hafva vi i denna öfversigt ej fästat oss, såsom då Han säger: *ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς*, 6: 48, *ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου*, 8: 12, *ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων*, 10: 7, m. fl., hvilka, såväl som det 15:de capitlets *ἐγώ εἰμι ἡ ἀμνηστος ἡ ἀληθινή*, afse att betyga Honom vara detta allt hvar för sig i absolut mening.

torde vara nog för att nu förstå både Thomas' själsställning vid tiden för Jesu uppståndelse och den slutliga bekännelse, som vissheten, att Jesus verkligen var uppstånden, nödvändigt aftvang honom. Jesu utsagor om Sin guddom hade väl af lärjungarne blifvit hörda och, till en del åtminstone, bevarade i minnet, men till deras verkliga tros-egendom hade de ännu ej blifvit. Det fattades dem än den fullare andeliga insigten i Jesu person. När derföre Jesus blef tillfångatagen, korsfäst och sannfärdeligen död, då var det ock tillsvidare ute med deras tro, hvilken numera icke hade några *συνετα* eller *ἔργα* att hålla sig till. De hade icke trott mera, än de sett. Till en tro på Jesum motsvarande Ebr. 11: 1 var det hos dem ännu icke kommet och kunde ej heller hafva varit det; ty den förutsätter Jesu död, uppståndelse och himmelsfärd. De hade menat, att Han var den, som förlorsa skulle Israel; men nu var deras hopp graflagdt. Då visste väl Thomas, hvart Herren gått, och vägen visste han: genom korsfästelse och död all världens väg — ned i grafven. Men på denna väg hade ock Jesu lif blifvit Thomas en gåta; Herrans ord hade för Honom förlorat sin väsentligaste kraft, Hans löften voro utan uppfyllelse. Tviflet bemäktigar sig Thomas' själ. — En enda lösning af alla svårigheter återstår väl ännu; men derpå har Thomas ingen tanke. Den utvägen, att Jesus såsom lifsens Furste skulle kunna stå upp ifrån döden och så förverkliga alla förhoppningar, uppfylla Sina ord, bevisa Sig såsom vägen, sanningen och lifvet, låg helt och hållet utom Thomas' synkrets. Då derför uppståndelsen omtalades, var det Thomas icke heller möjligt att tro den. Hans tvivel var så envist, att han nu ej litade på alla sina medlärjungars utsago. De kunde hafva sett miste. Thomas ville pröfva noga, se sjelf med egna ögon, undersöka med egna händer. Finge han det göra, då visste han nog, hvilken slutsats deraf måste dragas såsom den nödvändiga consequensen af Jesu hela föregående lif. — Och då nu Herren lämpar sig efter tviflarens läge och kommer hans svaghet till hjälp, så försvinner omsider den natt, som omtöcknat dennes inre, och han uttalar blott sitt återvaknade trosmedvetandes innehåll, då han säger till Jesus: *Ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου* 1).

1) "Så att den förr så tviflande, nu ändtligen öfverbevist, förbisprang de flesta öfriga i kraftig tro på Jesu sanna guddom." *Melin*, till detta ställe. Jfr *Meyer*. — Så litet är sålunda *V. R:s* påstående, att denna Thomas' bekännelse om Christi guddom skulle vara ett enstaka drag utan ringaste christologiska betydelse, att den, såsom vi sett, grundar sig på en hel följd af Jesu utsagor, sådana vi finna dem alltigenom i hela Johannis evangelium, såsom den ock är uttrycket af en mognad insigt i Jesu lif, och hos evangelisten Johannes slutmomentet i bevisningen för Jesu guddom.

Detta slut står äfven i det innerligaste sammanhang med början af Johannis evangelium, och härutinnan är hos Johannes ett synnerligt djup i uppfattningen. Han hade begynt med att uttala den allmänna sanningen, att Jesus, *ὁ λόγος*, är Gud. Den historiska bevisningen derför har han på mångahanda sätt gifvit i evangeliet, dels genom anförande af åtskilliga *σημεῖα*, som Jesus gjorde i Sina lärjungars åsyn, dels genom dessas och Jesu egna vittnesbörd. Dervid har Aposteln ock ständigt låtit vara sig angeläget att visa, huru både otron och tron förhållit sig till Jesu vittnesbörd om Sig Sjelf, vare sig Hans ord eller gerningar. Ehuru vi ofta erfarit sådana Jesu utsagor, som ovilkorligen inneburo, att Jesus bekände sig vara Guds Son i den mening, att Han sjelf vore Gud, lik Fadren och ett med Honom, hvilket ock de skarpsynte fienderne insågo, då de anklagade Honom för hädelse och ville stena Honom, så har Aposteln dock ingenstädes under framställningens gång låtit oss veta, att lärjungarne insett denna sanning eller aflagt en dermed öfverensstämmande bekännelse. Vi hafva ock icke ur något af evangelierna anledning till en förmodan, att deras troserfarenhet före Jesu uppståndelse kommit till en sådan utveckling. Dess höjdpunkt hade ditintills varit uttalad i Petri bekännelse: "Du är Christus lefvande Guds Son." Men då Jesu hela lif genom Hans uppståndelse, det fullkomliga beviset, att Han i guddomlig magtfullkomlighet öfvervunnit döden, hade fått sin fullbordan och alla Hans ord sin bekräftelse, så bringas ock den segast tviflande af de elfva att i Jesus erkänna sin Herre och sin Gud. Och då det enskilda subjektet genom alla tvifvel bragts fram till erkännande af denna objektiva sanning, har det ock i djupaste grad insett, i hvilken mening Jesus är Christus, Guds Son. Det tror då på Bibelns lära om Christus. Till denna tro hade lärjungarne, Thomas sist men derföre icke minst klart, blifvit bragta genom Jesu *σημεῖα* ¹⁾. Deras tro skulle nu föras till den högsta graden. Thomas hade trott, emedan han sett; men Herren, som härefter upphör att synligen vistas ibland dem, hänvisar honom slutligen på det, som ännu återstod: "Efter du såg mig, Thoma, tror du, salige äro de, som icke se och dock tro." Och denna makarism — så betydelsefull för oss och alla de släkter, som före oss i viss mening varit hänvisade på att tro utan seende — öfverensstämmer åter fullt

¹⁾ Det tillhör det guddomliga lärandets visa ekonomi, att frälsnings-sanningarne icke påtvingas någon. De äro alla uttalade i Skriften, men isynnerhet de högsta så, att de dölja sig för otron och af tron finnas endast genom sökande, genom andligt arbete. I enlighet härmed visar sig ock Jesu undervisning om Sin guddom, enligt Johannis evangelium, hafva varit inrättad.

med den beskrifning, Ebreerbrevets författare gifver på tron, sådan dess natur nu är, då dess föremål är öfververldsligt och för de yttre sinnena otillgängligt: "Tron är visshet om det man hoppas och öfvertygelse om det man icke ser" ¹⁾).

Men med den sent omsider öfvervunne tviflarens stora bekänneelse, att Jesus är Herren och Gud, och med Jesu saliggrisande af dem, som detta tro äfven utan sina yttre sinnens intyg ²⁾), har evangelisten Johannes hunnit målet för sin framställning af några σημεία, som Jesus gjort inför sina lärjungar, och af den undervisning, som vid dem anknutits, på det de skulle tro, att Jesus är Christus, Guds Son, och att de genom tron skulle hafva lif i Hans namn. Nu tillägger han endast först denna anmärkning: Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν, ἃ οὐκ ἔστιν γέγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· och sedan till sist just det omtalade ändamålet med hela sitt evangelium: ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσῃτε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ³⁾).

Det har redan blifvit sagdt, att Johannis evangelium härmed nått sitt slut, och dock följer ännu det 21:sta Cap. Dettas äkthet och fulla kanonicitet kan icke heller med något antagligt skäl bestridas ⁴⁾), då det icke saknas i någon af de äldre handskrifterna. Vi erkänna det därför ock såsom ett kanoniskt bihang till evangeliet; men vi bestrida, att det skulle kunna anses vara en egentlig del af detsamma och såsom sådan passa in i dettas plan eller utgöra dess egentliga slut.

¹⁾ Ebr. 11: 1.

²⁾ "Das Providentielle dieses Zweifels" — nemligen Thomas' — "ist nicht zu verkennen; es dient unserm Glauben", säger *Bäumlein* till Joh. 20: 9.

³⁾ Att Johannes alltigenom fasthållit den i dessa slutord uttalade föresatsen, kan ytterligare bestyrkas äfven deraf, att han i sitt evangeli fortgång mer än någon annan af evangelisterna hvar i sitt brukar några af de ord, som i detta hans eget angifvande af evangeliets hufvudinnehåll äro väsentligast. Ordet σημείον har Johannes 17 gånger, Mattheus 11, Marcus 7, Lucas 10; ζωή finnes hos Johannes 36 (dervid uttrycket ἔχειν ζωὴν 15 gånger), hos Mattheus 11, hos Marcus 4, hos Lucas 6; πιστεύειν förekommer hos Johannes, om vi räknat rätt, 98, hos Mattheus 11, hos Marcus 15, hos Lucas blott 9 gånger. Dervid är ock anmärkningsvärdt, att alla dessa ord hos Johannes äro temligen jemnt fördelade öfver hela evangeliet. På möjligen trifvelaktiga läsararter hafva vi vid denna undersökning ej fäst afseende.

⁴⁾ Se de vanliga commentarerna.

Det torde ock icke behöfvas mera, än att, med fulla intrycket af det 20:de capitlets ställning i evangeliet och betydelse för det hela, genomläsa det 21:a för att härom komma till full öfvertygelse. En annan fråga är, om Johannes sjelf författat och tillagt detta bihang till evangeliet eller ej; men då bihanget sjelft icke har något att göra med evangeliets grundtanke eller plan utan ligger utom denna, så hafva vi ej heller nu att upptaga denna fråga till besvarande ¹⁾.

Slutanmärkningar till alla fyra evangelierna.

Den viktigaste delen af vår uppgift är, hvad beträffar evangelierna, nu löst, så vidt det för närvarande varit oss möjligt. Vi hafva nemligen hitintills i det väsentligaste sökt följa sagde heliga skrifers hufvudinnehåll och plan på spären och utomdess under framställningens lopp något litet belyst deras förhållande till hvarandra. Detta var ock härutinnan vår egentliga uppgift ²⁾. Emellertid vore en närmare utredning af den sista punkten erforderlig för att derigenom utröna, huruvida dessa särskilda och, såsom vi sett, i många stycken olika evangeliska skrifter, dock väsentligen öfverensstämma med och komplettera hvarandra, eller om det är orätt, att allesamman jemte hvarannan betraktas såsom sanningsenliga urkunder ³⁾. Några anmärkningar vilja vi nu i denna rigtning göra utan alla anspråk på en fullständighet, som skulle föra oss vida utöfver de för detta lilla arbete utstakade gränser.

Att mycken åtskilnad råder i de olika evangelisternes framställningssätt både i det enskilda och i det hela, torde vara allmänt känt och medgifvet. Denna olikhet beträffar, såsom vi ock af det föregående kunnat se, både sjelfva innehållet och sättet hvarpå det meddelats. Samma tilldragelse framställas på olika sätt, med mer eller mindre utförlighet, med framhållande af olika sidor, med olika ändamål. Den ene berättar, t. ex., en händelse, blott för att visa, huru profetierna genom densamma uppfylldes, en annan omtalar densamma för dess egen skull, den tredje för den Jesu undervisning, som med densamma

¹⁾ *Alford* anser hela detta capitel vara af Johannes, *Luthardt* tillskrifver Aposteln blott de 23, *Meyer* de 24 första verserna. *Bäumlein* antager, att hela bihanget är af annan hand. Det närmare kan ses hos hvardera.

²⁾ Jfr S.9.

³⁾ Se l. c.

var förenad, den fjerde med särskildt afseende på de läsandes stadfästelse i tron. De mångfaldiga olikheter, som i dessa afseenden genomgå evangelierna både i det enskilda och i det hela äro en följd af det olika syfte, hvardera haft, och den omvexling i planen, hvarmed det samma fullföljts. Har Mattheus velat för Judar och Judechristna ådaga-lägga, att Jesu Christi församling såsom sådan var berättigad jemte eller framför den Judiska folkförsamlingen, emedan denna hade förkastat och dödat sin i Jesus konne Messias, det Gamla Testamentets uppfyllelse, så har han för detta ändamål måst gå helt annorlunda tillväga än Marcus och Lucas vid deras olika syften. Vi hafva sett, att Mattheus började med att bevisa, huru Jesus hade betygats och betygat Sig såsom lagens och profeternas fullbordan. Från denna synpunkt såg Mattheus derföre Jesu födelse, barndom, lära och lif. Sedan måste han ock uppvisa, att Judarnes förhårdelse gjorde en särskild Jesu församling oundgänglig, hvarför det ock var nödvändigt, att Jesus blef betänkt på att uppföstra ledare för en sådan församling, hvilken, var fullt berättigad, då Israel med sin öfverhet förstockade sig äfven mot inflytelsen af Jesu uppståndelse. Marcus åter ville för hedniske eller hednachristlige läsare framställa begynnelsen af Jesu Christi Guds Sons evangelium. Han hade då icke något att göra med Jesu förhållande till Gamla Testamentet. Jesu födelse och barndom voro också ingalunda så egnade att uppvisa Honom vara Guds Son, som icke fastmer Hans väldiga undergärningar, isynnerhet djeffarnes öfvervinnande och utdrifvande. Dertill lämpade sig ock att i starkaste färger måla det utomordentliga uppseende, Jesus öfverallt gjorde, och den obeskrifliga kraft och hastighet, med hvilken Hans verk utvecklade sig. Men ett evangelium blef af detta Guds Sons uppträdande först genom Guds Sons lidande och död till syndares frälsning. Derom berättar derföre äfven Marcus och om de utvägar, som Guds Son vidtagit för att denna evangeliis begynnelse skulle varda fortsatt. Helt annorlunda än både Mattheus och Marcus måste Lucas utföra sitt arbete, om han i en motsvarande skrift, såsom blott den förra delen af ett större verk, ville följa Nya Testamentets evangelium från dess allraförsta himmelska begynnelse i Jerusalems tempel och intill den tid, då Jesus före Sin himmelsfärd gaf Sina lärjungar uppdrag att föra samma evangelium vidare ifrån Jerusalem. Evangelium, dess utveckling, dess förkunnande och budbärare äro för Lucas hufvudsaker. Och då Johannes särskildt ville meddela några tecken, som Jesus gjorde, för att evangeliets läsare skulle tro, att Jesus är Christus, Guds Son och hafva lif i Jesu namn, så var det ej heller för honom lämpligt att dervid gå samma väg som någon af de öfrige.

Till denna åtskilnad i innehållet kommer ock den, som beträffar det allmänna framställningssättet och språket¹⁾. Alla dessa olikheter tillsammantagne göra det fullt bevisligt, att evangelierna äro författade af särskilda personer och hafva hvar för sig en full egendomlighet²⁾. Synoptikerne stå väl hvarandra mycket närmare än någon af dem Johannes, men äfven de hafva dock en genomgående sjelfständighet³⁾.

¹⁾ I senare hänseendet äro *Credners* meddelanden synnerligen lärorika. Se för Mattheus l. c. Ss. 63 ff., för Marcus Ss. 103 ff., för Lucas Ss. 130 ff. och för Johannes Ss. 222 ff.

²⁾ Till den redogörelse för åtskilnaden mellan de olika evangelierna, hvilken är uppvisad i det föregående, synes det lämpligt att lägga följande till en stor del träffande anmärkningar af *Ellicott*, hämtade ur hans ofvan i inledningen anförda arbete (S. 33 not. 2). "In regard of 1) the *External features and characteristics*, we are perhaps warranted in saying that a) the *point of view* of the first Gospel is mainly Israelitic; of the second, Gentile; of the third, universal; of the fourth, Christian; — that b) the *general aspect* and, so to speak, *physiognomy* of the first is mainly Oriental; of the second, Roman; of the third, Greek; of the fourth, spiritual; — that c) the *style* of the first is stately and rhythmical; of the second, terse and precise; of the third, calm and copious; of the fourth, artless and colloquial; — that d) the most striking *characteristic* of the first is symmetry; of the second, compression; of the third, order; of the fourth, system; — that e) the *thought* and *language* of the first are both Hebraistic; of the third, both Hellenistic; while in the second the thought is often Occidental, though the language is Hebraistic; and in the fourth the language Hellenistic, but the thought Hebraistic. — Again 2) in respect of *Subject-matter and contents* we may say perhaps, a) that in the first Gospel we have narrative; in the second, memoirs; in the third, history; in the fourth, dramatic portraiture; b) that in the first we have often the record of events in their accomplishment; in the second, events in their detail; in the third, events in their connexion; in the fourth, events in relation to the teaching springing from them; — that thus c) in the first we more often meet with the notice of impressions; in the second, of facts; in the third, of motives; in the fourth, of words spoken; — and lastly d), the record of the first is mainly collective and often antithetical; of the second, graphic and circumstantial; of the third, didactic and reflective; of the fourth, selective and supplemental. -- We may 3) conclude by saying that in respect of the *Portraiture of our Lord*, the first Gospel presents Him to us mainly as the Messiah; the second, mainly as the God-man; the third, as the Redeemer; the fourth, as the onlybegotten Son of God."

³⁾ Dermed kan icke *Renans* jemförelse mellan Lucas å ena sidan och Mattheus och Marcus å den andra blifva bestående. Om de senare säger han vid en sådan sammanställning sålunda: "Matthei och Marci evangelier hafva icke på långt när samma individuella prägel. De äro opersonliga kompositioner, der författaren helt och hållet försvinner. Ett nomen pro-

Denna består ej heller blott i ett historiskt samlande och ordnande ur förhandenvarande källor utan visar sig i en både med omsorgsfull sofring, planmässighet och medvetet syfte utförd bearbetning af det tillgängliga materialet ¹⁾.

Vida större är emellertid, som sades, åtskilnaden mellan Johannes å ena sidan och Synoptikerne å den andra, än mellan någon af dessa sinsemellan. Detta gäller såväl om valet af det som berättas som om anordningen, uppfattningens djup och sjelfva framställningssättet ²⁾.

Om sålunda den olikhet, som förefinnes mellan de fyra evangelierne, är stor nog för att bevisa, att de äro hvar för sig sjelfständiga och af hvarandra i hög grad oberoende, så råder dock å andra sidan så mycken likhet och öfverensstämmelse dem emellan, att de omöjligen kunna betraktas såsom hvarandra motsatta utan fastmera såsom kompletterande hvarandra ³⁾.

Med afseende på alla evangelierne visar sig denna likhet framförallt deri, att Christus är för dem alla väsentligen deras förnämsta ögonmärke, långt mer än alla andra hvardera berättelsens hufvudperson. Vidare råder hos dem alla den närmaste öfverensstämmelse i afseende på såväl denna hufvudpersons som öfrige omtalade personligheters all-

prium på ett sådant arbetes titelblad har icke mycket att betyda." (Jesu lefnad S. 13). — Huru det dermed kan stå tillsamman att (l. c. S. 30) afgifva följande omdöme om Marcus, är Renans sak att förklara. "Bland de tre synoptikerne är Marcus den, som förblifvit den äldsta, den mest originala, den som upptagit minsta antalet yngre elementer. De materiella detaljerne hafva hos Marcus en klarhet och bestämdhet, som man fåfängt söker hos de andra evangelisterna."

¹⁾ Härmed uteslutes *Holtzmanns* särskildt synoptikernes skrifter rörande mening (l. c. S. 401), att hvardera af dessa "die Tendenz seines Autors nur erkennen lässt, theils in der Ordnung und Auswahl des Stoffes, theils in leichten, äusserlich aufgetragenen Modificationen der Darstellung. Zunächst will jedes Evangelium nur Geschichte erzählen. Die dogmatische Etiquette, an der man die Bestimmung der Schriften erkennt, klebt blos oben auf." Likaså origtig är *Jowetts* åsigt (uttalad i de mycket omtalade *Essays and Reviews*, i 10 Edition S. 450, slutet af § 2) om samma författare, att icke "can the designs of their authors be regarded as the free handling of the same subject on different plans; the difference consisting chiefly in the occurrence or absence of local or verbal explanations, or the addition or omission of certain passages." Vi motsäga såväl detta som det kort förut uttalade påståendet, hvarpå det nu anförda grundar sig: "We can no longer speak of three independent witnesses of the Gospel narrative."

²⁾ Om Synoptikernes åtskilnad från Johannes jfr *Bäumlein*, l. c. Ss. 6 ff. *Westcott*, l. c. Ss. 194 ff., 262 ff.

³⁾ Jfr S. 9.

männa karakter och öfrige väsentliga förhållanden. Samma sanningens kännetecken visa de sig ock hafva i den likhet, hvarmed de uppfatta sin samtid, då de derutinnan i allt hufvudsakligt sammanträffa såväl med hvarandra som med andra pålitliga historieskrifvare, hvilka berört samma tidpunkt. Än mera, äfven med afseende på den allmänna gången och de meddelade hufvudhändelserna i Jesu lif råder mellan evangelisterna en märklig öfverensstämmelse. I detta afseende kunna vi indela allas berättelser i *sju* hufvudstycken af i viss mån sammanträffande innehåll. Vi finna hos allesamman 1) en förberedelsehistoria; 2) en Jesu invigning till kallelsen, åtföljd af lärjungars anslutning till Honom; 3) en Jesu Galileiska verksamhet; 4) resa från Galileen till Jerusalem; 5) Jesu intåg och verksamhet i Jerusalem; 6) Jesu fängslande, korsfästelse och begrafning; 7) Jesu uppståndelse. Under det att, inom denna gräns för likheten i närvarande fall, å andra sidan olikheten, såsom ofvan angifvits, är större mellan Synoptikerne och Johannes¹⁾, öfverensstämma åter de förra ännu ytterligare i en stor mängd enskilda delar. Man har räknat icke mindre än 65²⁾ särskilda stycken hvilka med likartadt innehåll äro för Synoptikerne gemensamma. Dervid är ock berättelsernas följd efter hvarandra ofta den-

¹⁾ Utan trivfel har Johannes skrivit sitt evangelium sist (*Eusebius*, l. c. III, 24; VI, 14) och dervid afsett att förfullständiga de redan förefintliga (jfr *Bäumlein*, l. c. S. 6, m. fl.). Han förbigår inom de angifna hufvuddelarne nästan helt och hållet långa perioder af Jesu lif, för hvilka de öfrige evangelisterna redogjort, omtalar å andra sidan, och ofta utförligt, hela stadier af Jesu verksamhet, som de alls icke eller blott föga berört. Hit hör den verksamhet, som Jesus utfödade gemensamt med Johannes döparen före dennes tillfångatagande, såväl som flera festbesök i Jerusalem före det sista. Deremot uppehåller sig denne evangelist mycket litet vid Jesu Galileiska verksamhet efter Johannis insättande i fängelse, en tid af Jesu verksamhetslif, hvilken för Synoptikerna var den nästan uteslutande hufvudsaken, ända tills den sista resan till Jerusalem började. Af händelserna före Jesu lidande vid och i Jerusalem få vi ock hos Johannes en helt annan bild än hos de öfrige och en, som mycket fulländar den af dem gifna.

²⁾ *Credner*, l. c. S. 161 f. jfr *Westcott*, l. c. S. 178, der flere upplysande jemförelser i denna rigtning finnas; *Guericke*, l. c. S. 241 f. Då *Credner* ger den fullständigaste redogörelse, men hans arbete icke torde vara allmännare tillgängligt, anföra vi efter honom följande sammanställning af de för Synoptikerne gemensamma stycken. Dervid bör dock icke *Credners* anmärkning lemnas utan afseende: "Uebersichten dieser Art werden immer sehr verschieden ausfallen, nachdem der beabsichtigte Zweck oder die aufgestellten Grundsätze verschieden sind; hier kommt es nur

samma, ja äfven öfvergången i framställningen förmedlad på liknande

darauf an eine kurze Uebersicht des Gleichartigen zu geben, gleichviel ob dieses im Ganzen oder in Einzelheiten bestehe."

<i>Matthäus.</i>	<i>Marcus.</i>	<i>Lukas.</i>
1) 3: 1—12.	1: 4—8.	3: 1—17.
2) 3: 13—17.	1: 9—11.	3: 21, 22.
3) 4: 1—11.	1: 12, 13.	4: 1—13.
4) 4: 12—17.	1: 14, 15.	4: 14, 15.
5) 4: 18—22.	1: 16—20.	5: 1—11.
6) 4: 23—25.	3: 7—12.	6: 17—19.
7) 5: 15.	4: 21.	8: 16 och 11: 33.
8) 7: 28, 29.	1: 22.	4: 32.
9) 8: 1—4.	1: 40—45.	5: 12—16.
10) 8: 14—17.	1: 29—34.	4: 38—41.
11) 8: 18, 23—27.	4: 35—41.	8: 22—25.
12) 8: 28—34.	5: 1—17.	8: 26—36.
13) 9: 1—8.	2: 1—12.	5: 17—26.
14) 9: 9—13.	2: 13—17.	5: 27—32.
15) 9: 14—17.	2: 18—22.	5: 33—39.
16) 9: 18—26.	5: 22—43.	8: 41—56.
17) 10: 1.	6: 7.	9: 1.
18) 10: 2—4.	3: 16—19.	6: 13—16.
19) 10: 5—14.	6: 8—11.	9: 2—5.
20) 10: 21, 22.	13: 12, 13.	21: 16, 17.
21) 12: 1—8.	2: 23—28.	6: 1—5.
22) 12: 9—14.	3: 1—6.	6: 6—11.
23) 12: 22—30.	3: 22—27.	11: 14—23.
24) 12: 31, 32.	3: 28—30.	12: 10.
25) 12: 46—50.	3: 31—35.	8: 19—21.
26) 13: 1—23.	4: 1—20.	8: 4—15.
27) 13: 31, 32.	4: 30—32.	13: 18, 19.
28) 14: 1, 2.	6: 14, 15.	9: 7.
29) 14: 3, 4.	6: 17, 18.	3: 19, 20.
30) 14: 13—21.	6: 30—44.	9: 10—17.
31) 16: 13—23.	8: 27—33.	9: 18—22.
32) 16: 24—28.	8: 34—9, 1.	9: 23—27.
33) 17: 1—9.	9: 2—10.	9: 28—36.
34) 17: 14—18.	9: 14—27.	9: 37—43.
35) 17: 22, 23.	9: 30—32.	9: 43—45.
36) 18: 1—5.	9: 33—41.	9: 46—50.
37) 18: 6, 7.	9: 42.	17: 2.
38) 19: 13—15.	10: 13—16.	18: 15—17.
39) 19: 16—30.	10: 17—31.	18: 18—30.
40) 20: 17—19.	10: 32—34.	18: 31—34.
41) 20: 25.	10: 42.	22: 25.
42) 20: 29—34.	10: 46—52.	18: 35—43.
43) 21: 1—9.	11: 1—10.	19: 29—38.

sätt¹⁾. De sammanträffa också mycket ofta i sjelfva ordalydelsen och på det sätt, att stycken, som till en början äro hvarandra mycket olika, omtalas med alldeles liknande eller samma ord ju mera berättelsen närmar sig hufvudsaken, i all synnerhet der denna utgör anföranden af Jesu egna ord. Dervid begagna ock alla dessa evangelister stundom samma eljest sällan förekommande uttryck²⁾. Dessa särskilda öfverensstämmelser gå ännu längre, der man jemför två och två af evangelisterna med hvarandra³⁾, ja ända derhän, att Marcus, som föröfrigt är så synnerligen egendomlig både i framställningssätt och språk, med afseende på väsentligt innehåll har nästan allt gemensamt med vare sig Mattheus eller Lucas eller, såsom redan sades, med båda⁴⁾.

<i>Matthäus.</i>	<i>Marcus.</i>	<i>Lukas.</i>
44) 21: 12, 13.	11: 15—17.	19: 45, 46.
45) 21: 23—27.	11: 27—33.	20: 1—8.
46) 21: 33—46.	12: 1—12.	20: 9—19.
47) 22: 15—22.	12: 13—17.	20: 20—26.
48) 22: 23—33.	12: 18—27.	20: 27—40.
49) 22: 41—46.	12: 35—37.	20: 41—44.
50) 23: 1—14.	12: 38—40.	20: 45—47.
51) 24: 1—36.	13: 1—32.	21: 5—33.
52) 26: 1—5.	14: 1, 2.	22: 1, 2.
53) 26: 14—16.	14: 10, 11.	22: 3—6.
54) 26: 17—29.	14: 12—25.	22: 7—23.
55) 26: 36—56.	14: 32—52.	22: 40—53.
56) 26: 57, 58.	14: 53, 54.	22: 54, 55.
57) 26: 69—75.	14: 66—72.	22: 56—71.
58) 27: 1, 2.	15: 1.	23: 1.
59) 27: 11—23.	15: 2—14.	23: 2—23.
60) 27: 26.	15: 15.	23: 24, 25.
61) 27: 32.	15: 21.	23: 26.
62) 27: 33—38.	15: 22—28.	23: 33, 34.
63) 27: 39—56.	15: 29—41.	23: 35—49.
64) 27: 57—61.	15: 42—47.	23: 50—56.
65) 28: 1—8.	16: 1—8.	24: 1—9.

¹⁾ Exx. hos *Credner*, l. c. S. 162 f.

²⁾ Exx. l. c. S. 163 f.

³⁾ Af händelser som på detta sätt berättas af två evangelister men utslutas af den tredje, anför *Credner* (l. c. Ss. 164 ff.) såsom gemensamma för Mattheus och Marcus 23, för Mattheus och Lucas 39, för Marcus och Lucas 18. I afseende på anordning och ordagrann öfverensstämmelse mellan två och två i motsats mot den tredje meddelar *Credner* äfven flere exempel, Ss. 166 ff.

⁴⁾ Under det *Credner* för Mattheus uppgifver och citerar 33, för Lucas 42 afdelningar, som hvardera har ensam för sig, räknar han hos Marcus blott *sju* sjelfständiga stycken, nemligen 3: 20, 21; 4: 26—29; 7: 31—37;

Det är på grund af denna dubbla erfarenhet, å ena sidan om evangeliernas åtskilnad och fulla sjelfständighet, å andra sidan om deras innerliga öfverensstämmelse och ömsesidiga samband med hvarandra, som vi tro, att man kan säga, att för trovärdigheten af Jesu lefnad, och hvad evangelisterna i sammanhang dermed berätta, föreligger i i dessa skrifter en bevisning, som i bindande kraft vida öfverträffar allt, som eljest äfven de yppersta urkunder från äldre tider gifva vid handen. Under det olikheterna och de skenbara motsägelserna aflägsna tanken på ett litterärt bedrägeri, en falsk afsigtlighet — något som föröfrigt vid dessa skrifers beskaffenhet vore psykologiskt omöjligt — så förstärker å andra sidan den mångsidiga och märkvärdiga öfverensstämmelsen det berättades fulla tillförlitlighet på ett verkligen utomordentligt sätt.

Det i sjelfva verket större afståndet mellan Johannes och Synoptikerne, än mellan dessa inbördes, kan icke vid en djupare insigt minskas deras ömsesidiga trovärdighet. Hufvudförklaringen till denna skillnad får man söka deri, att Johannis uppfattning och framställning är, såsom man uttryckt det ¹⁾, den andliga ²⁾. Men dessutom är naturligt, att likheten mellan Synoptikerne sinsemellan skulle blifva större derigenom, att de gjorde sig mera beroende af vare sig hvarandra eller gemensamma källor, att de behandlade till större delar samma tidpunkter och samma händelser i Jesu lif. Ej heller bör förbises, att de första evangelierna synbarligen voro ämnade att synnerligen tjena missionspredikan för olika ändamål, under det att Johannisevangeliet yt-

8: 22—26; 11: 11—14; 14: 51, 52; 16: 9—11; såsom vi se, hvar för sig mest bestående af två eller tre verser, ingen gång mer än sex. *Agardh* (l. c. S. 133) angifver åtta ställen, *Westcott* (l. c. S. 178) "not more than four and twenty verses" såsom för Marcus egendomliga, Anmärkningsvärdt är, att *Westcott*, som i öfrigt beträffande dessa beräkningar i flere fall kommer till något olika resultat, sammanträffar med *Credner* i att angifva öfverensstämmande delar hos alla Synoptikerne till ungefär 65.

¹⁾ Om Johannis egendomlighet härutinnan jfr Ss. 68 ff.

²⁾ I detta afseende gör *Augustinus* (l. c. I, 4) en träffande jämförelse mellan Synoptikerne och Johannes. — "Tres tamen isti evangelistæ in his rebus maxime diversati sunt, quas Christus per humanam carnem temporaliter gessit. Porro autem Joannes ipsam maxime divinitatem domini, qua patri est æqualis, intendit, eamque præcipue suo evangelio, quantum inter homines sufficere credidit, commendare curavit. Itaque longe a tribus istis superius fertur, ita ut hos videas quodammodo in terra cum Christo homine conversari, illum autem transcendisse nebulam, qua tegitur omnis terra, et pervenisse ad liquidum coelum, unde acie mentis acutissima atque firmissima videret: in principio verbum deum apud deum, per quod facta sunt omnia" etc.

terst åsyftade ett vidare inträngande och införande i christendomens innersta väsende för att genom den djupaste christliga insigt föra till högsta grad af tro på Jesum Christum. Äfven dessa förhållanden kunna hafva i någon mån bestämt ett olika val af berättelser och ett olika framställningssätt, hvarförutan dock Johannes ju afsett att komplettera sina föregångares meddelanden.

Blir ännu något öfrigt oförklaradt i den åtskilnad, som förefinnes mellan evangelierna, så torde de olika författarnes individualitet, om den tages i betraktande, göra lösningen af återstående svårigheter möjlig. Det låter knappt tänka sig, att ens de af evangelisterne, som varit öron- och ögonvittnen till det de omtala, dervid skulle hafva förhållit sig såsom vår tids lärosvenner till vetenskapernas mästare. Icke med bläck och penna, icke på papper nedskrefvo väl lärjungarne Jesu ord, ej heller målade de med olja och krita bilderna ur Jesu lif. I deras sjäalars bok inskrefs och tecknades både det ena och andra med den kyska sanningens penna och den sanna kärlekens pensel. På deras troende och trogna hjertans emottagliga taflor upptogs bilderna ur Jesu lif, inristades lärorna ur Hans mun med outplånliga drag. Här bevarades de af Guds minnesgoda Ande. Och när de helige männen skulle återgifva det de hade sett eller hört, så gaf dem samma Ande, hvad de skulle tala eller skriva. Den bortgående Frälsaren hade ju sagt till Sina lärjungar: "Jag skall bedja Fadren och Han skall gifva eder en annan Hugsvalare, att Han skall blifva när eder evinnerligen: Sanningens Ande ¹⁾. De hade emottagit uppfyllelsen af Mästarens löfte: "Hugsvalaren, den Helige Ande, hvilken Fadren skall sända i mitt namn, Han skall lära eder allting och påminna eder allt det jag eder sagt hafver" ²⁾. Sålunda voro Apostlarne, sålunda de helige skriftställarne öfverhufvud, skickliggjorde att vara "det Nya Testamentets tjenare, *icke bokstafvens utan Andans; ty bokstafven dödar, men Anden gör lefvande*" ³⁾.

Guds Ande är sanningens Ande. Det står fast. Men lika visst är det ock, att "hvar Herrans Ande är, der är frihet" ⁴⁾. Det är derföre lika orätt att vilja fasthålla och förfäktat en de helige skriftställarnes slafviska bokstafstrohet, som å andra sidan att förneka deras väsentliga öfverensstämmelse. Om evangelierna jemföras med hvarandra, så inses utan svårighet att Jesu yttranden i dem icke alltid ord för ord äro återgifna, såsom de talats. De skulle under sådant förhållande af alla evangelisterne, der deras berättelser sammanträffa,

¹⁾ Joh. 14: 16 f.

²⁾ Joh. 14: 26.

³⁾ 2 Cor. 3: 6.

⁴⁾ 2 Cor. 3: 17.

anföras ordagrannt lika, hvilket tydligen ej är fallet. Såsom Johannes i detta hänseende, vid all trohet i det väsentliga, synes röra sig mest sjelfständigt, så finner man hos Synoptikerne härutinnan mera bokstaflig noggrannhet, under det de i andra stycken visa, att äfven de äro Andans tjenare, icke bokstafvens. I just de afseenden, der Johannes är trognast och noggrannast att berätta just så, som händelserna tilldragit sig, i chronologisk och topografisk ordning, skiljande mellan allmänt och enskildt, der visar Mattheus den allrastörsta frihet; liksom vi å andra sidan, såsom det vill synas, hos denne finna Jesu ursprungliga ord meddelade, i afseende på hvilka Johannes tyckes varit friast. Huru Mattheus offrar det enskilda för det allmänna¹⁾, den chronologiska och topografiska för real-ordningen, derpå gifver den s. k. bergspredikan ett slående bevis. En jemförelse med Lucæ 6:te Cap. bekräftar, att Mattheus i början af det 5:te Cap. af sitt evangelium med full rigtighet anför, att Jesus en gång hållit en predikan på ett berg; men denna predikan har Mattheus, enligt hvad vi af många andra ställen hos Lucas kunna se, begagnat för att genom sammanförande af mycket, som talats under andra förhållanden och på olika tider, på en gång gifva en trogen bild af, att och huru Jesu lära var lagens och profetiornas uppfyllelse²⁾. Detta sista var den väsentliga sanning, hvilken Mattheus här ville framställa med frihet i det oväsentliga. Ett annat exempel på, huru Mattheus offrar det enskilda för det allmänna, kunna vi hemta i hans berättelse om, huru olika slag af menniskor på olika sätt hånat den korsfäste³⁾, de särskilda klasserna hvar för sig med samma ord. Sist nämnes de med Jesus korsfästade rövarenas hån. Lucas gifver härutinnan ett berigtigande, då hans plan föranledde honom att omtala, hurusom af de två ogerningsmännen en var botfärdig. Vi se deraf, att Mattheus här blott ser på, från hvilka olika sidor Jesus blef smädad, utan afseende på om de smädande voro en eller flere. — Ännu en dylik frihet är, att Mattheus i sin berättelse stundom låter hufvudpersonen framträda såsom handlande, ehuru han verkligen företrädde af andra. Så omtalar Mattheus, 8: 5 ff.⁴⁾, att en höfvitsman kom till Jesus och bad för sin sjuke tjenare, men Lucas berättar, 7: 2 ff., att densamme först sändt till Jesus Judarnes älste och sedan sina vänner, så att det göres påtagligt, att han sjelf alls icke talat med Herran. — En sådan Matthei frihet ändrar lika litet det helas trovärdighet och sanning, som

¹⁾ Jfr *Kraft*, 1. c. Ss. 36 ff.

²⁾ Om denna uppfattning af Bergspredikan jfr t. ex. *Olshausen*, *Commentar*, Königsberg 1837, till Mt. 5: 1. Andra annorledes.

³⁾ Mt. 27: 39 ff.

⁴⁾ Jfr *Bengel*, *Meyer*, *Alford*, m. fl.

den vi funnit hos Johannes. Äfven dessa olikheter tjena tron till uppbyggelse. Denna minskas ej heller deraf, att man finner den största sjelfständighet i behandlingen just i de evangelier, som allmänt tillskrifvas Apostlar, hvaremot i de båda andra visar sig ett mycket noggrannare aktgifvande dels på blomståndigheter i de berättade händelserna sjelfva, dels på de förhållanden, under hvilka det ena eller andra skedde eller talades.

Skulle det remligen vara möjligt, att, såsom kyrkofäderna allmänt lära, Matthei evangelium vore det älsta af alla de kanoniska¹⁾, så synes oss ingenting stå i vägen för det antagandet, att de andra båda Synoptikerne känt och begagnat Mattheus²⁾. Af Aposteln framställning kunde de, som icke voro Apostlar, hafva låtit sin bestämmas, så långt det med deras plan öfverensstämde. Sålunda kunde en viss likhet i hela anläggningen hafva uppstått, så ock den bokstafliga öfverensstämmelsen vid många enskilda fall. För att dessutom bredvid och jemte denna sjelfbegränsning med fullaste frihet se hvardera sin plan till godo, kunde de väl hafva haft tillgång till en rikhaltig både muntlig och skriftlig öfverlemning. Om Marcus och Lucas skrifvit hvar sitt af de andra synoptiska evangelierna, om den förre haft sitt hem i Jerusalem och sedan varit både Pauli och Petri följeslagare, och om Lucas åtföljt Paulus äfven vid hans långa fångenskap i Cæsarea, så lära de väl båda haft tillfälle att samla många muntliga meddelanden för sina evangelier. Att äfven skriftliga uppsatser icke saknades, derom underrättar oss förordet till Lucæ evangelium. Ofvan gjorda antagande torde måhända vara sannolikare än det, som gör alla Synoptikerne beroende af ett gemensamt begagnadt skriftligt ur-evangelium eller af den muntliga traditionen. Dock hafva vi ingen tanke på att säga något afgörande i denna sak. Emellertid synes oss på något af dessa sätt en lösning lättast tänkbar af detta "das weitaus schwerste Problem der ganzen Evangelienfrage, ja der neutestamentlichen Einleitungswissenschaft überhaupt"³⁾, hvarpå så utomordentligt mycket arbete blifvit använt, och hvaröfver så många olika, ofta hvarandra motsatta, förslagsmeningar blifvit försökta⁴⁾.

¹⁾ Se, t. ex. *Guericke*, l. c. S. 122. Att denna mening bestrids och bestrides är oss väl bekant. I dessa frågor gäller nästan ordspråket *quot capita tot sensus*.

²⁾ Denna åsigt försvaras af *Knös*, *Eccl. Tidskr.* 1842, II, 17 ff., och än i dag fasthållles densamma af *v. Hofmann*, ehuru många andras meningar gå åt annat håll.

³⁾ *Güder* i *Herzogs Real Encycl.* IX, 175.

⁴⁾ Se commentarer och läroböcker i den bibliska Inledningsvetenska-

Skulle Marcus och Lucas hafva anslutit sig till Mattheus, så är det ej heller olämpligt, att de fått sin plats efter denne i kanon; men ännu mera passande synes det, att Matthei evangelium står först i hela Nya Testamentet, då det bildar den oupplösligt sammanbindande bryggan mellan detta och det gamla förbundets kanoniska skrifter ¹⁾). Att Marcus åter står emellan Mattheus och Lucas har skäl för sig redan deri, att han af meddelade fakta, såsom ofvan visats, icke har stort mer än det, som för honom är gemensamt med än den ene än den andre af dem. Dermed är äfven Lucæ evangelii plats gifven. Har Johannes skrivit sist ²⁾) och djupast, så föreligga deri dubbla skäl, hvarför hans evangelium innehar den fulländande platsen. Men den kan ock tillkomma honom derföre, att han gjort det förfullständigande tillägget till alla de föregåendes arbeten. Synoptikernes evangelier utgöra redan en underbart skön sammanväfnad af idel guld och perlor; men då Johannis evangelium tillkommer, göres dermed en inväfnad och mellanväfnad, som i alla afseenden sätter kronan på verket.

Såvida närvarande undersökning beträffar evangelierna, har den nu hunnit målet. Vi hafva dels försökt att i någon mån redogöra för deras hufvudinnehåll och plan, dels ock att sprida något ljus öfver deras förhållande till hvarandra. Om betydelsen af ett rätt arbete i sådan rigtning intygar Auberlen ³⁾), att evangeliiforskningens uppgift skall "in gewissem Sinne erst recht beginnen, wenn man einmal den Standpunkt der äusserlich literarischen, gegen den Inhalt negativen oder gleichgültigen Kritik noch völliger überwunden hat und sich mit freier, frischer Liebe in Inhalt, Geist und Plan der Evangelien vertieft." I denna tanke hafva vi, vid redan nära fulländadt arbete, funnit orden till, hvad som föresväfvat oss såsom i detta fall eftersträfvansvärdt. Huruvida vår undersökning kan anses i någon mån bidraga till lösning af evangeliiforskningens stora uppgift, derom tillhör det andra att döma. — Gifve Gud, att den till Hans rikes tjänst må förmedla eller stadfästa frimodighet att i djupaste mening instämma med dem, som fordom bekände, med dem som nu bekänna en harmonia evangelistarum! En sådan bekännelse aflade i christna församlingens forntid den gamle kyrkofadren, då han vittnade: "Den som skapat

pen. — Utan tvifvel har denna del af evangeliundersökningen fått jemförelsevis träda allt för mycket i förgrunden, hvarvid mycken tid och dyrbara krafter förspillts på uppgörande af de mest motsatta förslagsmeningar, den sanna insigten till föga fromma.

¹⁾ Jfr S. 16.

²⁾ Jfr S. 69. *Guericke*, l. c. S. 170.

³⁾ Die göttliche Offenbarung, Basel, 1861, S. 42.

allt, Ordet, som sitter på Cherubim och sammanhåller allt, har, sedan Han uppenbarats för människorna, gifvit oss ett fyrgestaltadt evangelium, som sammanhålles af en Ande" ¹⁾). Samma vittnesbörd återljuder ur Jesu Christi kyrka än i dag: "Sådana äro de fyra evangelierna, fyra strålar ur en ljuskälla; en fyrfaldig spegel, från hvilken det ena lifvet återstrålar; fyrahanda gåfvor af den ene Anden; den fyrgestaltade Cheruben, som bär den ene Herren" ²⁾ —, *hvilken är*

JESUS CHRISTUS,

i går och i dag densamme, så ock i evighet" ³⁾).

Till Apostlagerningarne.

Alla fyra evangelierna hafva nått sitt slut med Jesu uppståndelse och de närmast på denna följande händelser. Men alla dessa skrifter, vare sig de som, sådana de föreligga, äro verkligen fulländade eller ej, sluta så, att de rent af hänvisa på en fortsättning. Enligt de sista raderna af Matthei evangelium befullmäktigar Jesus de elfva att gå ut och göra allt folk till lärjungar genom dop och undervisning ⁴⁾). Såsom Marcusevangeliet i våra vanliga bibeltexter slutar, gifver Herren samme elfva det liknande uppdraget att gå ut i hela världen och predika evangelium för hela skapelsen, hvarförutan ock der omtalas, att "de gingo ut och predikade allestädes, och Herren verkade med dem och stadfäste ordet med efterföljande tecken" ⁵⁾). Lucas fullbordar sin evangeliiskrift med att bland annat omtala, huru Jesus förkunnat för lärjungarne, att i Hans namn skulle predikas bättring och syndernas förlåtelse för alla folk, men de skulle vara Hans vittnen och därför beklädas med kraft af höjden ⁶⁾). Och näst innan Johannes sätter kronan på sin undervisning, att Jesus är Christus Guds Son, omtalar han, huru Herren sade till lärjungarne: "Såsom Fadren hafver mig sändt, så sänder jag eder" ⁷⁾). Om befullmäktigande och sändning är här öfverallt fråga. Men huru fullmagten användts, huru sändningen utförts, derom skulle vi vara i stor okunnighet, om vi icke egde Apostlagerningarne. Denna bok är den nödvändiga mellanlänken mellan evan-

¹⁾ *Irenæus*, adv. Hær. III, 11, 8. Ὁ τῶν ἀπάντων τεχνίτης λόγος, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ, συνέχων τὰ πάντα, φανερωθεὶς τοῖς ἀνθρώποις, ἔδωκεν ἡμῖν τετράμορφον τὸ εὐαγγέλιον, ἐν δὲ πνεύματι συνεχόμενον . . . Jfr of-
van S. 7.

²⁾ *Riggenbach*, Vorl. üb. das Leben des Herrn Jesu, Basel, 1858, S. 73.

³⁾ Ebr. 13: 8.

⁴⁾ Mt. 28: 19 ff.

⁵⁾ Mc. 16: 15, 20

⁶⁾ Luc. 24: 47 ff.

⁷⁾ Joh. 20: 21.

gelierna och de apostoliska brefven, den ena stammen, som förbinder de fyra väldiga rötterna och själf uppbär grenarne i Nya Testamentets träd ¹⁾. — Kunna evangelierna i deras grundläggande betydelse jämföras med Pentateuchen i Gamla Testamentet, så motsvaras Apostlagerningarne såsom fortbyggande på den lagda grunden af Josua bok. Men denna jämförelse kan föras ännu något längre. Såsom Josua bok berättar om Guds egendomsfolks eröfringsstrider för att enligt Herrans bud besegra Kanaaniterna och sätta sig i besittning af löftets land, så omtala Apostlagerningarne, huru Guds andliga Israel enligt Jesu Christi bud drager ut att med Nya Testamentets evangelium lägga alla hedningar under korsets saliga spira och intaga det förlofvade land, som nu sträcker sig till jordens yttersta ändar ²⁾. — Hvad åter innehållet beträffar, så sammanfattar Chrysostomus från Apostlagerningarnes ståndpunkt på ett ganska träffande sätt det för alla evangelierna gemensamma och jämför sålunda de senare med den förra skriften: "Evangelierna äro en historia om det, som Christus gjorde och talade, Apostlagerningarne om det, som den andre Hugsvalaren talade och gjorde" ³⁾.

Namnet *πραξεις τῶν ἀποστόλων* lofvar väl en historia om Apostlarnes verksamhet. Men man behöfver icke göra några vidlyftiga studier för att inse, att bokens innehåll icke svarar väl emot denna öfverskrift. Apostlaförteckningen fyller endast *en* vers af det 1:a capitlet. För öfrigt träda de fleste af Apostlarne så helt i bakgrunden, att de icke ens mera nämnas i hela boken. Deremot är Petrus af de tolf så mycket den förnämste, att till och med Johannes endast omtalas några få gånger såsom den förres följeslagare ⁴⁾ och Jakobus blott, då hans martyrdöd berättas ⁵⁾. Jemte Petrus är Paulus hufvudpersonen i berättelsen. Men utomdess framträda andra män, såsom Stephanus, Philippus, Barnabas, Apollo, m. fl., mycket mera än de fleste af Apostlarne, hvilkas gerningar således ingalunda kunna sägas vara här skildrade ⁶⁾. Denna bokens omotsvarighet mot öfverskriften är icke dess utan dennas fel. Såsom nästan alla öfverskrifter öfver

¹⁾ Jfr S. 5 f. Det kan sättas ifråga, huruvida icke Luthers bekanta yttrande om Apostlagerningarne — "Darumb diess Buch wohl möcht heissen eine Glosse uber die Episteln S. Pauli", Erl. Uppl. LXIII, S. 117 — lika väl skulle kunna vändas om.

²⁾ Jfr Zeitschrift für Prot. u. Kirche von Harless, XXII, S. 54.

³⁾ τὰ μὲν οὖν εὐαγγέλια, ὧν ὁ Χριστὸς ἐποίησε καὶ εἶπεν ἱστορία τις ἐστίν, αἱ δὲ πράξεις ὧν ὁ ἕτερος παράκλητος εἶπε καὶ ἐποίησε. Chrys. hom. in Acta 1.

⁴⁾ 3: 1, 3, 11; 4: 13, 19.

⁵⁾ 12: 2.

⁶⁾ Jfr Lekebusch "Die Composition der Apostelgesch., Gotha 1854, S. 191. — "Non tam apostolorum, quam Spiritus Sancti Acta describens" säger Bengel om Apostlagerningarnes bok, till Cap. 1: 1.

Nya Testamentets böcker ¹⁾ härrör titeln "Apostlagerningarne", hvilken föröfrigt i handskrifterna omvexlat med andra ²⁾, icke från bokens författare.

Då denna öfverskrift icke gaf någon tillfredsställande ledning vid försöken att finna, hvad som vore denna boks rätta betydelse, så har densamma ock angifvits på många olika sätt. Luther ansåg förnämsta meningen med och orsaken till denna boks författande hafva varit, att Lucas dermed ville lära hela christenheten intill världens ända, "huru vi alla måste varda rättfärdiga allena genom tron på Jesum Christum utan allt lagens åtgörande eller hjälp af våra verk" ³⁾. Grotius fann i Apostlagerningarne en biografisk framställning af de båda mest betydande Apostlarnes verksamhet ⁴⁾. Men då man snart upptäckte, att boken innehöll både mer och mindre än en sådan biografi, så trodde man sig vid ny undersökning i densamma hafva en apostolisk kyrkohistoria ⁵⁾. Men äfven denna bestämning passar ej till förklarande af det hela, lika litet som den, att här föreläge "en historia om missionerna till christendomens utbredande" ⁶⁾. Det är temligen lätt att inse de väsentliga bristerna i dessa och många öfriga från verkliga förhållandet mer eller mindre afvikande uppfattningar ⁷⁾.

Det enda rigtiga synes vara att, i närmaste sammanhang med Lucæ evangelium, fatta Apostlagerningarnes hufvudinnehåll, i enlighet med hvad redan för båda gemensamt ofvan blifvit angifvet ⁸⁾.

I förra ⁹⁾ delen af sitt verk hade Lucas följt Nya Testamentets evangelium från det allraförsta hemliga förkunnandet, dels för Zacharias i Jerusalems tempel, dels för Maria i hennes gömda kammare i Nazareth, till dess det vann den största offentlighet både i hela Galileen och i samma Jerusalems tempel ¹⁰⁾, der det första gången för-

¹⁾ Jfr *Guericke*, l. c. S. 635.

²⁾ l. c. not 5).

³⁾ Härmed rättas ett lätt förklarligt misstag, hvarigenom S. 53 not 1) detta Luthers yttrande, som återfinnes l. c. S. 116, kommit att tillämpas direkt på evangeliet, ehuru det egentligen gäller denna dess fortsättning af samme Lucas.

⁴⁾ *Lekebusch*, l. c.

⁵⁾ *Lekebusch*, l. c. S. 193. *Michaelis* (Einl. in N. T. II, S. 1179) förklarade sig dervid allt som fattades så, att författaren blott omtalade, hvad han sjelf sett eller af ögonvittnen hört. *Credner* åter (l. c. S. 268 ff.), med väsentligen samma ståndpunkt, ser det egendomliga deri, att författaren blott meddelade sådant, hvarom han hade full visshet (*ἀσφαλεια*, enl. inledningen till Lucæ evang.) och detta såsom en Pauliner.

⁶⁾ *Eichhorn*, Einleit. II, S. 19 ff. Se *Lekebusch*, l. c. S. 198.

⁷⁾ Se t. ex. *Lekebusch* å angifna ställen och sedan framåt.

⁸⁾ S. 52 f.

⁹⁾ Jfr Ap.G. 1: 1.

¹⁰⁾ Luc. 21: 37 f.

nams af dödligt öra. Och Nya Testamentets evangelist, den guddomliga Läraren hade Lucas der i sin berättelse gått till mötes, redan innan Han uppenbarades för något menskligt öga, och sedan framställt Hans lärarelif, Hans mot detta svarande död, Hans uppståndelse, Hans sista undervisning till lärjungarne, att af dem såsom Hans vittnen i Hans namn "skulle predikas bättring och syndernas förlåtelse ibland *alla folk begynnande ifrån Jerusalem*, Hans afskedsord: "Si jag sänder öfver eder *min Faders löfte*, men I skolen *blifva i staden Jerusalem*, till dess I varden beklädde med *kraft af höjden*", och icke lemnat Honom, förr än Han välsignande Sina lärjungar skildes från dem och uppför till himlen¹⁾. Sålunda slutar Lucæ evangelium. — På det allranärmaste dermed sammanbindande Apostlagerningarne²⁾ begynner författaren denna skrift alltså. "Den förra boken har jag skrifvit, min gode Theophilus, om allt det Jesus begynte både göra och lära, intill den dagen *Han upptagen vardt*, sedan Han åt Apostlarne . . . hade gifvit befällning . . . och då Han hade församlat dem, bjöd Han dem, att de *icke skulle gå utur Jerusalem* utan förbida *Fadrens löfte* . . . och sade till dem . . . I skolen undfå den *Heliga Andas kraft*, som öfver eder komma skall, och skolen vara mina vittnen i *Jerusalem* och i hela Judeen och Samarien och *intill jordens ända*."

I dessa sista ord hafva flere³⁾, såsom vi hålla före, med full rätt trott sig finna Apostlagerningarnes thema. Denna bok innehåller en fortgående uppfyllelse af det här gifna Herrans löfte, ett fullgörande af det uppdrag Han meddelat. Först omtalas, huru Apostlarne i Jerusalem förbida Fadrens löfte och undfå den Heliga Andas kraft, sedan huru de varda Jesu vittnen i Jerusalem, hela Judeen, Samarien och — i det de på denna väg bragte Nya Testamentets evangelium till Rom, centralpunkten för förbindelsen mellan alla världens den tiden kända länder — såvidt under dåvarande förhållanden möjligt var, intill jordens ända. Något närmare betecknade äro hufvudstationerna på denna väg Jerusalem, Judeen, Samarien och Galileen, Syrien, Mindre Asien, Grekland och Rom. Först vinner evangelium sina segrar i Jerusalem, der Jesu Christi kyrka grundlägges och på mångfaldiga sätt bevisar den guddomliga kraft, som i henne innebor. Der

¹⁾ Jfr Ss. 48—66.

²⁾ För den öfriga bevisningen att Lucæ evangelium och Ap.G. äro alltigenom ett verk af samme författare, se *Credner*, l. c. S. 268, m. fl. *Lekebusch* har, i motsats mot nyare hypoteser, isynnerhet grundligen genomfört den språkliga undersökningen, l. c. S. 35 ff.

³⁾ Så t. ex. *Mayerhoff* och med honom *Lekebusch*, l. c. S. 82; *Hjerpe*, *Commentar till Apostlagerningarna*, Upsala 1865, Ss. 5, 10.

och i Judeen bildas de första församlingar af christna ur Israel. Samarien är sedan den naturliga bryggan för evangelii öfvergång till hednaverlden, hvilken derefter ligger öppen för det verldsöfvervinnande Ordet om frälsningen i den Uppståndne. För att något närmare angifva Apostlagerningarnes allmänna innehåll kunna vi lämpligen låna Bengels ¹⁾ ord. Här — nemligen i Apostlagerningarne — "Här" säger han, "framställes christna läran och dess sätt att gå till väga med afseende på Judar, hedningar och troende; d. v. s. med afseende på sådana som sköla omvändas och sådana som äro omvända; dess hinder hos enskilda menniskor, familjer, stånd och folk. Evangelii utbredning och den stora omhvälfningen bland Judar och hedningar. Evangelii seger, då det banade sig väg ur en kammare till tempel, hem, gator, torg, fält, herbergen, fångelser, fästningar, hof, vagnar, skepp, byar, städer, öar; till Judar, hedningar, prætorer, furstar, soldater, eunucher, fångar, slafvar, qvinnor, barn, matroser; till Areopagen och slutligen till Rom. Dess bestraffande af skrymtare, dålige efterhärmarare, fiender och motståndare. Apostlarnes och kyrkans bevarande. Ojemförliga frukter i lif och död."

I afseende på den vikt, som lägges på evangelium och evangelii *förkunnande* öfverensstämman Apostlagerningarne med Lucæ evangelium; men likaså ock med afseende på framhållandet af evangelii *förkunnare*. I evangeliet var i detta fallet den Ene Läraren, evangelisten öfver alla, den Sol omkring hvilken berättelsen rörde sig. Här i Apostlagerningarne, sedan Solen icke mera lyser så uppenbart, har den meddelat Sin glans åt stjärnor, som uppgå den ena efter den andra. Men den större eller mindre glans, som från dem ur berättelsen framstrålar, visar sig vara beroende af, huru nära eller huru mycket och länge de lysa på evangelii väg från Jerusalem till Rom, vare sig i dennas begynnelse, fortsättning eller slut. Mest och längst glänsa derföre här de båda, som på ett så genomgripande sätt voro den Helige Andes verktyg till begynnande och fullbordan af evangelii utbredning och stadfästelse i denna rigtning ²⁾. Petri ljus lyser mest i begynnelsen, i

¹⁾ Se företalet till Apostlagerningarne i Gnomon.

²⁾ Skulle man af den omständigheten, att författaren icke lemna några geografiska upplysningar om de äfven obetydande ställen, som lågo närmast Rom (Ap.G. 28: 12, 13, 15) — under det han eljest lemna sådana både med afseende på Palæstinensiska (Luc. 1: 26; 4: 31; 24: 13; Ap.G. 1: 12) och andra (Ap.G. 16: 12; 27: 8, 12) —, få draga något slut med afseende på Theophili hemort, så hade denne tillika i skildringen af dessa båda hufvudevangelister på denna evangeliij väg fått sig dem föreställda, hvilka sedan slutade sina lif med martyrdöd i detta samma Rom (jfr *Guericke*, Kirchengeschichte 8:te Aufl. I, Ss. 77, 96).

Jerusalem och dess omgifningar. Men Aposteln Paulus, som hvarken var bland de elfva, hvilka Herren sjelf under Sin vandring på jorden hade utvalt, ej heller den tolfte, hvilken efter himmelsfärden kallades till att fylla det tomrum, som uppstått efter förrädaren, Aposteln Paulus, som kallade sig sjelf ett *ἄκρωμα* och om sig bekände: "Jag är den ringaste bland apostlarne, så att jag är icke värd kallas apostel, derföre att jag hafver förföljt Guds församling" ¹⁾, han öfvergår i denna bok alla andra i klarhet, under det att, såsom redan sagts, de flesta af tolftelet jemte de många andre, som också i denna begynnelsetid, ehuru på andra vägar, spridde evangeliij ljus öfver verlden, ej mer än till namnet eller alldeles icke omtalas. Omkring dessa tvenne, Petrus och Paulus, eller i deras följe finna vi de öfrige evangelister grupperade, hvilka hvar i sin mån bidrogo att bringa Guds Ord om Christo mot Rom.

Apostlagerningarnes yttre anordning har uppfattats på olika sätt. Bengel ²⁾ räknar *sju* hufvuddelar; 1) *Pingsten* med föregående händelser, Capp. 1 och 2; 2) händelser i *Jerusalem*, i hela Judeen, och i Samarien bland omskurna, Capp. 3—9 och Cap. 12; 3) händelser i *Cæsarea* och *hedningars* upptagande, Capp. 10 och 11; 4) *första* resan till hedningarne af Barnabas och Saulus, Capp. 13 och 14; 5) Beskickning och kyrkomöte i Jerusalem, rörande Judarnes och hedningarnes *lika* belägenhet, Cap. 15; 6) *andra* resan af Paulus, Capp. 16—19; 7) *tredje* resan, ända till Rom, Cap. 19: 21 — Cap. 28. Denna indelning visar sig redan derigenom icke gerna kunna hafva varit författarens, att den icke öfverallt ger några bestämda afdelningar utan måste sammanföra sådant som står på olika ställen. — Andra hafva funnit två hufvuddelar i denna skrift, hvarvid den punkt, då Pauli verksamhet träder i förgrunden, d. v. s. det 13:de capitlets begynnelse, betraktas såsom början af andra afdelningen ³⁾. Men på detta sätt göres Paulus nästan mera än evangeliij utbredning till indelningsgrund och delningspunkten blir, om ock eljest verkligen betecknande en ny afdelning, dock i denna fattning icke alldeles lämplig, då Aposteln Paulus ju redan före denna tid omtalas, såsom verksam i evangeliij tjänst. Dessutom blir det svårt att träffande angifva den första delens innehåll i motsats mot denna andra. — En tredelning antaga t. ex. Credner ⁴⁾ och Baumgarten ⁵⁾, till hvilken senare Lekebusch ⁶⁾ synes ansluta sig. Denna synes äfven oss bäst motsvara innehållet. Med

¹⁾ 1 Cor. 15: 8 f.

²⁾ l. c.

³⁾ Så *Hjerpe*, l. c. Ss. 3 f., 128; äfven *Meyer*, Inledningen till 13:de capitlet.

⁴⁾ l. c. S. 279,

⁵⁾ l. c. I, Ss. 5, 153, 305.

⁶⁾ l. c. Ss. 209 ff.

anslutning till Baumgarten angifva vi dessa hufvuddelar på följande sätt. Först berättas om evangelium ibland Judarne, Capp. 1—7; derefter om evangelium i dess öfvergång från Judarne till hedningarne, Capp. 8—12¹⁾, och sist om evangelium bland hedningarne, Capp. 13—28.

Vilja vi nu i några hufvuddrag angifva det närmare innehållet i Apostlagerningarne, och huru det är ordnad i inom dessa afdelningar, så hafva vi först att påminna oss berättelsen om Jesu himmelsfärd, hvilken, såsom vi sett, bildar öfvergångslänken mellan Lucæ verks båda delar, såväl som mellan Jesu upphörande och Hans kyrkas begynnande jordelif. Det som derefter meddelas i första capitlet, om de troendes samvaro i bön och tolftalets förfullständigande, är förberedande på de stora ting, som stodo att vänta. Om dessa, om uppfyllandet af "Fadrens löfte" i meddelandet af "den Heliga Andas kraft" berättar det 2:dra capitlet. På den första pingstdagen gafs redan genom det himmelska undret i gåfvan att tala med tungomål en ny påtaglig profetia om, att evangelium skulle förkunnas på alla möjliga folkslags språk och hinna jordens ända ²⁾. Med Petri predikan gör evangelium ett stort steg framåt mot detta mål; ty så grundlades med en rik förstling den Jesu Christi kyrka, som nu i sina samtliga troende lemmar var innehafvarinna af Herrans uppdrag om evangeli utbredning. Denna visar sig ock vara det yttersta ändamålet med den redogörelse för den nygrundade kyrkans genom denna Ordets predikan verkade tillstånd och lif, hvarmed det 2:a capitlet slutar, i det just de sista orden lyda: "Herren förökade hvar dag församlingen med dem som frälste vordo."

Sedan vi nu hafva sett, huru evangelium visat sig mäktigt i kyrkans grundande och hennes första allmänna lifsyttningar, föreställas oss i det nu följande allahanda högst omvexlande prof på, huru hon på alla möjliga sätt och under allahanda olika förhållanden bevisar sitt guddomliga ursprung. I många fall hafva här såsom exempel valts just de första yttringarne af något särskildt slag, i andra måhända ock senare ³⁾, men i alla händelser de som äro betecknande för evan-

¹⁾ Med afseende på de första verserne af 8:de capitlet, hvilka af *Credner* föras till den första, af *Baumgarten* till den andra afdelningen, torde märkas, att de bilda sjelfva öfvergångslänken mellan båda.

²⁾ "Hæc familia, totius mundi linguis *Deum* celebrans, erat instar totius mundi, linguis suis *Deum* laudaturi." *Bengel*.

³⁾ Under det att vi öfverensstämma med *Baumgarten* i att lägga vikt vid det allmänna, att här gifves en bild af evangeli och kyrkans mångahanda bevisning, tro vi dock med *Lekebusch* (l. c. S. 210), att man ej kan fasthålla, att alltid den första af hvarje slag meddelas. Det är väl redan tvifvelaktigt, om den lames botande, hvarmed början göres, är det

gelii verkningar och ganska ofta sådana, som voro åtföljda af evangelii predikan, på hvilken icke lemnas blott enstaka utan mångfaldiga prof alltigenom hela Apostlagerningarnes bok.

Begynnelsen sker med omtalande af ett under, som Petrus gjorde "i Jesu Christi Nazareni namn", till hvilket ock genast anslöt sig en evangelii predikan. Denna gick ut på att visa bort från verktygen, Apostlarne, till Honom, i hvars namn och genom hvars guddomliga kraft undret hade skett; den är helt ett förkunnande af evangelium på ett evangeliskt sätt med apostolisk visdom. Så Cap. 3. Liksom redan i slutet af pingstpredikan, 2: 39, så framhålles ännu klarare i sista orden af denna följande, 3: 25 f., att evangelium framförallt gällde Judarne, såsom ock Paulus¹⁾ kallar det en *δύναμις θεοῦ εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλλήνι*. Framhållandet af denna Judarnes företrädesrätt till evangelium, såsom ock deras på alla orter visade misskännande af, förakt för och förstockelse mot detsamma, är ett hela Apostlagerningarne genomgående drag. Denna andra nu omtalade predikan föranledde den första förföljelse, som den nya församlingen hade att utstå, då presterne, tempelföreståndaren och Sadduceerne "togo illa vid sig, att de lärde folket och förkunnade i Jesu uppståndelsen från de döda." Men trots förföljelsen och Apostlarnes fängslande verkade evangelii förkunnande blott dess vidare utbredning. "Många af dem som hört Ordet trodde, och talet på männen vardt vid pass femtusen." Det första förhör, som nu anställes med fångarne, gifver Petrus anledning till ett nytt herrligt evangeliskt vittnesbörd och både honom och Johannes till att frimodigt försvara evangelium. Då de frigifæ återkomma till de sina utgjuta sig allas hjertan i gemensam bön om frimodighet till evangelii vidare utbredning. På bönen följer stor kraft till fortsatt vittnesbörd om Jesu Christi uppståndelse. Med nya meddelanden om evangelii herrliga verkningar bland de troende slutar det 4:de capitlet.

"I hela hopen som trodde var ett hjerta och en själ", hette det i 32:dra versen af detta 4:de capitel; men sådan fullkomlighet kan icke länge bestå i syndens verld. Äfven här funnos de, som icke blefvo bestående i sanningen. Evangelium är en not, som omfattar både goda och onda fiskar. Denna lärdom gifver oss den nu följande berättelsen om Ananias och Saphira. Men den visar ock de helsosamma verkningarne af en allvarlig kyrkotukt, den visar, att det evangelium,

första under, som öfverhufvud skedde, sedan kyrkan blifvit grundad; jfr Cap. 2: 43, der det redan omtalas, att "under och tecken gjordes af Apostlarne."

¹⁾ Rom. 1: 16.

som nu går genom världen, är ett heligt evangelium och såsom sådant vill erkännas. Den första tillämpningen af dessa grundsatser lärde hela församlingen att skaffa sin salighet med fruktan och bäfvan, 5: 11, att hålla endrägtigt tillsamman, v. 12; och utåt ingaf den fruktan för oredlig anslutning på samma gång som den ingaf aktning för församlingen, v. 13, så att dess tillväxt befordrades och det förtroende, hvarmed den omfattades, än mera ökades, vv. 14—16.

Denna evangeliis nya framgång verkar ock ny fiendskap. Apostlarna fängslas; men Herrans engel öppnar fängelset och gifver dem dervid uppmaning att "förkunna alla lifsens ord för folket", och "då de hört detta, gingo de bittida om morgonen i templet och begynte lära." Då de blifvit bragta inför Rådet till nytt förhör, klagar öfverstepresten: "Si I hafven uppfyllt Jerusalem med eder lära", men de förklara, att "man måste mera lyda Gud än menniskor", och börja nu för sjelfva Rådet predika evangelium om den Uppståndne. Då resultatet af öfverläggningarne om Apostlarnes bestraffande blifver, att man i stället att, såsom ifrågasatt var, besluta deras död, v. 33, låter hudflänga dem, förbjuder dem att tala i Jesu namn och frigifver dem, så vinnes dermed visserligen icke det åsyftade ändamålet; ty "de gingo från Rådet med glädje, att de befunnits värdige att lida smälek för det namnets skull och upphörde icke att hvar dag lära i templet och husen förkunnande evangelium om Jesum Christum." Dermed slutar det 5:te capitlet. Och om lärjungarnes tillväxt talar åter den 1:a versen af det följande.

Den första allmänne misshällighet inom den sålunda förökade församlingen föranleder valet af de förste medhjelparne¹⁾ åt Apostlarna, och äfven denna åtgärd hade den följd, att "Guds Ord tilltog, lärjungarnes antal i Jerusalem förökades väldeligen, och en stor hop prester blefvo tron lydige", 6: 1—7.

Dermed var ock signalen gifven till en ny förföljelse. Denna träffade närmast en af de nyvalde diakonerne, Stefanus, som "full med nåd och krafter gjorde stora tecken och under ibland folket." Då han icke kan öfvervinnas utan öfvervinner med ord, så att fienderna "icke förmådde emotstå den visdom och anda, hvarmed han talade", så anklagas han genom falska vittnen för hädelse mot Moses och Gud, och då öfverstepresten frågar om så verkligen förhölle sig, blef Stefani svar icke närmast ett försvar utan en väldig predikan om den Israels förstockelse i förra tider, i hvilken det nu lefvande släktet gjort sig fullt delagtigt genom att såsom fäderna stå emot den Helige Ande. Desse

¹⁾ Äfven här framträder *sjuxtalet*, jfr noten till S. 77.

hade dödat dem, som förutförkunnat den Rättfärdiges ankomst; de, inför hvilka Stefanus talade, hade sjelfve varit den Komnes förrädare och mördare. — Under det Stefanus sålunda i sitt glödande tal med helig frimodighet blottade sitt folks och dess ledares skuld, upptändes hans åhörarens vrede och gaf sig uttryck i tandagnisslan. Men vreden blef till raseri, då det trogna vittnet meddelade, huru hans Mästare uppenbarligen bekände Sig till hans vittnesbörd: "Si jag ser himlarne öppnade och menniskones son stående på Guds högra sida." Utan vidare ransakning och dom skriade de med hög röst, höllo till sina öron, störtade samfäldt öfver honom, drefvo honom ut ur staden och stenade honom. Men — hvilken motsats! — han åkallade och sade: "Herre Jesu anamma min anda", och, under bönen upptänd af ifver och kärlek för sitt olyckliga folk, böjde han sina knän och *ropade med hög röst*: "Herre tillräkna dem icke denna synden!" Sålunda dog den förste martyren i sann Jesu Christi efterföljelse; men hans död beredde evangelium nya segrar.

Stefani martyrium är epokgörande både för kyrkan och dermed för Apostlagerningarnes berättelse. Å ena sidan besannas här, att martyrernes blod är kyrkans säd. Den förföljelse, som stod i sammanhang med den mot den förste diakonen föröfvade ogerningen, sprängde väl församlingen i Jerusalem och spridde dess fleste medlemmar öfver Judeen och Samarien, men de sålunda kringspredde foro omkring och *predikade ordet*. Å andra sidan framträder här första gången, om ock ännu i fiendernas leder, den man, som mer än någon skulle vara verksam för utbredandet af Jesu Christi evangelium i den rigtning, i hvilken Apostlagerningarne följer detsamma. Och det är märkligt, att såväl evangeliets fortgående utöfver Israels landamären som ock denna ännu fördolda men viktiga profetia för framtiden, hvilken låg i Pauli inträde inom christna kyrkans synkrets, stå tillsammans med en ny ytterlig stegring i Judarnes förstockelse, hvilka nu korsfästade Christum på nytt i Hans trogna vittne. Sålunda bildas öfvergången¹⁾ till andra afdelningen i denna historia om evangeliets utgående från Judarne till hedningarne, från Jerusalem till Rom. Men icke sjelfvilligt tog Jesu församling detta steg. Hon drefs dertill, och dervid blefvo Apostlarne den af Herran gifna anvisningen och deras i sammanhang dermed fastställda grundsats: "först Judarne" så trogna, att de ännu trots farorna blefvo kvar i Jerusalem²⁾.

¹⁾ Man kan icke sätta sjelfva vändpunkten vid någon bestämd vers. Öfvergången begynner med nämmandet af Sauli namn, 7: 58, och slutar med 8: 4. Jfr S. 107 not. 1).

²⁾ Jfr 8: 1.

De skingrade församlingsmedlemmarne voro de, som nu förkunnade evangelium utom Jerusalem. Och genom en guddomlig nemesis synes det hafva skett, att just en af Stefani meddiakoner¹⁾ blef det första verktyget för att bringa predikan om Christo till icke-Israeliter²⁾, till Samarien. Här träffade evangelium på ett hedniskt-judiskt folk, om-skurne, men icke Israeliter. Der funnos sådane, som gäfvö akt på Ordet, 8: 6, visade glädje deröfver, v. 10, trodde det och döptes, v. 12. Men som man under sådana förhållanden kunde vänta, anammades det ock på oredligt sätt, såsom af Simon. Petrus och Johannes sändes att stadfästa Philippi predikan och fortsatte densamma i flere Samariens städer, vv. 13—25.

Evangelii nästa steg förmedlades ock genom samne Philippus. Det omfattades nu för första gången af en hedning³⁾, som var en proselyt⁴⁾, således en som redan anslutit sig till Israels folksförbund. Men dertill kom det, då Philippus, enligt just den text som den Ethiopiske eunuchen hade läst på sin vagn, för denne *predikade evangelium om Jesus*⁵⁾. Derefter vandrade Philippus omkring och predikade evangelium i alla städer, till dess han kom till Cæsarea, 8: 26—40.

Skall evangelium nu gå väsentligen vidare, så gäller det hedningarne, sedan yttersta gränsen på alla håll är uppnådd. — Men innan äfven detta steg tages, omtalas här med jemförelsevis stor utförlighet, huru den blifvande hedningarnes apostel, midt under tillfredsställandet af sitt förföljelseraseri hejdad af Herrans: "Saul, Saul! hvi förföljer du mig", blifver grundligen omvänd och förberedd för det utomordentliga kall, som väntade honom. Till denna förberedelse hörde ock, att han "strax begynte i *Synagogorna* predika Christum, att Han var Guds Son", och så "förkofrade Saulus sig ju mer och mer och öfvervann de Judar, som bodde i Damascus, bevisande att Denne var Christus." — Då han kom till Jerusalem och ville ansluta sig till lärjungarne, blef han väl fruktad af alla, men Barnabas antog sig honom och beredde honom insteg; så att han kunde fritt umgås med församlingen i Jerusalem och "tala frimodigt i Herrans Jesu namn." Förföljelse för evan-

¹⁾ Att här är fråga om diakonen, icke Aposteln Philippus, se *Meyer* till Ap.G. 8: 5.

²⁾ Jfr Zeitschr. für Protest. u. K. XXII, S. 49.

³⁾ Jfr *Eusebius* l. c. II, 1 mot slutet, der denne Ethiopier kallas "den förste bland hedningar, hvilken genom Philippus till följe af en uppenbarelse delagtiggjordes af Guds Ords hemligheter."

⁴⁾ Jfr *Meyer* till detta capitel v. 27. Om de olika slagen af proselyter, se *Herzog*, l. c., Art. "Proselyten."

⁵⁾ Jfr v. 37.

gelii skull föranledde, att han af bröderna bragtes i säkerhet till sin födelsestad Tarsus. — Men under allt detta tillväxte församlingarne i hela Judeen, Galileen och Samarien. Cap. 9: 1—31.

Sålunda var allt förberedt och anordnadt för evangeliets öfvergång till hedningarne, men icke heller nu tänka Apostlarne på att taga detta steg. Petrus har väl sjelf lemnat Jerusalem, men befinner sig på besök bland de christna i Judeen. Härom berättas, 9: 32—43, såsom det vill synas, dels för att visa, under hvilka förhållanden Petrus emottog den viktiga kallelsen att först predika för hedningar, men dels ock just för att ådagalägga, huru de första hedningars¹⁾ omvändelse alls icke föranleddes genom någon af Apostlarne uppgjord plan. Men ej heller skulle evangeliets öfvergång från Judarne till hedningarne ske genom den egentlige hedningaaposteln. Han skulle blott inträda i det redan påbörjade verket. Ett så nära sammanhang skulle det vara mellan hans och de öfriges arbete. Petrus var den *πίττα*²⁾, på hvilken Herren ville grunda sin församling bland hedningarne, såsom Han redan på detta hälleberg hade byggt Sin kyrka i Israel. Men för att Petrus skulle kunna förmås att erbjuda evangelium åt hedningar, fordrades ett omedelbart Guds ingripande genom en syn, en särskild undervisning och hedningarnes egen kallelse. Till den grad var den förföljda församlingen i sin förnämste ledare ännu fästad vid Israel, så stor var Apostlarnes fruktan för att vid evangeliets utbredande gå sina egna vägar. Dock, när Petrus på detta sätt blifvit öfvertygad, så går han ock till verket med full tillförsigt³⁾, åberopande sig i sin predikan inför Cornelius och hans hus, huru han jemte de öfrige Apostlarne var af Gud kallad att vittna om Jesus af Nazareth, hvilken ock Sjelf hade bjudit dem att predika för folket⁴⁾. Att evangelium skulle få förkunnas äfven för hedningarne, derom hade Petrus fått full visshet; men när skulle tiden vara inne för deras upptagande i församlingen? Äfven den saken skulle icke vara något tvifvel underkastad. Redan under det Petrus höll på att tala i Cornelijs hus, kom den Helige Ande ned öfver alla dem, som hörde Ordet. Så kunde Petrus icke heller underlåta att genom dopet upptaga dem i Jesu församling. Dermed slutar det 10:de capitlet. Så vidlyftigt omtalas, efter förberedelserna i slutet af det 9:de capitlet, denna enda händelse. Men icke nog dermed, en stor del af det redan berättade återupprepas igen i det närmast följande, då det omtalas, huru Petrus också måste stå

¹⁾ Ehuru det försvaras af *Olshausen*, l. c., till detta ställe, *Lekebusch*, l. c. S. 215 f., och flere, jfr *Meyer*, så anse vi antagandet, att Cornelius var en portproselyt vara godtyckligt; jfr Ap.G. 10: 28, 34 f.; 11: 1, 18; 15: 7.

²⁾ Mt. 16: 18.

³⁾ Jfr 10: 34 f.

⁴⁾ Vr. 39—42.

till svars för och rättfärdiga sitt steg ibland de judechristna i Jerusalem. 11: 1—18. Hvadan denna utförlighet här vid berättelsen om blott Cornelii och hans närmastes upptagande i församlingen, då de tretusendes vinnande på pingstdagen så mycket kortare omtalas? — Theophilus skulle få den noggrannaste kännedom om, huru den förste hedning, som dertill var en höfvitsman af den så kallade *Italienska* ¹⁾ cohorten, blifvit omvänd till Christum, och huru hans och hans omgifnings öfvergång till christendomen i alla delar visade sig såsom den väg, på hvilken Gud Sjelf förde evangelium framåt mot Rom.

Hädanefter går ock utvecklingen i denna riktning raskt. Vi erfara omedelbart efter meddelandet om upptagandet af förstlingen, huru evangelium åter predikades för hedningar och denna gång utan Apostlarnes åtgärd. Det är Antiochia, som nu delagtiggöres af Guds Ord, Antiochia, som var bestämdt att varda den första hufvudorten för evangelii införande i hednaverlden, det Jericho, som för Nya Testamentets Israel skulle blifva den första fasta punkten för vidare eröfringar i hednaländerna intill jordens yttersta ändar ²⁾. Men äfven här kan man säga, att Stefani ³⁾ blod var kyrkans säd. De som först förkunnade evangelium i Antiochia voro, såsom de som predikat i Judeen och Samarien, bland dem, som förskingrats från Jerusalem till följe af martyrens död. Såsom tillföre bekände sig ock nu Apostlarna till missionsverket, då de fingo höra derom, och sände Barnabas till Antiocheniska församlingen. Barnabas åter hemtade dit Saulus från Tarsus, hvilken nu inträder i sin egentliga kallelse. Här arbeta båda ett helt år i den redan före deras ankomst rätt betydande ⁴⁾ församlingen, hvilken genom kärleksbevisning mot de christna i Judeen ådagalägger, att den rätteligen anammat evangelium och gjort sig värdig det *christna* namnet, som här först uppkom. Barnabas och Saulus afsändas att öfverbringa de samlade gåfvorna till Jerusalem. Cap. 11: 19—30.

Vid den tiden var moderförsamlingen åter utsatt för svår förföljelse. Herodes Agrippa den Förste hade fängslat några af dess medlemmar och låtit halshugga Aposteln Jakob den äldre ⁵⁾, Johannis bro-

¹⁾ Jfr Ss. 52, 105 not 2.

²⁾ Zeitschr. für Protest. u. K., I. c. S. 54.

³⁾ Se v. 19.

⁴⁾ Se vv. 21, 24.

⁵⁾ Sålunda uppfylldes Herrans ord, Mt. 20: 23. Det kan väcka förvåning att, under det diakonen Stefani död med alla dertill hörande omständigheter, berättas med stor vidlyftighet, så att derät egnas inemot 70 verser, omtalas deremot det första apostlamartyriet på blott en enda rad. Detta beror icke derpå, att diakonen var det första blodsvittnet; utan up-

der. Då Herodes såg, att han på detta sätt vann den folkgunst hos Judarne, hvilken han eftertraktade, så lät han ock taga Petrus till fånga i afsigt att fälla äfven hans dödsdom¹⁾. Under det Petrus nu var på det allranoggrannaste bevakad, hörde församlingen icke upp att bedja för honom. Och när nöden var störst, var hjälpen närmast. Natten innan domen skulle afkunnas, räddas Petrus underbart. Ingen-ting kan emotså evangelii framgång. Herodes får snart sitt välför-tjenta straff i en förfärlig död; men trots förföljelsen "växte Guds Ord och förökades." Cap. 12: 1—24.

Öfvergångstiden är nu slut. Evangelium har fattat posto i An-tiochia inom hednaverldens gräns. Dess förnämste budbärare för hedna-folken står redan der i full verksamhet, rustad att, när kallelsen kom-mer, anträda sitt segertåg i samma evangelii tjenst. — Såsom Stefani död föranledde, att Guds Ord icke mera hade någon synbar fram-gång i Jerusalem, så synes det legat en guddomlig nemesi deri, att omedelbart efter den förste Aposteln uppförande åt Judiska folkets hat mot evangelium, detta, om ock från en aflägsen ort, tar det sista afgörande steget in i sjelfva hednaverlden. Och ett hufvudverk-tyg härför är den samme Saulus, som vid Stefani stening stod på mördarnes sida²⁾.

Med mycken omsorg berättas, huru den Helige Ande nu kallade Barnabas och Saulus³⁾ till att bära ut evangelii predikan bland hed-ningarne, 13: 1—3.

Särdeles utförligt redogöres derefter, 13: 4 — 14: 25, för den för-sta missionsresan. Vi fästa oss blott vid några hufvudpunkter utan att uppehålla oss vid den historisk-geografiska gången. Huru evangelii predikan alltfört betonas, kan ses af 13: 5 ff., 16 ff.; 14: 1, 7, 15 ff., 21 f., 25. Missionärerne vände sig äfven i hednaverlden närmast till Judarne, der sådana funnos; jfr 13: 5, 14, 46; 14: 1. Icke genom

penbarligen hade, såsom vi sett, hans död för evangelii framgång en myc-ket mera afgörande betydelse än aposteln.

¹⁾ Om betydelsen af *ἀπαγγεῖν*, 12: 4, jfr Meyer.

²⁾ Att Paulus i den nu följande större hälften af Apostlagerningarne är berättelsens hufvudperson, ligger för öppen dag. Men ingalunda följer från 13:de Capitlet Pauli historia såsom Credner (l. c. S. 276) menar. Så-som hitintills finna vi alltfört i vår bok historien om evangelii utbredande till Rom, och emedan detta nu bindes vid Pauli person, så har denna i det följande en så framstående ställning.

³⁾ Barnabas och Saulus heter det ännu i begynnelsen af denna färd men under densamma blir Saulus kallad Paulus och derefter heter det mer-ändels Paulus och Barnabas, intill dess Barnabas försvinner och endast Paulus och hans nye medarbetare vid de följande missionsresorna omtalas.

att evangeliets förkunnare försummade Judarne, utan genom dessas förakt för Guds Ord skulle detta öfvergå till hedningarne. Det skulle äfven i sjelfva hednaverlden besannas; 13: 45 f., 50; 14: 2, 5, 19. — Efter denna första rundresas fullbordan återkommo missionärerne till dess utgångspunkt och stannade der en längre tid. 14: 26—28.

Under denna tid uppkom i Antiochia den christna kyrkans första egentliga lärostrid. Det gällde den viktiga frågan, om de omvände af hedningarne skulle underkasta sig omskärelsen och Mose lag. Då striden blir häftig, föranleder den, att Paulus och Barnabas af de Antiocheniske christne afsändas till Jerusalem, der nu på det första kyrkomötet och i den första epistola catholica evangeliska grundsatser göras gällande med afseende på heduachristenheten. Underrättelsen derom emottages i Antiochia med fröjd, då sändebuden återkomma till att fortsätta sin förre verksamhet, följda af Judas och Silas såsom Jerusalemsiska församlingens deputerade. 15: 1—35.

Kort efter återkomsten föreslog Paulus för Barnabas att åter besöka alla städer, der de hade förkunnat Herrans Ord; men då de ej blefvo ense om följeslagare, reste de på olika vägar. Endast Pauli färd omnämnas närmare i Apostlagerningarne. Han tog nu Silas med sig och fick i Lystra, der han ock redan förre gången uppehållit sig en ny medhjelpare i Timotheus. Föröfrigt talas blott kort om de redan bildade församlingarnes stadfästande i tron och deras dagliga tillväxt¹⁾. Detta var den första visitationsresan i de nygrundade församlingarne. Såsom sådan var den af mindre betydelse för historien om evangeliets utbredning. Men denna resa utvidgades sedan genom Guds Andas tillskyndelse till den andra missionsresan, hvarigenom evangelium nådde Europa och således tog ännu ett stort steg mot Rom. En syn under tillbringandet af en natt i Troas förvissade Aposteln och hans följeslagare, att Herren hade kallat dem till att predika evangelium i Europa, så att detta nu borde öfverskrida Asiens gräns, 15: 36—16: 10. För denna första missionsresa i Europeiska länder redogöres åter utförligt²⁾, 16: 11—18: 17. Alltfort är evangeliets predikan Apostelns förnämsta ögonmärke, 16: 13, 31; 17: 2 f., 17 f., 22 ff.; 18: 4, 11. Dervid förblifver hans förhållande till Judarne och deras till honom

¹⁾ 16: 4 f.

²⁾ Denna omständlighet kan bero både på att här återigen är en ny begynnelse med afseende på evangeliets spridning och på det "vi", som från 16: 10 utmärker, att författaren sjelf börjar dels personligen deltaga i dels, der så icke är, åtminstone följa händelserna närmare än tillförene. — Om olika förslagsmeningar rörande författareskapet (Timotheus-hypotesen och Silas-hypotesen), hvilka sammanhånga med detta *vi*, se *Lekebusch*, l. c. S. 131 f.

oförändradt, 17: 1 f., 5, 10, 13, 17; 18: 2, 4 ff., 12. Corinth blir första hufvudorten för Europeisk christendom. Der dröjde Aposteln ett år och sex månader, lärande Guds Ord.

Efter denna tid återvände Paulus öfver Ephesus — der han den gången blott gjorde ett kort uppehåll —, Cæsarea och Jerusalem ¹⁾ till Antiochia, 18: 18—22. Om hela denna långa färd och uppehållet på så många ställen, hvaribland äfven stora städer, talas återigen blott med få ord. Författaren synes ej heller här sett någon betydande utveckling i afseende på den historia, han ville skriva, hvilken således uppenbarligen icke var Aposteln Pauli, utan det af honom förkunnade evangelii.

Med 18: 23 begynner den tredje stora resan ²⁾, såsom den förra i början till visiterande af de redan grundade församlingarne, i fortsättningen till bildande af nya. Det förra omtalas helt kort i nyssnämde vers, det senare åter med stor vidlyftighet från början af det 19:de capitlet.

Från 18: 24—28 meddelas om Apollos och hans verksamhet. Måhända skall detta, såväl i afseende på Apollos som Aquilas och Priscilla, lära, af hvilken kraft till sjelfständig utveckling det af Paulus predikade evangelium var mäktigt. Af tältmakaren och hans hustru, hvilka bildats i Apostelns umgänge, har den lärde och vältalige Alexandrinern ännu mycket att inhemta. På grund af deras undervisning är han färdig och genom de Ephesinska brödernas rekommendation berättigad att begynna en sjelfständig verksamhet i Achaja, och denna blifver rikligen välsignad.

Under tiden kommer Paulus åter till Ephesus. Det visar sig, att de hinder, som af den Helige Ande under Apostelns förra missionsresa hade lagts för Ordets fortsatta predikan i Asien ³⁾, nu äro undanröjda, sedan han genom dem blifvit bragt att först föra evangelium öfver till Europa. Äfven här vänder sig Aposteln framförallt till synagogan och predikar der hela tre månader; men återigen förmås han ock af Judarnes förhärdelse att vända sig företrädesvis till hedningarne ⁴⁾.

¹⁾ Att *ἀναβὰς* här, 18: 22, har betydelsen af att resa till Jerusalem, se *Hjerpe*, l. c. till detta ställe.

²⁾ *Bengel* låter denna utgå från Ephesus och begynna med 19: 21 (jfr Inl. t. Ap.G.), men det synes oss riktigare att hvarje gång betrakta Antiochia såsom utgångspunkt.

³⁾ 16: 6, 7.

⁴⁾ Med *Baumgarten* och *Hjerpe* anse vi mot *Meyer* sannolikast, att Tyrannus varit en hednisk retor, så att Pauli öfverflyttande från Synagogan till Tyranni *σολή* kan hafva betydelsen af en närmare anslutning till hedningarne.

Denna hans verksamhet i Ephesus fortfar sedan ytterligare i hela två års tid, "så att alla de som bodde i Asien hörde Herrans Ord både Judar och Greker" ¹⁾, och Ordet "växte väldeligen och bevisade sig kraftigt" ²⁾. Cap. 19: 1—20.

De gynsamma erfarenheter Aposteln gjorde i denna den Asiatiska hedendomens hufvudort läto honom inse, att evangeliets framgång i Asien var betryggad. Han fattar därför här det fasta beslutet att utsträcka evangeliets förkunnande till Rom; men först vill han resa till Macedonien, Achaja och Jerusalem ³⁾. Med detta beslut inträder en vändpunkt både i Apostelns lif och i Apostlagärningarnes berättelse om evangeliets framsteg mot sitt mål ⁴⁾, 19: 21. För Paulus börjar nu efter den rastlösa verksamhetstiden det oupphörliga lidandets, om vi få gifva benämningen efter den öfvervägande delen. Både Judar och hedningar hjälptes åt att åt Aposteln ifylla kalken ända till bräddarne, såsom förut åt Mästaren; men Judarne voro åter de, som inskänkte dräggen. Historien om evangeliets segertåg blir nu en framställning om de otaliga hinder, som ställde sig i dess väg, sedan det var beslutadt, att det af Paulus skulle predikas äfven i Rom. Det såg väl, under alla försåt, förföljelser, faror och det mest hårdnackade motstånd, ofta ut, såsom skulle Aposteln aldrig kunna utföra sin föresats; men hans eget *måste* ⁵⁾ bekräftades tvefaldt af *Guds* ⁶⁾ och så blef den subjektiva nödvändigheten en i högsta mening objektiv. Huru detta *måste* förverkligas, huru Aposteln Paulus, trots de allrastörsta svårigheter, vexlande lifsfaror och hela års tidsutdrägt, äntligen hinner derhän, att han oförhindrad kan predika evangelium i Rom, derom handlar hela den sista tredjedelen af Apostlagärningarne ⁷⁾.

¹⁾ 19: 10.

²⁾ v. 20.

³⁾ "Non hic jam quiescendum sibi censuit Paulus, sed ita, quasi nil egisset, in posterum anhelat. Ephesum Asiamque obtinet; in Macedoniam et Achajam condicit; Hierosolymam spectat; Romam cogitat; inde in Hispaniam. Vid. Rom. 15: 26 cum anteced. et conseq. Nemo Alexander, nemo Cæsar, nemo alius heros ad *Parvi* hujus Benjaminitæ magnanimitatem accedit. Veritas de Christo, et fides atque amor in Christum, amplificavit cor ejus instar arenæ maris." *Bengel*.

⁴⁾ Då *Baumgarten* delar den tredje hufvudafdelningen i Apostlagärningarne i två hälfter och låter den andra begynna med 19:de capitlets början, kan man väl ifrågasätta, om det icke kunde finnas lika goda skäl för att sätta den nya begynnelsen med 18: 23 eller 19: 21.

⁵⁾ 19: 21.

⁶⁾ 23: 11; 27: 23 f.

⁷⁾ Att detta är hufvudtanken i Ap.G. 19: 21 — 28: 31, synes oss vara klart. Den ojemförligt stora vidlyftighet, hvarmed den utföres, kan åter stå i sammanhang med det *ἡμῶν*, som, nästan samtidigt med den ofvan angifna

Följa vi nu äfven detta något närmare, så visar sig, huru dessa evangelii hinder möta redan omedelbart efter Pauli beslut att föra det samma till Rom. Först omtalas det våldsamma uppträde, som ännu i Ephesus anstiftades af guldsmeden Demetrius, 19: 23 ff., vid hvilket tillfälle endast lärjungars och inflytelserika vänners råd förmådde Aposteln att sörja för sitt lifs säkerhet, vv. 30 ff. — Under den derefter följande resan nödgas han genom ett försåt af Judarne att ändra sin reseplan ¹⁾. Men ehuru den Helige Ande betygar att bojar och bedröfvelse förestå i Jerusalem, kan det icke ändra Aposteln i andan fattade beslut att just öfver Jerusalem fara till Rom, ty han räknar för mer än lifvet att uppfylla det embete, som han anammat af Herren Jesum, att betyga evangelium om Guds nåd ²⁾. Han vet förvisso, att han ej mer skulle återse de Asiatiska församlingarne. Det betygar han lärande och bedjande för de Ephesinske församlingslärarne, 20: 1—38. Hvarken Agabi profetia, att han skulle blifva tillfrångatagen af Judarne i Jerusalem och öfverlemnad åt hedningarne, ej heller hans vänners derigenom föranledda böner kunde beveka honom att ändra sitt beslut att resa fram till Jerusalem ³⁾.

Han kommer äfven dit, och just hvad han på dervarande församlingsföreståndares råd gör för att visa sin aktning för Mosaiska lagen och söka undvika allt missförstånd hos Judarne blir en anledning till det upplopp emot Aposteln, i hvilket han nära nog tillsatt lifvet. Endast genom den hedniska garnisonens mellankomst ⁴⁾ blef han med nöd räddad ur Judarnes händer för denna gång, och bragt till den Romerska kasernen, från hvars trappor det tilläts honom hålla ett försvarstal ⁵⁾. I detta tal redogjorde Aposteln utförligt för sin omvändelse och Herrans uttryckliga kallelse: "Gack, ty jag vill sända dig fjerran bort till hedningarne." Vid dessa ord utbröt åter stegradt hopens ursinne, hvars yttringar nu liknade dem, som redan engång i denna stad gifvit sig luft i sammanhang med ropen: "korsfäst, kors-

vändpunkten ånyo inträdande, blygsamt antyder, att författaren nu igen, från Philippi, blir Apostelns följeslagare och således ögon- och öron-vittne till det som berättas. Detta synes enligt 16:de capitlet hittills blott varit fallet under Apostelns förra resa från Troas till Philippi. I sistnämde stad torde författaren då hafva stannat och derifrån vid denna Apostelns nya resa åter anslutit sig till honom för att åtfölja honom ända till Rom. Jfr 27: 1; 28: 16. — Det är utomdessa möjligt, att det för Theophilus kunde vara af ett särskildt intresse att erfara, på hvilka underbara vägar Gud bragt Aposteln till att förkunna evangelium i Rom. jfr. Ss. 52, 105 not. 2.

¹⁾ 20: 3.

²⁾ vv. 22 ff.

³⁾ 20: 10 ff.

⁴⁾ 21: 31.

⁵⁾ Cap. 22.

fäst" ¹⁾. Då befälde den Romerske Öfverhöfvitsmannen, att Paulus skulle föras undan deras raseri in i kasernen. Der undgick han gissling endast genom att gifva sin Romerska borgarerätt tillkänna. Så var Aposteln åter räddad undan döden, men ur frihet bragt i fångenskap, allt emedan han måste stadfästa evangelium i Rom. 21: 1—22: 29. — Redan följande dagar kommo emellertid nya dödsfaror, först i rådsförsamlingen, der de tvistande partierne hotade att slita Aposteln i stycken ²⁾; derpå genom de fyratios sammansvärjning att döda honom. Ur den förra nöden help åter Romerska militärens mellankomst, den sista faran undkom Paulus genom sin systersons förslagenhet, sin egen behjertenhet och det följde af Romerska trupper, som bragte honom i säkerhet till Cæsarea, der han lemnades i den Romerske landshöfdingens förvar. Sålunda kom det under nya lifsfarligheter åter ett stycke närmare mot målet. 22: 30—23: 35.

I en ordnad rättegång anklagas Aposteln väl inför Landshöfdingen Felix för de svåraste brott mot både mensklig och guddomlig lag ³⁾, men rättfärdigar sig i sitt försvarstal på ett så tillfredsställande sätt, att hans fängelse mycket lindrades ⁴⁾. Några dagar senare fick han tillfälle att predika Christum för Felix, hvars aktning för Aposteln nu blef till förskräckelse för hans allvarliga predikan ⁵⁾. Paulus hade nu till och med kunnat lösas fri för penningar; men detta skedde ej, ehuru gerna visserligen många christna dertill skulle bidragit, om de fått, ty denna fångenskap skulle enligt Guds råd bringa Aposteln till Rom. Sålunda, 24: 1—26. Detta Guds råd kan icke ointetgöras derigenom, att Aposteln märkligt nog först hela två år förblef fången i Cæsarea, att man derefter åter, under förhoppning att kunna försåtligen taga honom afdaga, anklagade honom inför den nye Landshöfdingen Festus, och att denne var benägen att göra Judarne till viljes ⁶⁾ genom att ställa Paulus till rätta i Jerusalem, såsom Felix också velat vinna sådan folkgunst genom att lemna honom efter sig fången, då han själf blef återkallad från sin post ⁷⁾. Genom alla dessa nya faror skulle

¹⁾ Isynnerhet vv. 21 ff. Jfr Mt. 27: 22 ff., Mc. 15: 13 f., Lc. 23: 21 ff., Joh. 19: 6.

²⁾ Det var under natten efter detta uppträde, som Herren uppenbarade sig för Paulus och första gången stärkte honom med den bestämda tillsägelsen, att han skulle predika Guds Ord i Rom, 23: 8 ff.

³⁾ 24: 5 ff.

⁴⁾ v. 23.

⁵⁾ Äfven i denna del af sin bok lemnar sålunda Apostlagerningarnes författare icke evangelii predikan alldeles ur sigte. Man kan ock i det följande finna spår dertill.

⁶⁾ 25: 9.

⁷⁾ 24: 27. Jfr Meyer till 23: 24 och 24: 25 f. om Felix' person och afsättning.

Aposteln blott få en bestämd anledning att vädja till Kejsaren, hvarigenom det nu gjordes alldeles nödvändigt att sända fången till Rom. Detta måste nu ske, ehuru till och med Konung Agrippa ¹⁾), inför hvilken Aposteln i det försvarstal, som han tillstaddes hålla, åter åberopade sin omvändelse och Jesu Christi egen kallelse till det följande evangelisationsverket, förklarade intet annat hindra hans frigifvande än just hans eget vädjande, 24: 27 — 26: 32.

Ännu återstod emellertid den långa, svåra sjöresan under den farligaste seglingstiden på året ²⁾). Men den himmelske Fadrens försyn "gifver ock i hafvet en väg och i vågorna en säker stig; Han visar, att Han kan rädda utur allt" ³⁾). Motväder, stormar, tjocka med orkan, fullständigt skeppsbrott kunna väl betaga andra till och med hoppet om räddning; men fången Paulus ⁴⁾) blir genom sina råd och sin rådighet medlet till allas om ock ytterst äfventyrliga räddning. Först måste dock äfven nu soldaternes hjertlösa råd att, innan de lemnade skeppsvraket, döda fångarne, således äfven Aposteln, varda omintet. Cap. 27. — Alla de tvåhundra sjuttiosex ⁵⁾) personer, som varit ombord, kommo i land på Malta; men Paulus ensam hotas äfven här med oundviklig död. Emellertid äfven den lifsfarliga huggormens svåra bett är förgäfvets. Aposteln blir väl därför, att det träffar honom, misstänkt att vara en mördare. Men då ormen icke kan skada honom, som skulle predika evangelium i Rom, anses han åter vid detta under såsom en Gud.

Först efter det Lucas berättat om så många utomordentliga svårigheter, som alltifrån Apostelns förutsägelse, 19: 21, lagt sig i vägen för dennas fullbordan, kan han ock ändtligen omtala, huru Paulus tacksägande Gud, som undanröjt alla hinder och nu öppnat honom nya ljusa utsigter för välsignadt arbete i evangelijs tjenst, omsider ankommer till Rom. Och här se vi honom nu, sedan han under sin långa lidandestid mest fått inskränka sitt talande till sjelfförsvar, ome-

¹⁾ Herodes Agrippa II, son af den förste med samma namn.

²⁾ Den utförlighet, hvarmed denna sjöresa och dess besvärigheter beskrifvas, får en än större betydelse, om man erinrar sig, huru författaren omtalade andra sådana Apostelns resor, t. ex. en resa från Ephesus till Cæsarea, 18: 21, 22, med blott ett par ord; en följande, der författaren sjelf var med, från Miletus till Tyrus på tre verser, 21: 1—3.

³⁾ Wish. 14: 3 f.

⁴⁾ Vid detta tillfälle förvissades Paulus åter genom guddomlig uppenbarelse — denna gång förmedlad genom en engel — derom, att han skulle hinna det fastställda målet.

⁵⁾ 27: 37.

delbarligen vara betänkt på att bereda det redan i verldsstaden kända¹⁾ evangelium ytterligare ingång och stadfästelse. Äfven här gäller hans första predikareverksamhet åter Judarne, trots de sista årens nya bittra erfarenheter från deras sida. Hvad Aposteln i sitt bref till de Romerske christne hade heligt betygat: att han led svåra själsqual för sitt eget så utsägligt älskade folks skull och hjertligen bad till Gud för dess frälsning²⁾, det bevisar han samma Romare här i handling. Blott tre dagar egnar han åt de nödiga anordningarne efter ankomsten, åt välbehöflig hvila för själ och kropp, måhända ock åt den efterlängtade umgängelsen med de Romerske christne³⁾. Derefter, sjelf bevakad, inbjuder han genast de förnämste bland Judarne till sin bön för att, om så behöfves, rättfärdiga sin sak och vinna deras förtroende. Då det sedan gifves honom tillfälle dertill, predikar han inför talrikt församlade Judar utförligen om Jesus såsom lagens och profetiornas fullbordan. Några trodde, andra ej, och de gå tvistande bort, sedan Paulus, såsom han tillförne måst göra i förhållande till deras landsmän i Asien och Grekland⁴⁾, förkunnat dem, att vid deras förstockelse den tid nu var kommen, då evangelium skulle gå ifrån dem till hedningarne. Såsom tillförene Herren Sjelf⁵⁾, så tillämpar nu Hans Apostel på Guds affälliga och obotfärdiga egendomsfolk profetens förstockelsedom. Hans slutord till Judarne i Rom innebära en profetia, som ännu i dag, framemot det andra årtusendets fulländning, fortfar att uppfyllas. "Derröre" — emedan I förstocken eder, sade han — "skall eder veterligt varda, att denna Guds salighet är sänd till hedningarne, och de skola höra."

¹⁾ Att christna funnos i Rom vid Apostelns ankomst, det erfara vi i Ap.G. endast genom underrättelsen, att bröderna derifrån kommit honom till mötes, 28: 15. Mera lära vi af Romarbrevet (jfr Rom. 1: 6 ff.), hvilket Paulus, redan mer än två år förut vid sitt sista besök i Corinth, från denna stad afsände för att förbereda på sin ankomst (Rom. 15: 23 ff., 16: 1, 2, 3; Ap.G. 19: 21, 1 Cor. 1: 14). Om Apostlagerningarne vilja berätta, huru evangelium bragts till Rom, kan det emellertid förvåna, att det icke med något ord omtalas, huru christendomen *först* kommit dit. Man kan deraf se, att den omständigheten var för författaren af ringa betydelse. Apostelns predikan, genom hvilken det här åter kom till en afgörande ställning i förhållande till synagogan, det förkunnande af Jesu Christi Guds Sons evangelium, hvarigenom christendomen stadfästades i Rom och tillförsäkrades större utbredning derifrån, är för honom det väsentliga.

²⁾ Jfr Rom. Capp. 9—11, isynnerhet 9: 1 ff., 10: 1.

³⁾ Rom. 1: 9 ff., 15: 23 f., 32.

⁴⁾ Jfr Ap.G. 13: 46; 18: 6.

⁵⁾ Mt. 13: 14 och parallelställen.

Sändningabudet för frälsningens erbjudande åt hedningarne var Aposteln sjelf. Huru han här i Rom utförde denna sin kallelse, omtala Apostlagerningarnes slutord. "Paulus blef hela två års tid i sin förhyrda bostad och emottog alla, som ingingo till honom, *predikande Guds rike och lärande om Herran Jesum Christum* med all frimodighet och utan hinder" ¹⁾).

¹⁾ Om vi nu se detta Apostlagerningarnes slut från hvilken sida som helst och jemföre det med denna skrifts begynnelse och hela fortsättning, eller om vi äfven öfverskåde Lucæ evangelium alltigenom och betrakte detta dubbelverk i sitt totalsammanhang, alltid komme vi till den slutsats, att det afslutar på ett ganska tillfredsställande sätt. — En alldeles motsatt åsigt har *Credner*, som om Ap.G. 28: 30 f. säger: "Ein solcher Schluss ist so unerwartet und so unpassend, dass man unmöglich in ihm das vom Verfasser selbst beabsichtigte Ende der ganzen Darstellung erblicken kann" (l. c. S. 277). *Credner* (S. 279) — och efter honom *Meyer* (3:te Aufl. S. 14) — är derföre nästan öfvertygad om, att Lucas i en *ῥησις λόγος* ville återupptaga och vidare utföra, hvad han i slutet af den andra blott kort berört. *Reuss* (l. c. S. 196) ifrågasätter äfven, huruvida verket enligt författarens plan var fulländadt med dessa båda böcker, förklarar det närvarande slutet otillfredsställande och sammanfattar i följande ord några af de olika förslagsmeningar, som *Schleiermacher*, *Schott*, m. fl., uppställt för att förklara denna förmenta brist. "Es muss unentschieden bleiben, ob der Verf. durch äussere Umstände, seinen Tod etwa, in der Arbeit unterbrochen worden; ob vielleicht ein Stück verloren ist; ob der Verf. in einer besonderen Beziehung zur römischen Gemeinde stand, die weiteres Schreiben überflüssig machte; ob der vorwiegende theologische Zweck der Erzählung, in dem zuletzt gesagten sein volles Genüge findend, einen weiteren Bericht nicht nöthig machte; oder endlich ob der Redacteur eben mit der Quelle welcher er zuletzt folgte zu Ende kam und weiter keinen Stoff zur Verfügung hatte." Dylika gissningar äro i allmänhet fruktlösa och i många fall rent af hinderliga för en sann insigt. — Men icke nog med att man varit missnöjd med det närvarande slutet och på allahanda sätt lagt sig till rätta, hurudant det bort vara för att vara, såsom man menat, bättre, *Meyer* förklarar till och med (l. c.) "ganz unnatürlich" *Bengels* (t. 28: 31) och *Baumgartens* (l. c. II, S. 445 ff.) mening: "Luk. habe durch die berichtete Verbreitung des Evangel. bis nach Rom . . . sein Ziel erreicht." Onaturlig finner *Meyer* (se l. c. noten) denna, såsom vi visat, äfven af oss delade mening, "weil das Paulinische Wirken in Rom eben erst im Ausgang des Processes, mag er nun in der Hinrichtung oder Befreiung des Apostels bestanden haben, seinen Christum verherrlichenden Gipfel gehabt hat." — Denna invändning skulle endast hafva något att betyda, om "das Paulinische Wirken" vore Apostlagerningarnes egentliga och yttersta mål. Oss synes, trots Meyers hårda omdöme, den af honom förkastade meningen vara den mest tillfredsställande af alla och så naturlig, att den såväl på ett okonstladt sätt förklarar, hvarföre vår bok slutar just som den gör, som ock befriar oss från det äfventyrliga försöket att bygga hypotesernas förgängliga luftslott.

Så var nu Nya Testamentets evangelium, det himmelska budskapet om Guds rike, Ordet om Herran Jesum Christum, kommet från den förborgade helgedomen i templet i Jerusalem, det Gamla Testamentets hufvudstad, till fritt förkunnande af hedningarnes Apostel i hedningarnes och världens hufvudstad. Hvad Jerusalem under framfarna århundraden hade varit för Israel, det blef nu, i viss mening, Rom genom Israels förstöckelse under många kommande sekler för christenheten ur hednaverlden. För att få en föreställning derom, att Rom skulle få denna betydelse, att det nu skulle blifva den medelpunkt, från hvilken Jesu Christi evangelium skulle spridas allt vidare ut bland hednafolken, behöfde man blott veta, att samme Apostel Paulus, genom hvilkens verksamhet mer än genom någon annans Antiochia, Corinth och Ephesus efter hvarandra gjorts till hufvudorter för Guds Ords förkunnande i provinserne, nu ock sjelf med inre frimodighet och utan alla yttre hinder predikat detta evangelium under två års tid i denna alla provinsernas hufvudstad. Hade det genom en enda Apostel kommit så långt, så kunde Theophilus också med allt skäl deri finna en borgen för, att Jesu Christi evangelium, öfvervinne- ligt och öfverallt segrande, skulle fortsätta sitt lopp genom all verlden och enligt Herrans eget löfte hinna jordens yttersta ändar.

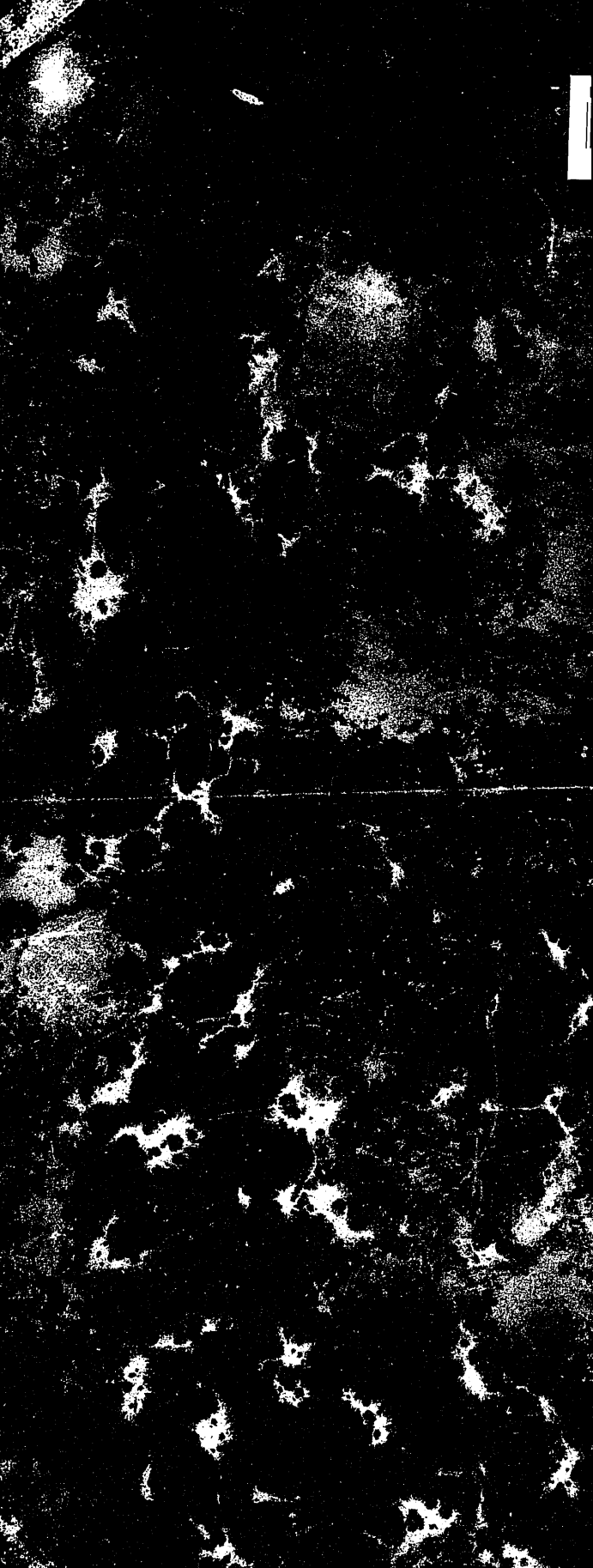
Slutord.

Se här ett försök att afbilda det väsentligaste af den Heliga Skrifts förnämsta del — en skuggteckning af verkligheten. Sanningens Ande må lära, huruvida den i någon mån motsvarar sitt gudaborna föremål och för sin del lemnar ett bidrag till kännedomen om den Skriftens "inre enhet, öfverensstämmelse och planmässighet", hvarom den äfven velat vittna¹⁾).

Såsom den Heliga Skrift sjelf och dess sammansättning icke varit en människas eller ett tidehvarfs verk utan årtusendens, der ingen enda af de samverkande författarne kunnat öfverskåda eller bestämmande inverka på det hela, så är ock den fullständiga insigten i och tillgodogörandet af Skriftens outtömliga innehåll icke förbehållet en man eller en tidsålder utan kyrkans hela tillvaro. Under det att frälsnings-sökande själar i alla tider ur denna böckernas Bok hemtat kunskap till salighet, har det endast småningom under alla århundradens lopp blif-

¹⁾ Jfr Ss. 1, 9.

vit Jesu Christi kyrka gifvet att skåda det inre stora sammanhanget och den harmoniska fulländningen i denna utomordentliga skriftorganism. Reformationstiden ställde i motsats mot vantro och gerningsrättfärdighet framförallt de Paulinska brefven på ljusastaken för att vid deras klara sken förkunna trons rättfärdighet af nåd utan gerningarnes förtjenst. I våra dagar, då otron förnekar Christi guddom och rigtar häftiga anfall mot kyrkans grundvalar, hafva vi att tydligt uppvisa, hvad evangelierna lära om Jesus Christus och Apostlagerningarne om Hans församling på jorden. Under det vi sålunda ådagalägga fruktlösheten af alla försök att upprifva grundvalarne för den tro, som öfvervinner verlden, för den kyrka, som icke ens helvetets portar skola varda öfvermäktige, beskäres oss den saliga lott att varda allt innerligare förtrogna med den Heliga Skrifts och frälsningsbudskapets medelpunkt, det största och heligaste föremål för mensklig forskning. Dermed göras vi ock allt vissare, att hvarken vi eller kommande Jesu Christi bekännare skola behöfva skämmas för att förkunna Hans evangelium, hvilket evinnerligen skall bevisa sig vara en *Guds kraft till salighet för hvar och en som tror.*

UNIVERSITY OF CHICAGO

57 882 074